

Mer klimarobuste kommuner

Kommunesektorens rolle i transformasjonen til et klimatilpasset lavutslippssamfunn

Juni 2026

insam

Mer klimarobuste kommuner

Kommunesektorens rolle i transformasjonen til et klimatilpasset lavutslippssamfunn

Utgiver: Insam as i samarbeid med KS

Forfattere: Lars Wang og Ole Jørgen Elstad Grann

Grafisk design: Insam as

Trykkeri: CopyCat Drammen

Opplag: 100 eks.

Publiseringsår: 2026

Materiale fra rapporten kan gjengis mot kildehenvisning.

ISBN 978-82-691458-1-6

Forsidefoto: Lars Wang

Mer klimarobuste kommuner

Kommunesektorens rolle i transformasjonen til et klimatilpasset lavutslippssamfunn.

Lars Wang og Ole Jørgen Elstad Grann

Tollbugata 6, 3044 Drammen, post@insam.no, www.insam.no

Forord

Klimatilpasning og håndtering av klimarisiko har vært et prioritert arbeidsområde i kommunesektoren siden 2008, parallelt med satsing på omstilling til lavutslippssamfunnet. Erfaringene fra arbeidet med klimatilpasning i perioden 2008–2018 (Wang og Grann, 2019) har dannet utgangspunkt for Kommunesektorens organisasjon (KS)' videre arbeid med klimatilpasning fram til i dag. Arbeidet har skjedd i nært samarbeid med kommunene, statlige myndigheter, forskningsmiljøer og andre samfunnsaktører.

Herværende rapport gir en oppdatert redegjørelse for utfordrings- og mulighetsbildet for kommunesektorens arbeid med å utvikle en mer klimarobust kommunesektor. Rapporten gir også en vurdering av hva som anses å være de viktigste satsingsområdene i kommunesektorens videre arbeid. Rapporten er slik sett et grunnlagsdokument for å kunne drøfte KS' strategi for videre arbeid med klimatilpasning ikke minst i det kommende arbeidet med langtidsstrategien for KS 2028 – 2031.

Rapporten dokumenterer en utvikling der kommunen har fått større ansvar og økt kompetanse, mens klimaendringene, naturskadene og de økonomiske konsekvensene har økt raskere enn virkemidlene. Den interessepolitiske hovedlinjen som følge av dette, er begrunnet: Kommunesektoren kan og bør være en sentral aktør i transformasjonen til et klimatilpasset lavutslippssamfunn. Dette forutsetter samtidig sterkere statlig ansvar, mer samfunnsøkonomiske rammebetingelser, bedre regional samordning og en systematikk som omsetter kunnskap om klimarisiko til konkrete forebyggende tiltak.

Rapporten legger vekt på at klimautfordringen må forstås med utgangspunkt i rotårsakene til utfordringene. Klimatilpasning og omstilling til lavutslippssamfunnet må derfor sees i sammenheng, og som del av et mer omfattende utfordringsbilde. Rapportens tittel signaliserer dermed behovet for å videreutvikle forståelsen og begrepsbruken som har vært vanlig siden 2008 og fokus framover bør være behovet for *transformasjon* til et klimarobust lavutslippssamfunn.

Målgruppen for rapporten er politisk og administrativ ledelse i kommunesektoren samt fagpersoner som arbeider med oppgaver knyttet til klimautfordringene. Rapporten vil være relevant for statlige myndigheter, FoU-miljøer, næringsaktører og organisasjoner som arbeider med spørsmål knyttet til utviklingen av et mer klimarobust samfunn.

Rapporten er utarbeidet av Lars Wang i Insam as på oppdrag for KS, i samarbeid med Ole Jørgen Elstad Grann fra KS, som også er medforfatter.

Drammen/Oslo, 23.06.2026

Lars Wang

Ole Jørgen Elstad Grann

Innhold

1. Sammenheng	6
2. Klimaendringene i Norge fram mot 2100	8
3. Kommunenes klimautfordringer	10
Klimarisiko- og sårbarhet	10
Samfunnssikkerhet og beredskap	11
Klimatilpasningskjeden.....	11
Klimautfordringer og naturgrunnlag.....	12
Klimatilpasning og transformasjon	12
Kommunenes ansvar og roller.....	15
4. Statlige føringer for klimatilpasningsarbeidet	16
Et mer klimarobust samfunn	16
Naturfare.....	17
Havnivåstigning.....	17
Samfunnssikkerhet og beredskap	17
Naturforvaltning.....	18
Overvann og vannforvaltning.....	18
Organisering.....	20
Kunnskapsgrunnlag	23
Økonomisk rammebetingelser	24
Riksrevisjonens gjennomgang av klimatilpasningsarbeidet	28
Omstilling til lavutslippssamfunnet.....	29
5. Kommunesektorens arbeid med klimatilpasning	30
Kunnskapsgrunnlag	31
Kommunenes arbeid med klimatilpasning	34
KS' arbeid med kommunesektorens rammebetingelser	38
Kommunene har ansvaret – men ikke ressursene.....	39
Internasjonale prosesser	41
6. Veien videre	44
7. Referanser	47
8. Underlagsmateriale	59

1. Sammendrag

Klimaet er i endring, og klimatilpasning vil bli en økende utfordring både internasjonalt, nasjonalt og for norske kommuner. For tiden fram til 2100 forventes det at klimaendringene vil forsterkes og påvirke både direkte og indirekte alle kommunale virksomhetsområder. Norske kommuner vil stå overfor et gradvis mer krevende risiko- og sårbarhetsbilde, både når det gjelder naturgrunnlag, sosiale konsekvenser, verdiskaping og kommuneøkonomi.

Kommunesektoren har siden 2008 vært sentral i klimatilpasningsarbeidet i Norge. Mange kommuner har vært aktive både i planlegging og gjennomføring av tiltak, og kommunenes samlede kapasitet for klimatilpasning er styrket. KS har bidratt til et bredt og relevant kunnskapsgrunnlag, og til at kommunesektorens erfaringer, innsikter og synspunkter har fått gjennomslag i nasjonal politikk. Samtidig har avviket mellom utfordringene på den ene side og kommunenes ressurser og statlige rammebetingelser på den andre side blitt større, og det er økende behov for nasjonale grep i arbeidet med klimatilpasning.

Meld. St. 26 (2022–23) legger til grunn at Norge skal bli et mer klimarobust samfunn. Kommunene pekes ut som nøkkelaktører ut fra sitt ansvar for fysisk planlegging, samfunnssikkerhet, infrastruktur og velferdstjenester, samt sin nærhet til innbyggere og risikoforhold. Kommunekommisjonen (NOU 2026: 1) vektlegger at «den grunnleggende byggesteinen i beredskapen er kommunen» og at natur- og klimautfordringen ikke kan håndteres innenfor rammen av kommuneøkonomien alene, men krever tilpassede samfunnsøkonomiske rammebetingelser for å sikre et mer klimarobust Norge.

Riksrevisjonen vurderte i 2022 at Norges klimatilpasningsarbeid ikke var tilstrekkelig og Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité la i 2025 til grunn at det er behov for styrket tverrsektoriell samordning og bedre samspill mellom forvaltningsnivåene. I samsvar med KS' innspill til St. Meld. 26 fattet Stortinget i 2024 vedtak både om styrket kompetanseutvikling og videreutvikling av regionale klimatilpasningsnettverk.

FNs naturpanel peker på at verden er i ferd med å passere irreversible vippepunkter som vil føre til sammenbrudd i økosystemer. Naturpanelet understreker at det er behov for både å forstå og forholde seg til *rotårsakene* til klimautfordringene, og at det ikke bare er behov for reformer, men også for en *transformasjon* av strukturer og virkemidler rettet mot et klimatilpasset lavutslippssamfunn.

KS har gjennomført flere utredninger som peker på behovet for å oppnå positive samspillseffekter mellom arbeidet med klimatilpasning, omstillingen til lavutslippssamfunnet og sikring av naturgrunnlaget. Mer bærekraftig arealbruk og økt bruk av natur- og kulturbaserte strategier for klimatilpasning vurderes å ha størst potensial for positive samspillseffekter. Klimautfordringene beskrives i NOU 2023: 25 (Klimautvalget) som en kompleks utfordring eller samfunnsflope. Kommunene har i utgangspunktet de beste forutsetninger for å håndtere komplekse utfordringer, fordi de står nær utfordringer, aktører og ressurser. Denne kortreiste koordineringen kan bidra til positive samspillseffekter, bedre samfunnsøkonomi og redusert press på kommuneøkonomien.

Det anbefales at kommunesektorens videre arbeid legger til grunn at:

- Klimatilpasning sees i et transformasjonsperspektiv
- Det søkes positive samspillseffekter mellom klimatilpasning, omstilling til lavutslippssamfunnet, naturforvaltning og samfunnssikkerhet.
- Det er behov for styrket institusjonell kapasitet lokalt og regionalt.
- Det bør utvikles rammebetingelser som gir mer samfunnsøkonomiske prioriteringer lokalt og regionalt
- Samspillet mellom kommunen og staten bør ta utgangspunkt i at kommuner og fylkeskommuner er «plattformer for transformasjon», mens staten bidrar med spisskompetanse og finansiering.

Følgende satsingsområder peker seg ut i kommunesektorens videre arbeid med klimatilpasning:

- **Systematikk og helhet:** Utvikle kommunenes arbeid med utgangspunkt i klimatilpasningskjeden og lokale og regionale klimasårbarhetsanalyser.
- **Regionalt samarbeid og fylkeskommunens rolle som samfunn utvikler:** Videreutvikle fylkeskommunene som «plattformer for klimatilpasning» som kobler aktører, bidrar til oppskalering og spredning av gode løsninger, legger til rette for samarbeid om kompetanseutvikling, fremmer samspill mellom politikk- og fagområder og mobiliserer innbyggere, næringsliv og andre ressurser.
- **Samfunnsøkonomiske rammebetingelser:** Samarbeid mellom KS og staten om videreutvikling av kommunenes rammebetingelser for klimatilpasning, med utgangspunkt i utredningene fra Kommunekommisjonen og regjeringens ekspertutvalg for samfunnsøkonomiske konsekvenser av klimaendringene.
- **Modeller for overvannshåndtering.** Utvikle og teste ut helhetlige konsepter for ansvar, roller, finansering/gebyr og fysiske løsninger, med sikte på å legge grunnlag for gode og framtidsrettede rammer for kommunenes overvannshåndtering.
- **Internasjonalt samarbeid:** Det vurderes som viktig at KS viderefører deltakelsen i relevante internasjonale prosesser (ICLEI, FN, EU og Norden). Dette vil sikre at kommunesektorens arbeid med klimatilpasning er forankret i internasjonale erfaringer og utviklingstrekk, og at Norge tilfører viktige innsikter og impulser til det internasjonale samarbeidet.

2. Klimaendringene i Norge fram mot 2100

Klimaet på jorda har alltid variert naturlig, men de endringene som har skjedd de siste 100 til 150 år kan ikke forklares uten å ta med menneskeskapte utslipp. Fra 1970 til 2020 har temperaturen sannsynligvis økt raskere enn i noen annen 50-årsperiode de siste 2000 årene, hovedsakelig på grunn av menneskelig aktivitet. FNs klimapanel (IPCC, 2023) slår fast at menneskelig aktivitet siden førindustriell tid har ført til en global oppvarming på omtrent 1,1°C. Selv om konsentrasjonen av CO₂ har vært mye høyere tidligere i jordas historie, har økningen fra førindustriell tid til i dag trolig vært den raskeste på 66 millioner år. Klimaendringer påvirker allerede mange vær- og klimaekstremer både globalt og i Norge. Dyrddal m.fl. (2025) gir et bredt og oppdatert kunnskapsgrunnlag for klimatilpasning i Norge, og beskriver hvordan klimaendringene vil påvirke Norge fram mot 2100. Observerte endringer og framtidige forventninger er, og vil være:

- **Økt temperatur og kortere vintere:** Økningen i temperatur har vært 1,4 °C fra 1901 til 2024. Framskrivningene viser en videre økning til rundt 3,4 °C fram mot 2100, dersom utslippene av drivhusgassene fortsetter å øke. Dette vil gi kortere vintre og lengre somre.
- **Økning i nedbør og økt hyppighet av styrtregn:** Fra 1901 til 2024 har nedbør økt med omtrent 21 prosent og forventes å øke med 11 prosent fram til 2100. Mye av økningen de siste 60 årene skyldes menneskeskapt global oppvarming. Mer nedbør vil komme som regn og mindre som snø. Også hyppigheten av styrtregn vil øke ytterligere.
- **Flere regnflommer:** Det har blitt flere regnflommer spesielt i Sør-Norge og på Vestlandet og dette er en utvikling som vil forsterkes mot 2100.
- **Kortere snøsesonger:** Skisesongen har blitt opptil 4–7 uker kortere i perioden fra 1901–1930 til 1991–2020 og framskrivninger viser at sesongen kan bli mye kortere i nesten hele landet fram mot slutten av århundret.
- **Mindre breer:** Norske breer har minket i areal, lengde og tykkelse i perioden fra 1960 til i dag, som følge av høyere temperatur. Mange breer vil forsvinne i løpet av dette århundret.
- **Mindre permafrost:** Arealet med permafrost i Norden har blitt 60 prosent mindre i perioden fra 1981–1990 til perioden 2001–2010. Framskrivninger viser at permafrosten i øverste del av bakken i høyfjellet vil tine fullstendig innen 2050, og at permafrosten vil tine i store områder under 1800 moh. i løpet av dette århundre.
- **Flere skred:** Skredobservasjoner har økt kraftig de siste tiårene, men påvirkes av økt observasjonsaktivitet. Fram mot 2100 forventes det flere jord- og flomskred i sensommer- og høstsesongen som følge av økt hyppighet og intensitet av styrtregn.
- **Økt havnivå:** Langs norskekysten har havet steget med omtrent 2,3 mm i gjennomsnitt hvert år fra 1960 til 2022 og beregnes å bli gjennomsnittlig 0,36 m høyere i 2100. Samvirket mellom økt havnivå, stormflo og bølger forventes å øke risikoen for oversvømmelser og kystskader utover i århundret. Bølgeklimate i Barentshavet og langs kysten av Nord-Norge forventes å bli mer kraftfullt.
- **Mer tørke:** Forekomsten av alvorlig (meteorologisk) tørke har ikke økt vesentlig fram til i dag, men vil øke mest på Sørlandet, sørlige deler av Østlandet og i Troms og Finnmark mot slutten av århundret.
- **Vindklimaet er lite endret:** I Norge er det små endringer i vindklima fra 1991 til 2020 og framskrivningene viser også små endringer.
- **Dramatisk varmere på Svalbard:** I Arktis har temperaturene de siste 40–50 år økt tre -fire ganger raskere enn globalt og for Svalbard økte med 3 til 5 °C fra 1971 til 2017. Framskrivninger viser en videre økning på 0,6 til 1 °C per tiår fram mot slutten av århundret, dersom utslippene av drivhusgassene fortsetter å øke.

Rapporten viser at selv med kraftig utslippskutt er ytterligere klimaendringer framover uunngåelige. Det anbefales derfor å bygge et mer klimarobust Norge. Det vil si et samfunn som kan håndtere både dagens og framtidens klimaendringer. Ifølge verdens meteorologiorganisasjons årlige rapport (World Meteorological Organization, 2026) er de siste ti årene den varmeste perioden som noen gang er målt globalt. Perioden 2015–2025 er de elleve varmeste årene som er målt.

3. Kommunenes klimautfordringer

Klimaendringer påvirker naturen og samfunnet på en rekke ulike måter, både direkte og indirekte gjennom ulike ringvirkninger. De bidrar til økt risiko for tap av liv og helse, reduserer matproduksjon, og forårsaker skader på infrastruktur og eiendom. Dette påvirker alle deler av samfunnet, også på tvers av landegrenser. Konsekvensene av klimaendringene for kommunene er særlig knyttet til:

- **Naturgrunnlaget:** Endringer i økosystemer, habitater og artsmangfold, samt økt forurensning (NOU 2024: 2).
- **Samfunnssikkerhet og beredskap:** Økt naturfare knyttet til skred, flom, stormflo, ekstremvær og lignende (Energidepartementet, 2024; NVE, 2023b, 2023c).
- **Infrastruktur og eiendom:** Økte skader og samfunnsmessige ringvirkninger for samferdsel, vann og avløp, energinett, mobilnett, bygningsmasse og kulturmiljøer (Berg & Wang, 2019; NOU 2018: 17).
- **Næringsliv og verdiskaping:** Endrede forutsetninger for dyrking og innhøsting, økt risiko i verdikjeder som er avhengige av naturgrunnlaget, for eksempel landbruk, fiskeri og akvakultur, inkludert verdikjeder på tvers av landegrenser, samt virksomheter innen kulturliv og friluftsliv (Grünfeld & Mellbye, 2019; NOU 2018:17).
- **Velferd og helse:** Både direkte og indirekte påvirkes psykisk og fysisk helse, samt sosiale forhold for utsatte grupper, av hetebølger, tørke, økt forurensning, flere fallskader på grunn av isdannelse og økt risiko for skadevirkninger blant annet fra bakterier, virus og sopp. (Helsedirektoratet, 2025; IPCC, 2022a).

Klimarisiko- og sårbarhet

Klimaendringer fører til et mer krevende risiko- og sårbarhetsbilde for kommunene (KS, 2018). Med økt *risiko* menes at det kan oppstå flere uønskede hendelser og/eller at konsekvensene av disse hendelsene kan bli mer alvorlige. NOU 2018:17 Klimarisiko og norsk økonomi, legger til grunn at klimarisiko består av:

- **Fysisk risiko** som er knyttet til skade på liv, natur, eiendom, infrastruktur og som følge av klimaendringer og økende naturfare (naturlige prosesser som skred, flom og stormflo).
- **Omstillingsrisiko** (eller overgangsrisiko) som er risiko knyttet til at kommuner og lokalsamfunn ikke i tilstrekkelig grad sikrer omstilling til lavutslippssamfunnet og dermed blir mindre attraktive som bosted eller som lokalisering av næringsvirksomhet eller annet aktivitet.
- **Ansvarsrisiko** innebærer at kommunen kan bli økonomisk ansvarlig for skader som skyldes klimaendringer (flom, ras og overvann på avveie mv).
- **Gjennomføringsrisiko** er risiko knyttet til manglende evne til omstilling til lavutslippssamfunnet og til å gjennomføre klimatilpasningstiltak.
- **Grenseoverskridende risiko** er relatert til konsekvenser av hendelser og utviklingstrekk i andre land og som for eksempel kan påvirke tilgang på råvarer, mat og medisin, kritiske komponenter til industrien eller gi økt antall klimaflyktninger.

Med økt *sårbarhet* menes mindre evne til å fungere i en krisesituasjon. Sårbarhet gjelder både sosioøkonomiske forhold, fysiske forutsetninger og institusjonell kapasitet. Klimasårbarhet er knyttet til i hvilken grad natur (økosystem), samfunn, organisasjoner, infrastruktur mv. mangler evne til å håndtere de negative konsekvensene av klimaendringer. Redusert klimasårbarhet betyr derfor økt klimarobusthet.

Asplan Viak og CICERO (2025) peker på at framtidens klimarisiko i økende grad vil være preget av kombinerte klimafarer, hvor flere naturhendelser opptrer samtidig eller forsterker hverandre. Dette skaper økt sårbarhet i samfunn, infrastruktur og næringsliv, og understreker behovet for helhetlig klimatilpasning og tverrsektorielt samarbeid.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Samfunnssikkerhet er en tilstand der samfunnet er i stand til å håndtere uønskede hendelser uten at samfunnskritiske funksjoner som infrastruktur, tjenester og institusjoner bryter sammen. Dette krever både planlegging og tiltak for å unngå eller *forebygge* mot uønskede hendelser, og ha god *beredskap* når slike hendelser oppstår.

Det norske totalforsvaret omfatter den samlede sivile og militære beredskapen. Meld. St. 9 (2024–2025) *Totalberedskapsmeldingen*, peker på at klimaendringer er en langsiktig sikkerhets- og beredskapsutfordring, fordi klimaendringer kan utløse eller forsterke kriser som totalforsvaret må håndtere (Justis- og beredskapsdepartementet, 2025).

Klimatilpasning er å forberede samfunnet på nåværende og fremtidige klimaendringer ved å redusere sårbarhet, forebygge skader og utnytte nye muligheter. De forventede klimaendringene øker derfor betydningen av at klimatilpasning sees i sammenheng med og i større grad blir en del av strategier for samfunnssikkerhet og beredskap

Totalberedskapsmeldingen legger til grunn at kommunene er et fundament og en viktig tverrfaglig samordningsarena i den nasjonale beredskapen. Alle de fire hovedprinsipper for samfunnssikkerhet og beredskap i Norge gir kommunene en sentral rolle:

- **Ansvarsprinsippet** hvor kommunene både har ansvar for oppgaver i en normalsituasjon og har ansvar for å forebygge og håndtere uønskede hendelser.
- **Nærhetsprinsippet** hvor kriser skal håndteres nærmest der hendelser inntreffer.
- **Likhetsprinsippet** som innebærer at organisasjonen som har ansvar for planlegging og daglig drift bør være mest mulig lik den som håndterer kritesituasjoner.
- **Samvirkeprinsippet** hvor kommunene har et selvstendig ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører både mht. forebygging og krisehåndtering.

Klimatilpasningskjeden

Klimatilpasningskjeden beskriver prosessen fra kunnskap om klimaendringer til konkrete tiltak og oppfølging. Begrepet brukes for å vise at klimatilpasning er en sammenhengende kjede av aktiviteter (se figur 1).

Figur 1. Klimatilpasningskjeden – en sammenhengende prosess fra kunnskap til handling. Figuren bygger blant annet på KS (2024a, 2025d) og Miljødirektoratet (2025b).

Klimatilpasningskapasitet er evnen et samfunn, en organisasjon, en kommune eller et system har til å håndtere og tilpasse seg konsekvensene av klimaendringer. Dette handler både om å forebygge skader, redusere sårbarhet, håndtere hendelser når de oppstår, og lære og forbedre seg over tid, det vil si som en kontinuerlig lærings- og utviklingsprosess. Et sentralt element i kommunenes arbeid med klimatilpasning er derfor å utarbeide *klimasårbarhetsanalyser* som legger grunnlaget for målrettede tiltak.

Klimautfordringer og naturgrunnlag

Hovedbudskapet i den første felles rapporten fra FNs naturpanel IPBES og FNs klimapanel IPCC fra 2021 er at klimaendringer og tap av naturmangfold er gjensidig forsterkende kriser som ikke kan løses uavhengig av hverandre (IPBES–IPCC, 2021). Klimapanelet understreker i sin sjette hovedrapport (IPCC, 2022b) at klimaendringenes virkninger på naturen er større og mer omfattende enn tidligere antatt. Viktige økologiske strukturer og funksjoner er i endring, noe som gjør naturen mer sårbar.

Intakte og velfungerende økosystemer bidrar til å redusere samfunnets behov for klimatilpasning. IPCC (2022b) fremhever at natur og økosystemer er avgjørende for å redusere samfunnets sårbarhet for klimaendringer. Robuste og sunne økosystemer leverer viktige funksjoner som temperaturregulering, flomdemping, beskyttelse mot skred, ivaretagelse av grunnvann, samt beskyttelse av kystområder mot havnivåstigning og erosjon. Klimatilpasning er derfor også en nødvendig del av naturforvaltningen for å sikre biologisk mangfold.

FNs naturpanel (IPBES, 2024b) tydeliggjør sammenhengene mellom fem sentrale elementer, ofte omtalt som Nexus: biologisk mangfold, vann, mat, helse og klima. Rapporten viser tydeligere enn tidligere forskning at verden befinner seg i en «samspillskrise» der *negative* synergieffekter øker risikoen for å nå irreversible biofysiske vippepunkter. Sentrale årsaker er kortsiktige økonomiske insentiver, manglende prising av naturverdier, usikkerhet og kompleksitet i beslutningsgrunnlaget, fragmentert ansvar og svake regulatoriske rammer. Dette truer sentrale økologiske systemer og de grunnleggende forutsetningene for opprettholdelse av liv. Naturpanelet peker på behovet for nødvendige investeringer for å sikre at naturgrunnlaget ikke utarmes. Finansiering til bevaring av biologisk mangfold utgjør for eksempel bare 0,25 prosent av det globale bruttonasjonalproduktet (BNP) som er knyttet til bruk og utnyttelse av natur. Dette fører til at naturødeleggelse i praksis fremstår som mer lønnsomt enn bevaring, til tross for betydelige langsiktige samfunnskostnader.

WWF (2024) bygger sine funn på overvåking av nærmere 35.000 dyrebestander, fordelt på 5.495 ulike arter. Rapporten viser at størrelsen på de overvåkede dyrebestandene har gått ned med gjennomsnittlig 73 prosent siden 1970. Det understrekes at naturtapet skjer i et alarmerende tempo, og at det kreves en massiv innsats for å stoppe denne utviklingen før det er for sent.

Hessen og Milkoreit (2025), med utgangspunkt i Lenton et al. (2025), påpeker at klimavippepunkter ikke bare truer miljøet, men også den globale stabiliteten. De viser til en økende risiko for ikke-lineære responser, eller vippepunkter, både i klimasystemer, økosystemer og økonomien, der de første kan utløse de siste. Dette utgjør også en alvorlig trussel mot global helse og sikkerhet. Et eksempel er at de tropiske korallrevene nå har passert vippepunktet med følger både for økosystemer og økonomi.

World Economic Forums årlige vurdering av det globale risikobildet konkluderer med at utfordringene knyttet til natur og klima ikke er de mest presserende på kort sikt, det vil si innenfor en periode på to år (World Economic Forum, 2026). I et tiårsperspektiv er det derimot ekstremvær, tap av biologisk mangfold og kollaps av økosystemer som representerer de største globale risikofaktorene. FNs miljøprograms årlige *Adaptation Gap Report* (UNEP, 2025) anslår at det trengs fem til ti ganger mer midler til klimatilpasning enn det som brukes i dag. Endringer i arealbruk er hovedårsaken til tap av naturmangfold og økosystemer. Arealbruksendringer fører samtidig til økte klimagassutslipp når naturlige karbonlagre forringes eller går tapt. Utbygging kan derfor i verste fall gi negative samspillseffekter, både gjennom forringelse av økosystemer og økte utslipp av klimagasser.

Klimatilpasning og transformasjon

FNs naturpanel (IPBES, 2024a) presiserer at tiltak må bygge på forståelse av sammenhenger på tvers av politikkområdene, og at økonomiske insentiver må endres slik at det investeres i naturkvalitet

fremfor å ødelegge natur. Å utsette nødvendige investeringer vurderes som samfunnsmessig ulønnsomt, fordi både utfordringene og investeringsbehovene vil øke dersom nødvendig omstilling ikke gjennomføres i tide. IPBES (2024a) understreker at manglende forståelse for kompleksitet og sammenhenger er en sentral årsak til at tiltak for å snu utviklingen så langt har vært utilstrekkelige. De fleste tilnærminger har hatt som mål å *reformere*, heller enn å *transformere* etablerte systemer. For å oppnå transformasjon til et klimatilpasset lavutslippssamfunn, må man ta vare på naturgrunnlaget og sikre økologisk bærekraft.

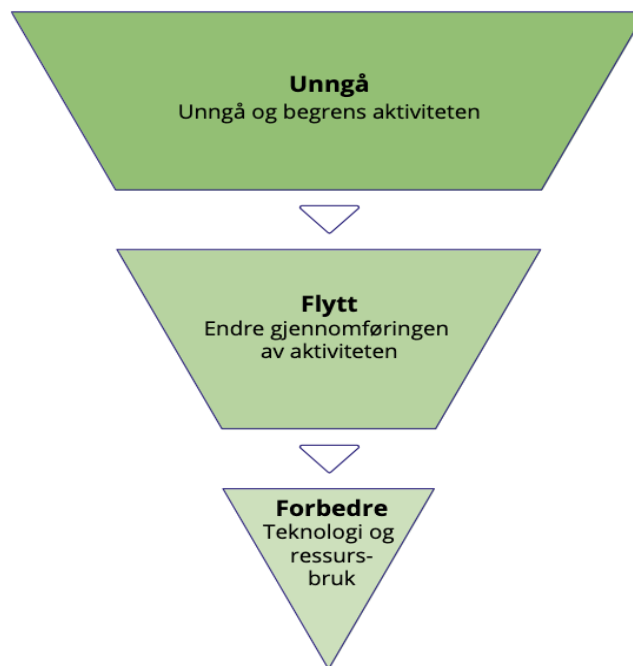
Pelling m.fl. (2015) definerer *transformasjon* som grunnleggende endring i samfunnets strukturer, systemer og verdier. Dette innebærer blant annet endringer i institusjoner, styringsformer, maktforhold og forståelsesrammer basert på *rotårsakene* til utfordringene.

Bærekraftsmeldingen, Meld. St. 40 (2020-2021) *Mål med mening* legger til grunn at FNs bærekraftsmål er gjensidig avhengige av hverandre og representerer en ny, helhetlig tilnærming som omfatter alle land og berører alle deler av samfunnet (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021). Meldingen understreker samtidig at transformasjonen må både være inkluderende – alle skal bidra – og rettferdig, slik at ingen utelates. Dette kan sees som *forutsetninger* for en holdbar (bærekraftig) økonomi (se figur 2).

Figur 2. Naturgrunnlag og sosial rettferdighet som forutsetninger for økonomisk holdbarhet. Figuren er basert på FNs 17 bærekraftsmål. Kilde: Azote Images for Stockholm Resilience Centre.

NOU 2023: 25 *Omstilling til lavutslipp – Veivalg for klimapolitikken mot 2050* (Klimautvalget) anbefaler at klimapolitikken *favner bredere* og i større grad flytter fokus mot nødvendig transformasjon, både innenfor og på tvers av alle sektorer og politikkområder. Klimautvalget anbefaler derfor at UFF-rammeverk (Unngå, Flytt og Forbedre) legges til grunn på alle samfunnsområder. Det primære fokus er å «unngå» unødig energi-, ressurs- og arealforbruk, dernest å «flytte» gjennom nye og innovative grep, og til slutt sikre nødvendig «forbedring» ved effektivisering eller optimalisering av dagens systemer og praksis. Dette kan innebære betydelige endringer i kommunal utbyggingsplanlegging, som ofte omfatter utbygging av nye områder (mer av det samme), framfor å prioritere å unngå nye utbyggingsområder og heller styrke kvalitet og ressursutnyttelse i allerede utbygde områder (se figur 3).

Figur 3. Klimautvalget 2050 sitt UFF-rammeverk for omstilling, basert på IPCC (2023). Rammeverket gjelder både arealbruk, energi og annen ressursbruk.

Brendehaug m.fl. (2021) peker på mangelen på nødvendig samspill mellom politikkområder (se figur 4 nedenfor) og hvordan dagens institusjonalisering hemmer nødvendig transformasjon. Figuren illustrerer samspillsfelt mellom spesielt relevante politikkområder (rutene i figuren) for å klarlegge både positive og negative samspillseffekter mellom politikkområdene (se også figur 12).

Politikk for...	Reduksjon av klimagass-utslepp	Klimatilpassing	Varetaking av naturmangfold	Energi-omstilling
Reduksjon av klimagass-utslepp				
Klimatilpassing				
Varetaking av naturmangfold				
Energi-omstilling				

Figur 4. Politikkområder og samspillsfelt, markert som ruter i figuren. Kilde: Brendehaug m.fl. (2021).

Bærekraftig arealbruk og utvikling av grønn infrastruktur i byer anses derfor som nøkkelfaktorer både i arbeidet med å bremse klimaendringene og for å sikre nødvendig klimatilpassing. FNs naturpanel (IPBES, 2024b) konkluderer med at naturbaserte strategier gjennomgående gir de mest positive synergieffektene og den beste samfunnsøkonomien. Denne tilnærmingen brukes i økende grad, blant annet gjennom tiltak som *samtidig og i sammenheng* bidrar til klimatilpassing, styrker biologisk mangfold og naturkvaliteter, og som også gir sosiale gevinster. I EUs nylig vedtatte forordning om

naturrestaurering (Nature Restoration Act 2024)¹ legges det til rette for en styrket transformasjon av grå arealer til natur eller naturpregede områder.

Simensen m.fl. (2022) foreslår forsterkede virkemidler som kan bidra til mer bærekraftig arealbruk i Norge innenfor rammene av kommunalt selvstyre og med tilpasning til lokale forutsetninger. Kommunekommisjonen (NOU 2026: 1) peker også på behovet for rammebetingelser som sikrer at prosjekter som kan være bedrifts- eller lokaløkonomisk lønnsomme, men samfunnsøkonomisk ulønnsomme, ikke gjennomføres.

Rockstrøm et al. (2021) peker på behovet for et trygt og rettferdig handlingsrom «safe and just corridor» for menneskeheten innenfor planetens tålegrenser. Dette innebærer både å holde seg innenfor jordas økologiske tålegrenser for å unngå irreversible klima- og naturendringer, vippepunkter og destabilisering av klimasystemet «safe», og å sikre at ressurser, risiko og belastninger fordeles rettferdig mellom grupper, land og generasjoner. Forfatterne understreker også behovet for omfattende samfunnsomstilling, internasjonalt samarbeid og styring på tvers av sektorer og nivåer. Dette er i tråd med McCauley m.fl. (2013), som vektlegger at omstilling også må skje på en inkluderende og rettferdig måte.

Kommunenes ansvar og roller

I debatheftet «Evne og kraft til å bære» (KS, 2023a) legger KS til grunn at kommuner og fylkeskommuner må håndtere konsekvensene av klimaendringene ved å ivareta naturgrunnlaget, redusere klimautslippene og tilpasse seg et klima i endring samtidig og i sammenheng. Kommunesektoren har derfor en nøkkelrolle i å fremme mer klimarobuste lokalsamfunn og regioner. Kommunene står sentralt i det langsiktige og forebyggende arbeidet, samtidig som de har ansvar for å sikre beredskapen mot uønskede hendelser og sørge for reparasjon og gjenoppbygging etter klimarelaterte ødeleggelser. Disse oppgavene utgjør en utfordring for kommunene, både gjennom rollene som samfunnsutvikler, som forvaltningsmyndighet og som ansvarlige for infrastruktur og velferdstjenester på tvers av et bredt spekter av ansvars- og fagområder (se figur 5).

Figur 5. Klimatilpasning er en sammensatt utfordring for kommunen som samfunnsutvikler, forvaltningsmyndighet og tjenesteproducent. Figuren er utviklet av Wang og Grann (2019). Illustrasjon: Bly AS

¹ Norske myndigheter (Klima- og miljødepartementet) vurderer for tiden EU-forordningens innhold og dens relevans for Norge, men er ikke bindende før den eventuelt formelt er innlemmet i EØS-avtalen og norsk lov.

4. Statlige føringer for klimatilpasningsarbeidet

Statlig styring av kommunene skal fremme lokaldemokratiet og legge til rette for desentralisert og effektiv oppgaveløsning (NOU 2026: 1). Tydelige nasjonale rammer skal både ivareta nasjonale interesser og samtidig sikre lokalt og regionalt handlingsrom, slik at lokale ressurser og kompetanse kan utnyttes best mulig. Rolle- og oppgavedelingen mellom stat og kommune har også som mål å sikre samfunnsøkonomisk best mulige løsninger. Rammene for statens styring av kommunene er gitt gjennom Grunnloven, Kommuneloven, sektorlovgivning, økonomiske virkemidler og tilsynssystemet.

Et mer klimarobust samfunn

Meld. St. 26 (2022–2023), *Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn*, utgjør regjeringens overordnede strategi og handlingsplan for perioden 2024–2028 (Klima- og miljødepartementet, 2023). Målet er å gjøre Norge til et mer klimarobust samfunn, hvor både natur, infrastruktur og samfunnet generelt står bedre rustet mot konsekvensene av klimaendringer. Meldingen er det viktigste grunnlaget for Norges arbeid med klimatilpasning, samt for KS sin oppfølging av den nasjonale klimapolitikken.

I meldingen fremheves kommunene som nøkkellaktører i klimatilpasningsarbeidet, med utgangspunkt i deres ansvar for fysisk planlegging etter plan- og bygningsloven, forvaltning av infrastruktur og tjenester som vei, vann, avløp, beredskap, helse og eiendom, samt deres nærhet til innbyggere og lokale risikoforhold.

Meldingen understreker kommunenes ansvar for å kartlegge risiko og sårbarhet knyttet til klimaendringer, samt at nødvendige strategier og tiltak må integreres i alle roller, funksjoner og virkemidler kommunene besitter. Samtidig påpekes det at staten skal sikre nødvendige rammer, veiledning, kunnskapsgrunnlag og sørge for samordning på tvers av sektorer. Meldingen peker videre på at kommunene har varierende kapasitet og kompetanse, at det er behov for bedre koordinering, og at de står overfor økende kostnader knyttet til arbeidet med klimatilpasning.

I behandlingen av meldingen la Stortinget til grunn (jf. Innst. 161 S 2023-2024) at regjeringen skulle vurdere hvordan den kommunale beredskapen mot ekstremvær og påfølgende hendelser kan styrkes (Energi- og miljøkomiteen, 2023). Det ble også gitt tilslutning til å fastsette forskrift til plan- og bygningsloven § 4-3 for å sikre at klimatilpasning ivaretas i kommunenes risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS). Meldingen legger også til grunn at det skal vurderes om det bør etableres en nasjonal overvannsmyndighet (jf. nedenfor), og at NVE bør styrkes som ressurs for kommunenes arbeid med klimatilpasning. I samsvar med KS' innspill til Meld. St. 26 (2022–2023) vedtok Stortinget i januar 2024 også følgende anmodningsvedtak knyttet til kompetanseutvikling og regionale klimatilpasningsnettverk (Innst. 161 S (2023-2024)), vedtak 458 og 459:

- Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med KS og relevante utdanningsinstitusjoner, vurdere opprettelsen av kortere, modulbaserte kompetanseprogram for kommunesektoren, for å styrke fagkompetanse innen klimatilpasning.
- Stortinget ber regjeringen høste erfaringer fra pilotprosjekt med opprettelse og drift av regionale klimatilpasningsnettverk, og vurdere å utvide ordningen til alle fylker.

Regjeringen operasjonaliserer handlingsplanen for klimatilpasning (jf. over) ved å foreslå årlige bevilgninger til tiltak i forslag til statsbudsjettet for det påfølgende året. Samtidig legges det fram et vedlegg til statsbudsjettet kalt «Klimastatus og -plan» (ofte kalt Grønn bok), som omhandler både klimautslipp og klimatilpasning. Her rapporteres det om framdrift og planlagte tiltak i tråd med handlingsplanen. Mot slutten av 2027 vil det bli gjennomført en evaluering av klimatilpasningsarbeidet, som skal danne grunnlag for en ny melding til Stortinget i 2028.

De nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023) skal bidra til at kommuner og fylkeskommuner planlegger for et mer klimarobust samfunn. Klimatilpasning løftes fram som en sentral del av bærekraftig samfunnsutvikling, der arealbruk, beredskap, naturforvaltning og samfunnssikkerhet må sees i sammenheng. Kommunenes planlegging skal bygge på oppdaterte klimaframskrivninger, bruke fylkesvise klimaprofiler og langsiktige klimascenarier.

Statlige planretningslinjer knyttet til plan- og bygningsloven har i økende grad blitt innrettet mot å fremme klimatilpasning og omstilling til lavutslippssamfunnet, blant annet innen følgende områder:

- **Klima og energi** som blant annet gir føringer om at bevaring, restaurering eller at etablering av naturbaserte løsninger bør vurderes, og det skal begrunnes dersom slike løsninger ikke velges (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2024).
- **Arealbruk og mobilitet** hvor det er gitt retningslinjer for å vurdere om tidligere vedtatt arealbruk svarer til dagens og framtidens forventede behov, samt vurderinger om å ta ut eller redusere omfanget av utbyggingsarealer (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2025).

Naturfare

I Meld. St. 27 (2023–2024) *Tryggare framtid – førebudd på flaum og skred*, omtales hele kjeden fra risiko og forebygging til håndtering og gjenoppbygging etter naturskader (Energidepartementet, 2024).

Meldingen varslet at regjeringen vurderer å innføre en forskrift om risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS) i kommunene, for å gjøre det enklere for kommuner å prioritere og gjennomføre ROS-analyser. Videre peker meldingen på behovet for kartlegging, tilpasset arealplanlegging, varsling, sikring, beredskap, gjenoppbygging og bruk av naturbaserte løsninger.

NVE arbeider med å etablere et samlet risikobilde og bedre metoder for å prioritere bistand knyttet til flom og skred. Dette skjer blant annet gjennom oppdatering av eldre flomfaresonekart, slik at effekten av klimaendringer på flom blir synlig. For skred mangler det fortsatt kunnskap og metodikk om hvordan klimaendringer påvirker ulike skredtyper. I meldingen legges det opp til at NVE skal prioritere større sikringsprosjekter i tett bebygde områder, der hensynet til framtidige klimaendringer skal legges til grunn.

Gjerdrum-utvalget (2021) konkluderte med at kvikkleireskredet i Gjerdrum i 2020 ble utløst av ekstremt våte forhold, men ble muliggjort av langvarig svekkelse av en allerede ustabil kvikkleiregrunn gjennom erosjon som ble forsterket av menneskelige inngrep og arealendringer. Kjent kunnskap om erosjonsfaren førte heller ikke til tilstrekkelige forebyggende tiltak. Utvalgets arbeid ble fulgt opp i NOU 2022: 3 *På trygg grunn – Bedre håndtering av kvikkleirerisiko*. Utvalget mente at Gjerdrum-ulykken avdekket svakheter i kunnskapsgrunnlag, ansvarsdeling, kartlegging, planlegging og oppfølging. Hovedbudskapet var at Norge må gå fra i hovedsak å håndtere skader etter at de skjer, til en langt mer systematisk og forebyggende håndtering.

Havnivåstigning

Det er i dag ingen myndighet med et overordnet ansvar for å koordinere og følge opp det statlige arbeidet med havnivåstigning, høy vannstand og bølgepåvirkning (NVE, 2023a). På oppdrag for Klima- og miljødepartementet har Miljødirektoratet (2025c) gjennomgått det nasjonale arbeidet relatert til havnivåstigning. Det foreslås at forvaltningsansvaret legges til NVE, som får ansvar for å utvikle og formidle relevant kunnskap, bistå kommuner og andre aktører i arealplanlegging, samt sikre samordning og videreutvikling av arbeidet med havnivåstigning.

Det anbefales at fylkeskommunene og statsforvalterne får en veiledningsrolle ovenfor kommunene, og at de sikres ressurser til å styrke kapasitet og kompetanse. Det foreslås også økte ressurser til kartlegging og lokale sikringstiltak.

Kartverket har oppdatert data og tjenester som formidler informasjon om havnivåstigning (Norsk klimaservicesenter, 2024). Dette omfatter blant annet kartløsningen «Se havnivå i kart», som viser områder som kan bli berørt av havnivåstigning, og som kan brukes i kommunal planlegging.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Meld. St. 9 (2024–2025) *Totalberedskapsmeldingen*, har som mål å styrke Norges evne til å håndtere kriser og krig (Justis- og beredskapsdepartementet, 2024). Meldingen legger til grunn at kommunene skal sørge for trygghet i lokalsamfunnet og utgjør en viktig del av grunnberedskapen. Den fremhever betydningen av at befolkningen, frivillige organisasjoner, næringsliv samt lokale, regionale og statlige myndigheter i større grad tar konsekvensen av at sikkerhet og beredskap er et felles ansvar.

Meldingen foreslår utvikling av en langtidsplan for sivil beredskap, samt innføring av plikt for alle kommuner til å ha eller være tilknyttet et kommunalt beredskapsråd. Beredskapsrådene skal inkludere lokale aktører, som frivillige organisasjoner og næringslivet, og skal både styrke det forebyggende arbeidet og sikre at lokale beredskapsressurser i større grad finner hverandre når det trengs. Kommunekommisjonen (NOU 2026: 1) vektlegger betydningen av «demokratisk beredskap» og at «den grunnleggende byggesteinen i beredskapen er kommunen».

Naturforvaltning

Miljødirektoratet utarbeidet i 2022 statistikk over utviklingen av inngrepsfri natur og planlagt arealbruk. Direktoratet har også startet prosessen med å kartlegge ødelagte og forringede arealer, samt å utvikle en metodikk for å kunne prioritere hvilke arealer hvor restaurering vil ha størst positiv samfunnsmessig effekt. Videre har direktoratet startet arbeidet med å vurdere tilstanden i sentrale økosystemer, for å styrke kunnskapsgrunnlaget for beslutninger om arealbruk og klimatilpasningstiltak.² Direktoratet har også satt i gang arbeidet med et landsdekkende tilstandskart over kantsoner langs vassdrag, jordbruksarealer, infrastruktur og bebygde områder.³ I tillegg har direktoratet utviklet en veileder for klimarobust tilrettelegging og opparbeiding av stier i verne- og friluftsområder.

I Naturmeldingen; Meld. St. 35 (2023–2024) *Bærekraftig bruk og bevaring av natur*, ble det lagt til grunn at Norge skal redusere nedbyggingen av «særlig viktige naturarealer» innen 2030 (Klima- og miljødepartementet, 2024). Meldingen forutsetter at kommunene utvikler areal- og naturregnskap for å dokumentere sitt arealbruk og naturinngrep.

Naturmeldingen er fulgt opp gjennom et samarbeid mellom Kommunesektorens organisasjon (KS), Miljødirektoratet, Kommunal- og distriktsdepartementet og fylkeskommunene, med mål om å utvikle areal- og naturregnskap som et praktisk verktøy i kommunal planlegging (Dahle & Plathe, 2026; Haukland, 2024). Arbeidet er organisert som et FoU-prosjekt i KS, med vekt på å styrke og videreutvikle samarbeidet mellom forvaltingsorganer og sektorer. Prosjektet avsluttes ved utgangen av 2026.

Overvann og vannforvaltning

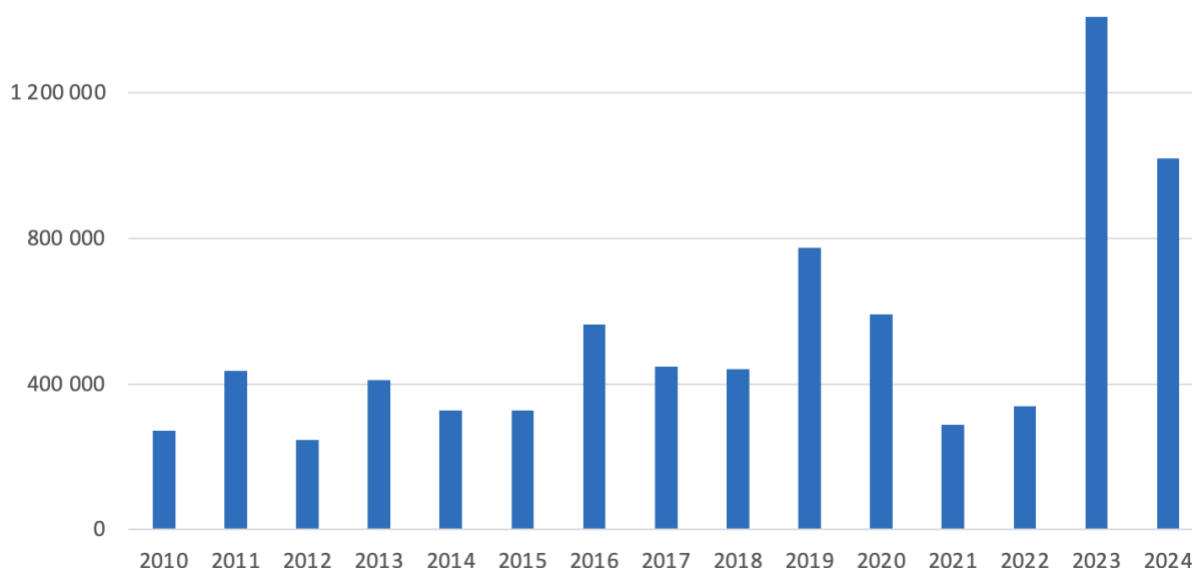
Kommunene har det overordnede ansvaret for å sikre at overvann håndteres på en samfunnsmessig optimal måte. Ifølge NOU 2015: 16, *Overvann i byer og tettsteder*, anslås framtidige skadekostnader til mellom 40 og 100 milliarder kroner over en førtiårsperiode dersom det ikke gjennomføres ytterligere tiltak. Overvannskader faller som hovedregel utenfor naturskadeordningene på grunn av snevre skadedefinisjoner.⁴ Figur 6 viser at årlige vannskader knyttet til overvann har økt betydelig i perioden 2010–2024.

Håndtering av overvann dreier seg først og fremst om utfordringen med å håndtere store vannmengder, det vil si vann på avveie. Økt forurensning, særlig fra avløpsvann som går i overløp, kan samtidig være en konsekvens av mangelfull overvannshåndtering. Dette utgjør en betydelig økonomisk risiko for kommunene. Taubøll (2018) har påpekt behovet for tverrfaglige vurderinger på overvannsområdet, der naturfaglige vurderinger, sårbarhetsanalyser og økonomiske vurderinger knyttes bedre sammen.

² Økologisk tilstand: <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/overvaking-arealplanlegging/naturkartlegging/okologisk-tilstand/>

³ Ønsker innspill om tilstand for kantvegetasjon og elvemorfologi: <https://www.vannportalen.no/aktuelt/2025/miljodirektoratet-onsker-innspill-fra-deg-om-tilstandsdata-for-kantvegetasjon-og-elvemorfologi-i-hele-norge-pa-leverandorkonferansen-25.-april>

⁴ Jf. Naturskadeerstatningsloven § 1 og § 4.

Figur 6. Vannskader på bygg som følge av vanninntrengning utenfra ved avrenning på bakken, også omtalt som ytre påvirkning, i perioden 2010–2024. Erstatningsbeløp er oppgitt i 1 000 kroner. Kilde: VASK, Finans Norge.

I forbindelse med behandlingen av Meld. St. 26 (2022–2023) *Klima i endring*, jf. Innst. 161 S (2023–2024), fattet Stortinget 16. januar 2024 vedtak nr. 455 om at «... regjeringen vurderer å utnevne en koordinerende nasjonal overvannsmyndighet». Miljødirektoratet (2024) leverte en vurdering til Klima- og Miljødepartementet, der direktoratet uttalte at Norge har valgt en sektorbasert forvaltning hvor felles utfordringer løses gjennom tverrsektorielt samarbeid. For å lykkes med å redusere overvannsutfordringene er det derfor nødvendig med bevissthet om eget samordningsansvar og vilje til samordning. På bakgrunn av dette vurderte direktoratet at etablering av en nasjonal koordinerende myndighet for overvann ville bryte med sektorprinsippet, og at en slik myndighet derfor ikke bør etableres. Klima- og Miljødepartementet sluttet seg til den vurderingen og la til grunn at overvannsutfordringene best løses innenfor eksisterende forvaltningsstruktur.

Miljødirektoratet sendte i 2025 forslag til endringer i vass- og avløpslova og forurensningsforskriften på høring, der det ble foreslått å gi kommunene hjemmel til å innføre overvannsgebyr (Miljødirektoratet, 2025a). Gjennom endring av forurensningslovens § 22a gis kommunen mulighet til å fjerne overvann fra overbelastede avløpsanlegg. Videre foreslås det at kommuner som ønsker å innføre overvannsgebyr må overføre sine overvannskostnader fra avløpsgebyret til overvannsgebyret og utarbeide en plan for overvannshåndtering.

Når det gjelder en helhetlig vannforvaltning, er utgangspunktet at Norge har sluttet seg til EUs vanndirektiv (Europaparlamentet og Rådet, 2000). I tråd med direktivet er Norge delt inn i elleve vannregioner, der grensene følger naturgitte nedbørfelt, vannskillere, med tilgrensede fjorder og kystvannsområder. Vannregionene administreres av de elleve fylkeskommunene som er utpekt som vannregionmyndigheter. Disse fylkeskommunene har ansvar for å koordinere arbeidet med vannforvaltningsplanene, som oppdateres hvert sjette år. Det utarbeides nå regionale vannforvaltningsplanene for perioden 2028–2033, der klimaendringer og behovet for klimatilpasning forventes å få økt oppmerksomhet.

Regjeringen lanserte i april 2025 nye nasjonale føringer for å ivareta et godt vannmiljø.⁵ Det legges til grunn at hensynet til vannmiljø skal integreres bedre i andre politikkområder, og at klimatilpasning skal inngå i vannmiljøarbeidet. Betydningen av naturbaserte løsninger, tilpassede kantsoner langs

⁵Nye føringer for å ta vare på godt vannmiljø: <https://www.vannportalen.no/aktuelt/2025/nye-foringer-for-a-ta-vare-pa-godt-vannmiljo/>

vassdrag og god overvannshåndtering ble også understreket. Det pågår i tillegg arbeid med en nasjonal handlingsplan for restaurering av vassdrag, der Miljødirektoratet og NVE har hovedansvaret.

EUs reviderte avløpsdirektiv er under implementering i Norge og innebærer skjerpede krav til rensing av nitrogen. Miljødirektoratet har tidligere beregnet at det reviderte avløpsdirektivet kan kreve investering i kommunene på 33 milliarder kroner. Pedersen m.fl. (2025) har vist at en justering av definisjonen av tettbebyggelse kan redusere kostnadene vesentlig uten negative miljøvirkninger, og gi langt bedre samfunnsøkonomiske løsninger.

EU-kommisjonen arbeider med flere initiativer for å styrke vannrobustheten («water resilience»)⁶, noe som også kan få betydning for norsk vannforvaltning framover. En ny EU-strategi på området ble lansert i juni 2025.

Organisering

Den nasjonale klimapolitikken omfatter både arbeid med klimatilpasning og omstilling til lavutslippssamfunnet, og skal sikre at klimaarbeidet integreres i alle samfunnssektorer. Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD), Klima- og miljødepartementet (KLD), Energidepartementet (ED), Landbruks- og matdepartementet (LMD), Justis- og beredskapsdepartementet (JD), Samferdselsdepartementet (SD), Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) og Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) har ansvar for ulike deler av arbeidet med naturfare, klimatilpasning og omstilling til lavutslippssamfunnet. Ifølge *ansvarsprinsippet*, eller sektoransvaret, har alle departementer ansvar for klimatilpasning innenfor sine områder og hvert departement må håndtere konsekvensene av klimaendringene innenfor egne funksjoner.

Miljødirektoratet har, på vegne av Klima- og miljødepartementet, koordineringsansvaret for det nasjonale klimatilpasningsarbeidet. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) har ansvar for arbeidet med samfunnssikkerhet og beredskap, og fungerer som pådriver og samordningsaktør innen klimarisiko og naturfare. Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) har en rolle i klimatilpasningsarbeidet som omfatter både tilrettelegging for tverrsektorielt samarbeid og klimatilpasning innen eget forvaltningsområde, ikke minst innen skred- og flomforebyggende tiltak, men også for eksempel varsling av flom- og skredfare.

Regjeringens Klimastatus og -plan for 2026 (Klima- og miljødepartementet, 2025b) inneholder en redegjørelse for fremdriften i klimatilpasningsarbeidet og klimaomstilling på tvers av departementenes ansvarsområder. Redegjørelsen oppdateres årlig som en del av budsjettproposisjonen, og har status som årlige handlingsplaner knyttet til statsbudsjettet.

Naturfareforum er et samarbeid mellom ti statlige myndigheter og KS, med mål om å styrke samfunnets trygghet mot naturfare. Forumet etablerer samarbeid mellom relevante aktører og har som oppgave å identifisere mangler eller områder med forbedringspotensial knyttet til samfunnets forebygging og håndtering av naturfare. Forumet har også status som Norges nasjonale plattform for oppfølging av FNs globale rammeverk for katastroforebygging (Sendai rammeverket 2015-2030). Gjennom dette samarbeidet foreslår forumet tiltak og tar initiativ til prosjekter som kan styrke forebygging og håndtering av naturfare på tvers av ulike aktører. Naturfareforum (2021) har for eksempel anmodet Justis- og beredskapsdepartementet (JD) om å vurdere nye finansieringsordninger av forebyggende tiltak mot naturskader for eksisterende bebyggelse og infrastruktur. Forumet har også understreket betydningen av en helhetlig tilnærming til klimatilpasning, der forebygging og langsiktige investeringer står sentralt.

I tillegg til statlige aktører med sektorovergripende roller (jf. ovenfor) har følgende statlige virksomheter viktige grensesnitt mot kommunenes klimatilpasningsarbeid:

- Barn, ungdom og familie
- Digitalisering og forvaltning

⁶MEPs call for bolder EU action on water resilience: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20250502IPR28214/meps-call-for-bolder-eu-action-on-water-resilience>

- Energi
- Finans
- Forskning og høyere utdanning
- Forsvar
- Helse
- Kultur
- Landbruk
- Næring
- Samferdsel
- Utdanning og kompetanse
- Utenriks- og utvikling

Barn, ungdom og familie

Barne- og familiedepartementet er ansvarlig for sikkerhet og tilpasning av barnevern og andre sosiale institusjoner.

Digitalisering og forvaltning

Digitaliserings- og forvaltningsdepartementet har ansvar for robust digital infrastruktur og IKT-sikkerhet under ekstremvær.

Energi

Energikommisjonen (NOU 2023: 3) vurderer at det er behov for økt tilgang på kraft for å nå samfunnsmålene. Dette krever ifølge kommisjonen en raskest mulig satsing på energieffektivisering, økt investering i fornybar kraft og utvidelse av nettkapasitet.

Energi2050⁷ er et nasjonalt strategiorgan for forskning, utvikling, demonstrasjon og markedsintroduksjon (FoUI) innen energiområdet. Organet arbeider med å utvikle en helhetlig og nasjonal FOUI-strategi for energiområdet, som er planlagt ferdigstilt i fjerde kvartal 2026. Energi2050 skal også ivareta hensynet til klima, natur og miljø.

Finans

Finansdepartementet har ansvarlig for finansiell klimarisiko, forsikringsordninger (Naturskadepoolen), og rammebetingelser for investeringer.

Forskning og høyere utdanning

Klima 2050 var et senter for forskningsdrevet innovasjon (SFI) i perioden 2015–2022. En sentral konklusjon var at klimatilpasning krever langsiktig forskning og samarbeid mellom næringsliv, offentlig sektor og forskningspartnerne. I Meld. St. 5 (2022–2023) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning*, er klima, miljø og energi ett av seks tematiske prioriteringsområder (Kunnskapsdepartementet, 2022). Internasjonalt forskningssamarbeid, særlig deltakelse i EUs rammeprogram for forskning og innovasjon, Horisont Europa, er sentralt.

Forsvar

Forsvarets forskningsinstitutt (Granlund m.fl., 2022) belyser klimaendringenes konsekvenser for Forsvarets plattformer, infrastruktur og personell, og peker på tiltak som testing av biodrivstoff i kampfly, elektrifisering av kjøretøy og fartøy, tilpasning av baser mot flom- og råteskaderisiko samt oppgradering av vinterberedskap i takt med endrede snø- og isforhold. Forsvarsanalysen (Skjelland, m.fl., 2025) legger i tillegg vekt på at baser må kunne driftes med lokale energikilder (øydift), og at nye drivstoff- og motorteknologier må fases inn for å redusere sårbarheten i forsyningslinjene.

Helse

Folkehelseloven pålegger kommuner og fylkeskommuner å ha nødvendig oversikt over helsetilstanden i befolkningen, inkludert hva som kan påvirke den. Rødland m.fl. (2023) har belyst sårbarhet og tilpasningsbehov innen helse- og omsorgssektoren, og peker på at klimarelaterte hendelser både direkte og indirekte kan true menneskers helse.

⁷ [Energi2050 Hovedside hos Norges forskningsråd](#)

Helseberedskapsmeldingen (Meld. St. 5 (2023–2024) *En motstandsdyktig helseberedskap*) legger til grunn at kommunene blant annet skal ha beredskap for mulige akutte skader, posttraumatiske lidelser, depresjon og angstlidelser som følge av ekstremvær og naturkatastrofer (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023).

Forslag: Helseberedskapsmeldingen (Meld. St. 5 (2023–2024) *En motstandsdyktig helseberedskap*) legger til grunn at kommunene blant annet skal ha beredskap for mulige akutte skader, posttraumatiske lidelser, depresjon og angstlidelser som følge av ekstremvær og naturkatastrofer (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023).

Folkehelseinstituttet (FHI) deltar i EU-prosjekter om klima og helse, blant annet HealthRiskAdapt⁸, som fokuserer på å utvikle og implementere klimatilpasningsstrategier og prosjekter for å forebygge pandemier og vektorbårne sykdommer som følge av klima- og miljøendringer. Under partsmøtet for FNs klimaforhandlinger i Glasgow i 2021 (COP 26) sluttet Norge seg til helseprogrammet, som innebærer å kartlegge risiko og sårbarhet knyttet til klimaendringer, analysere CO₂-avtrykket fra norsk helsesektor, og utvikle et veikart for utslippsreduksjon og klimatilpasning i helse- og omsorgstjenestene.

Det arbeides med et veikart mot et klimatilpasset helsevesen som både skal styrke kunnskapen om helsekonsekvenser av klimaendringer, gi grunnlag for tverrfaglige risikoanalyser og konkretisere sektorens tiltak for omstilling til et klimatilpasset lavutslippssamfunn (Helsedirektoratet, 2025).

Kultur

Klimaendringene utgjør en økende utfordring for aktører innen kultur, idrett og andre deler av frivillig sektor. Økt nedbør, flom, skred og hetebølger påvirker bygninger og anlegg. Det er også fokus på tilpasning av gjennomføringen av arrangementer som festivaler, konserter, idrettsarrangementer og friluftaktiviteter.

Riksantikvarens klimastrategi for kulturmiljøforvaltning (2021–2030) bidrar til oppfølging av regjeringens ambisjon om å forebygge og redusere tap av og skade på kulturmiljø som følge av klimaendringene. Riksantikvaren har de siste årene styrket arbeidet med klimatilpasning. Der understrekes det at klimaendringer som økt nedbør, flom, skred, storm og havnivåstigning utgjør en økende trussel mot kulturminner, kulturmiljøer og landskap (Riksantikvaren, 2021).

Landbruk

Landbruksdirektoratet følger opp sin del av meldingen om klimatilpasning (Meld. St. 26 (2022–2023)) ved å legge til rette for et mer klimarobust landbruk. Det arbeides med å tilpasse arealbruk og driftsformer, slik at landbruket kan møte mer krevende forhold og utnytte muligheter som kan oppstå som følge av et klima i endring.

Næring

Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) har fått ansvar for å koordinere arbeidet med forsyningssikkerhet på tvers av ulike sektorer. Dette gjøres blant annet ved å sikre kunnskapsproduksjon, tilby veiledning samt utarbeide tverrsektorielle strategier og plandokumenter som også belyser klimaendringenes betydning for forsyningssikkerheten.

Samferdsel

I Nasjonal transportplan 2025–2036 (NTP) er det lagt opp til en plan for redusert vedlikeholdsetterslep på riks- og fylkesveiene som innebærer en dreining fra prioritering av store investeringsprosjekter til utbedring, drift og vedlikehold (Samferdselsdepartementet, 2024). Målet er å gjøre infrastrukturen mer tilpasset et klima i endring. På jernbanelandskapet er økt innsats til vedlikehold og fornying av infrastrukturen viktig for klimatilpasning. Luftfartstilsynet samler erfaring og informasjon for luftfartsbransjen, slik at de kan gi kvalifiserte vurderinger om klimatilpasning. Kystverket tar høyde for forventede klimaendringer ved planlegging, dimensjonering, utbygging, drift og vedlikehold av infrastrukturen i farledene. I 2024 fullførte Kystverket tilstandskartlegging av alle *statlige* moloer og

⁸ <https://healthriskadapt.eu/>

kaier. Ekstremvær fører til behov for styrket lokal beredskap, hvor mobildekning er avgjørende, og Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (Nkom) har ansvar for å styrke denne delen av beredskapen.

Samferdselsetatene arbeider også med å styrke kunnskapen om hvordan vedlikeholdsstrategier kan verdsettes i samfunnsøkonomisk analyse, blant annet gjennom programmet Transport 2050, Senter 2: Klimatilpasning og håndtering av sårbarhet (Norges forskningsråd, 2025). Ansvaret for fylkesveinettet, som utgjør omtrent 80 prosent av det samlede riks- og fylkesveinettet i lengde og om lag 47 prosent av trafikkarbeidet, er imidlertid lagt til fylkeskommunene (jf. KS' vurderinger i kap. 5).

Utdanning og kompetanse

Kunnskapsdepartementet er ansvarlig for klimatilpasning i skoler og barnehager, samt å bygge kompetanse i utdanningsløpet.

Utenriks- og utviklingspolitikk

Utenriksdepartementet har ansvar for relevant grenseoverskridende klimatilpasning og internasjonale forpliktelser.

Kunnskapsgrunnlag

Det er en utfordring å omsette kunnskap om klimaendringer og klimatilpasning tilpasset brukernes behov (Aall m.fl., 2018). Norsk Klimaservicesenter (KSS)⁹ har som virksomhetsidé å utvikle og formidle kunnskap om klima og klimaendringer, slik at samfunnet kan ta bedre beslutninger og bli mer robust overfor framtidige klimautfordringer. Senteret skal gi et faglig grunnlag for klimatilpasning i Norge ved å koble klimaforskning med praktisk planlegging og beslutningsstøtte.

KSS fungerer som kommunenes viktigste nasjonale kunnskapsleverandør for klimatilpasning. Senteret bistår med klimaframskrivninger, klimadata, karttjenester og faglige rapporter som gir kommunene grunnlag for å identifisere klimarisiko, gjennomføre klimasårbarhetsanalyser og planlegge for et mer klimarobust samfunn. KSS har også utviklet fylkesvise klimaprofiler som viser forventede klimaendringer og klimautfordringer fram mot 2100.

Meteorologisk institutt (MET) og KSS gjennomfører også design- og utviklingsprosjektet «Klimakverna» (2023–2026).¹⁰ Målet med prosjektet er å forbedre produksjonen og presentasjonen av nasjonale klimaframskrivninger for alle landets kommuner, legge grunnlaget for lokale klimascenarioer og bidra til å effektivisere arbeidet i hele klimatilpassningskjeden. Prosjektet skal også rydde i "jungelen" av eksisterende verktøy og informasjon, og styrke samordningen innbyrdes i staten.

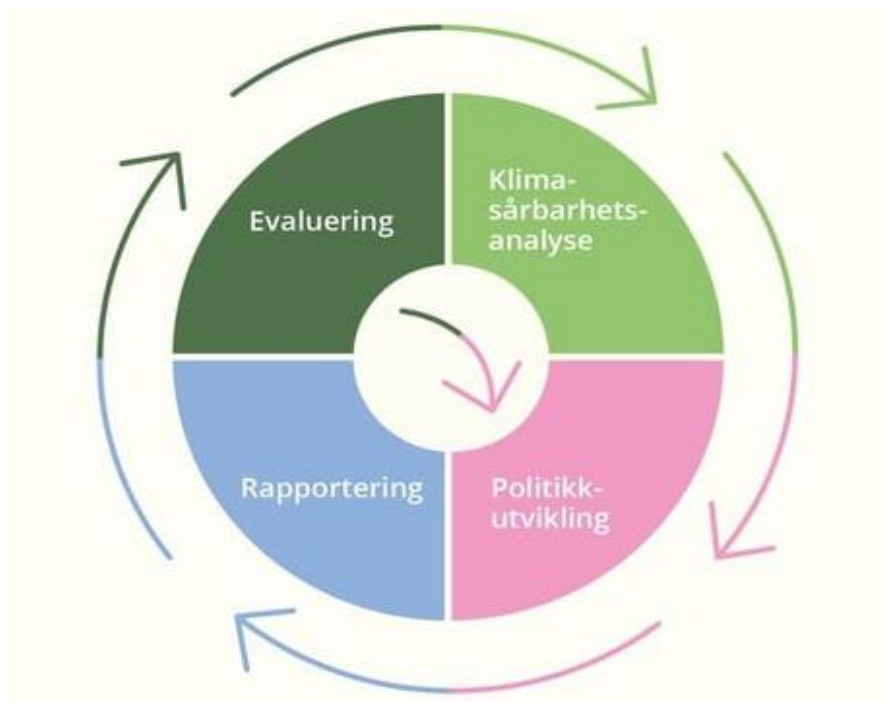
Miljødirektoratet startet i 2025 arbeidet med å utarbeide Norges første nasjonale klimasårbarhetsanalyse.¹¹ Analysen skal gi økt kunnskap om hvilke konsekvenser klimaendringene har for natur og samfunn, og vurdere vår kapasitet og evne til å håndtere klimarisiko og sårbarhet. Analysen gjennomføres på overordnet, nasjonalt nivå og bygger på eksisterende kunnskap. En endelig rapport skal foreligge ved utgangen av 2026, og vil inngå i kunnskapsgrunnlaget for ny stortingsmelding om klimatilpasning i 2028 (jf. ovenfor). Analysen er ment å være et utgangspunkt for sektorspesifikke og tematisk avgrensede analyser, som i første omgang vil omfatte infrastruktur, helse, natur og kulturmiljø samt mat. Det er lagt opp til at arbeidet med klimasårbarhetsanalyser skal gjennomføres som en kontinuerlig og gjentakende prosess (se figur 7).

Hovedmålgruppen for sårbarhetsanalysen er sentrale myndigheter og beslutningstagere. Analysen vil også være relevant for kommuner, næringslivsaktører, sivilsamfunn og andre relevante aktører.

⁹ <https://klimaservicesenter.no/>

¹⁰ <https://klimaservicesenter.no/kss/om-oss/klimakverna>

¹¹ <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/for-myndigheter/klimatilpasning/klimatilpasning-krever-kunnskap/nasjonal-klimasårbarhetsanalyse/>

Figur 7. Klimasårbarhetsanalyser, klimatilpasningspolitikken, rapportering og evaluering forutsetter at arbeidet gjennomføres som en kontinuerlig prosess. Illustrasjon: Klima- og miljødepartementet.

Meteorologisk institutt (MET) og Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) samarbeider med Danmark, Estland og Latvia i forskningsprosjektet ECCO¹², der målet er å forbedre metoder og anbefalinger for dimensjonerende nedbør, flom og sammenfallende hendelser. Prosjektet skal levere data og verktøy som skal gjøre det lettere å håndtere risiko for ekstremnedbør og flom i urbane områder – også for norske kommuner. Lillestrøm deltar i forskningsprosjektet.

Økonomisk rammebetingelser

Kommunenes virksomhet finansieres i hovedsak gjennom rammetilskudd, i tillegg til inntekter hjemlet i lov, for eksempel vann- og avløpsgebyr, og inntekter fra tjenester som helt eller delvis dekkes av brukerbetaling. Øremerking benyttes når det er nødvendig for å fremme felles eller nasjonal måloppnåelse, eller for å sikre samfunnsøkonomiske løsninger.

Når det gjelder klimatilpasning, er Klima- og miljødepartementets utgangspunkt at klimatilpasning bør være en kjerneoppgave som finansieres over kommunenes ordinære budsjett, slik at kommunene ikke skal være avhengig av tilskudd (Energi og Klima, 2026). Med dette som utgangspunkt redegjøres det nedenfor for ordninger som kan påvirke den enkelte kommunes eller fylkeskommunes arbeid med klimatilpasning, utslipp og natur.

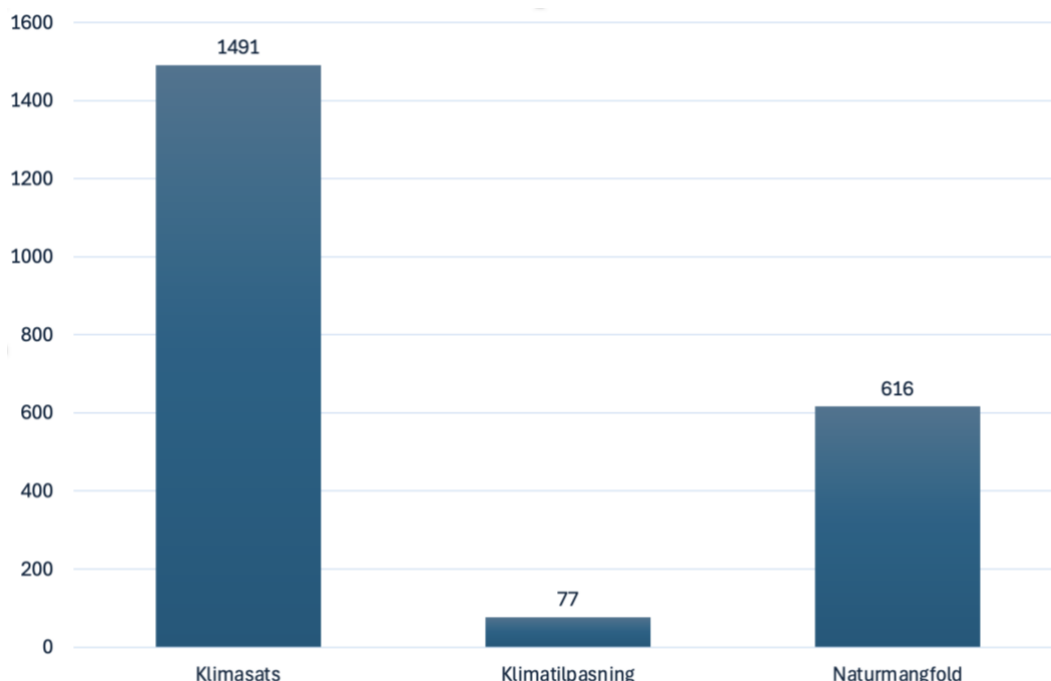
Tilskudd knyttet til klima og natur

Siden 2015 har Miljødirektoratet hatt ansvar for en årlig tilskuddsordning på rundt 6,4 millioner kroner, som ble økt til 11,4 millioner kroner i 2026. Ordningen er innrettet mot kompetanseheving og utredninger om konkrete klimatilpasningstiltak. Det ble i 2024 omsøkt tilskudd for 28 millioner kroner (Klima- og miljødepartementet, 2025b). Til forskjell fra ordningene for kutt i klimautslipp og naturmangfold, kan midlene til klimatilpasning ikke benyttes til tiltak.

Klimasats-ordningen ble etablert i 2016 og forvaltes også av Miljødirektoratet. Ordningen skal styrke kommunenes arbeid med omstilling til lavutslippssamfunnet, og bidrar både til direkte utslippsreduksjoner og omstilling.

¹² <https://klimaservicesenter.no/kss/om-oss/ecco>

Natursats, etablert i 2024, er en tredje tilskuddsordning for kommunesektoren som også forvaltes av Miljødirektoratet. Ordningen skal styrke det lokale arbeidet med naturmangfold, naturrestaurering og mer naturvennlig arealforvaltning, og er etablert som en parallell til Klimasats. Figur 8 viser omfanget av utbetalinger til klimatilpasning (77 mill. kr), sammenlignet med tilskudd til omstilling til lavutslippssamfunnet (Klimasats, 1491 mill. kr) og til å styrke naturmangfold inkludert Natursats fra 2024, med 616 mill. kr i perioden 2011–2026.¹³

Figur 8. Tilskuddordninger knyttet til natur og klima 2011–2026, oppgitt i millioner kroner. Kilder: Brendehaug m.fl. (2021) samt upublisert sammenstilling av Carlo Aall, Vestlandsforskning (2026).

Kommunekommisjonen (NOU 2026: 1) foreslår sammenslåing av de øremerkede tilskuddene til Klimasats, Natursats og klimatilpasning. Begrunnelsen er at dette er «tilknyttede tema og formål», og at det ofte er sammenhenger mellom tiltak på de ulike områdene».

Ifølge Kommunekommisjonen skal den nye tilskuddsordningen gi kommunesektoren større handlingsrom i bruken av midlene, og legge bedre til rette for at de beste tiltakene og prosjektene prioriteres på tvers av områdene som dekkes av dagens tilskuddsordninger. Ordningen er planlagt innført fra 2027 (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2026).

Sikringstiltak

Kommuner kan søke NVE om støtte til faresonekartlegging, planlegging og gjennomføring av sikringstiltak i områder med bebyggelse der fare er identifisert og kartlagt.¹⁴ Sikringstiltak er fysiske og/eller organisatoriske løsninger (NVE, 2025a, 2025b) som forebygger og/eller reduserer sannsynligheten for skred, flom og erosjon. Til tross for et dokumentert behov for økte ressurser til forebyggende tiltak, og for at høyere gjennomføringstakt gir samfunnsøkonomiske gevinster (Menon Economics, 2024; NOU 2022: 3; NVE, 2021), har utviklingen av forebyggende tiltak vært svak sammenlignet med utviklingen i utbetalinger knyttet til de mange skadene som har oppstått ved værhendelser de senere årene (se figur 9).

¹³ Tilskudd til naturmangfold for årene 2022 – 2023 inngår ikke i beregningene.

¹⁴ <https://www.nve.no/naturfare/oekonomiske-stoetteordninger-til-kartlegging-og-sikring-mot-naturfare/>

Fra 2025 ble det innført nye regler og beløpsgrenser for forebyggende sikringstiltak over NVEs budsjett. Disse er:

- **90 prosent dekning:** NVE dekker normalt inntil 90 prosent av kostnadene for større sikringstiltak, mens kommunene¹⁵ må stå for den resterende distriktsandelen på 10 %.
- **Egenandelstak på 40 mill. kr:** Det er fastsatt et maksimalt tak på 40 millioner kroner for kommunenes distriktsandel pr. tiltak, for å hindre uforholdsmessig høye økonomiske belastninger ved gigantprosjekter.
- **Nedre grense ved NVE-gjennomføring (10 mill. kr):** Dersom NVE skal planlegge og gjennomføre tiltaket på vegne av kommunen, må prosjektet normalt ha en kostnadsramme på *minimum 10 millioner kroner*. Tidligere var denne grensen 500 000 kroner.
- **Nedre grense ved kommunal gjennomføring (1 mill. kr):** For mindre prosjekter under NVEs egen terskel, må kommunene søke om økonomisk tilskudd og gjennomføre tiltakene selv. For slike tilskudd er den nedre kostnadsgrensen *1 million kroner*. Tidligere var denne grensen 500.000 kroner.

I 2024 fullførte NVE 24 sikringstiltak mot flom- og skredskader, der om lag 800 boenheter og 200 andre bygg ble sikret. I tillegg ferdigstilte NVE 86 krisetiltak, hovedsakelig for å hindre ytterligere erosjon. NVE har også bistått med kartlegging av skred i bratt terreng i ni kommuner, samt fjellskred og flomsone i to kommuner. Fare for kvikkleireskred ble kartlagt i om lag 70 områder fordelt på fire kommuner i 2024 (Klima- og miljødepartementet, 2025b).

For å gjøre kommunene bedre rustet til å håndtere flomproblematikk, har NVE en egen tilskuddsordning til kartlegging av kritiske punkter i bekker og bratte vassdrag. Fra 2025 vil private ikke lenger kunne søke om tilskudd til flom- og skredforebygging eller miljøtiltak langs vassdrag via NVE.

Reparasjon og gjenoppbygging

Kommuner og fylkeskommuner som rammes av naturskader kan søke om *skjønnsstilskudd*, henholdsvis via statsforvalter og Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD). Skjønnsstilskuddet (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2026) kan tildeles kommuner og fylkeskommuner som har hatt utgifter til naturskader eller andre ekstraordinære kritiske hendelser. Dette gjelder utgifter til håndtering av den akutte krisesituasjonen, opprydding, og/eller gjenoppbygging av kritisk kommunal eller fylkeskommunal infrastruktur til opprinnelig standard. Med kritisk infrastruktur menes infrastruktur som kommunene og fylkeskommunene er avhengig av for å kunne utføre de lovpålagte oppgavene.

Kommuner som har utgifter som i sum overstiger 350 kroner per innbygger, kan få en kompensasjon som dekker halvparten av de medgåtte utgiftene. Om utgiftene overstiger 700 kroner per innbygger, kan kommunene få dekket alle utgifter utover 350 kroner per innbygger. Kommunene må søke om skjønnsmidler fra departementet via statsforvalteren.

Fylkeskommunene som har utgifter som i sum overstiger 175 kroner per innbygger, kan søke om å få kompensert deler av de medgåtte utgiftene. Fylkeskommunene kan sende søknad om skjønnsstilskudd direkte til departementet. Departementet vurderer behovet for skjønnsstilskudd etter naturskade eller andre ekstraordinære kritiske hendelser i hvert enkelt tilfelle.¹⁶

Private boligeiere og næringsdrivende har mulighet til å tegne naturskadeforsikring. Bønder og andre grunneiere kan få tilskudd gjennom statens naturskadeordning¹⁷ som blant annet omfatter dyrket mark, broer og veier.

¹⁵ Kommunen har ansvaret for å garantere for og dekke denne andelen, men kan kreve den inn fra private grunneiere som har nytte av sikringen.

¹⁶ Nærmere retningslinjer for utforming av fylkeskommunenes søknader om kompensasjon fra departementets tilbakeholdte skjønnsmidler finnes på regjeringen.no.

¹⁷ <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/eiendom/ordninger-for-eiendom/naturskadeordningen>

Bygninger og løsøre som er forsikret mot brannskade, er automatisk forsikret mot naturskade via naturskadeforsikringsloven som administreres av Norsk Naturskadepool.¹⁸ Ordningen gir også dekning for flytting til ny tomt dersom kommunen ikke tillater reparasjon eller gjenoppbygging på skadestedet på grunn av fare for ny naturskade.

Miljøtiltak

Fra og med 2025-omleggingen avviklet NVE (jf. over) rene tilskudd til miljøtiltak i vassdrag, slik at midlene spisses utelukkende mot fysisk sikring mot flom, erosjon og skred. Klima- og miljødepartementet (KLD) overtok det økonomiske ansvaret for ordningen fra og med budsjettåret 2025. Midlene forvaltes i dag av Miljødirektoratet og Riksantikvaren som kan gi tilskudd til planlegging og gjennomføring av miljøtiltak i vassdrag.¹⁹

Kommunalbanken

For Kommunalbanken (KBN)²⁰ er det viktig at norske kommuner har et solid grunnlag for å kunne gjøre investeringer som både er optimale for kommuneøkonomien, og som samtidig reduserer klimarisiko. Kommunalbanken har derfor satt behovet for både utslippsreduksjoner, det vil si omstilling til lavutslippssamfunnet, og klimatilpasning på dagorden, for å bidra til å redusere kommunesektorens samlede klimarisiko (Berg & Wang, 2019).

Samfunnsøkonomiske konsekvenser av klimaendringer

Menon Economics (2024) peker på at klimatilpasningstiltak i mange tilfeller er samfunnsøkonomisk lønnsomme, fordi kostnadene ved forebygging ofte er lavere enn kostnadene ved framtidige klima- og naturskader. Dette gjelder for eksempel tiltak knyttet til flom- og skredsikring, overvannshåndtering, klimatilpasset infrastruktur og klimarobust arealplanlegging. Rapporten legger også til grunn at tidlig og systematisk klimatilpasning er en investering som kan redusere framtidige samfunnskostnader betydelig, samtidig som samfunnets robusthet og verdiskaping styrkes. Samtidig peker Menon Economics på at dagens system for ansvar, finansiering og insentiver er for fragmentert og gir svake insentiver til forebyggende klimatilpasning. Kato og Ellis (2016) viser også at risikoreduserende tiltak kan gi betydelige gevinster.

Internasjonalt blir det nå stadig bedre oversikt over kostnader knyttet til naturfarehendelser. Sammen med klimascenarioer brukes disse dataene i samfunnsøkonomiske analyser som gir grunnlag for å prioritere mellom alternative forebyggende prosjekter og tiltak. Analysene gir også grunnlag for nødvendig tilpasning av rammebetingelser. Nederland har gode eksempler på kobling mellom naturfaredata, klimascenarioer, samfunnsøkonomiske analyser og investeringsstrategier, noe som optimaliserer forholdet mellom nytte og kostnad (Delta Commissioner, 2024).

Etter ekstremværet «Hans» i 2023 ble det for første gang laget en sammenstilling av de samlede kostnadene etter én ekstremværehendelse (Energidepartementet, 2024). Det foreløpige anslaget var på rundt 7 milliarder kroner. Dette omfattet blant annet skader på vei og jernbane, infrastruktur som vann, avløp og bygg, landbruksområder, forsikringsutbetalinger samt flom- og skredsikringstiltak. Indirekte kostnader for eksempel knyttet til infrastruktur som er ute av funksjon, og ikke-prissatte kostnader knyttet til helse og miljø, ble ikke inkludert. Figur 9 viser et betydelig misforhold mellom prioritering av sikringsarbeid og forebygging på den ene siden, og kostnader knyttet til reparasjon på den andre. I perioden 2011–2024 var de samlede kostnadene knyttet til forebygging 4,8 mrd. kroner, mens kostnadene knytte til reparasjon og erstatning var 22,5 mrd. kroner (KS, 2026c).²¹

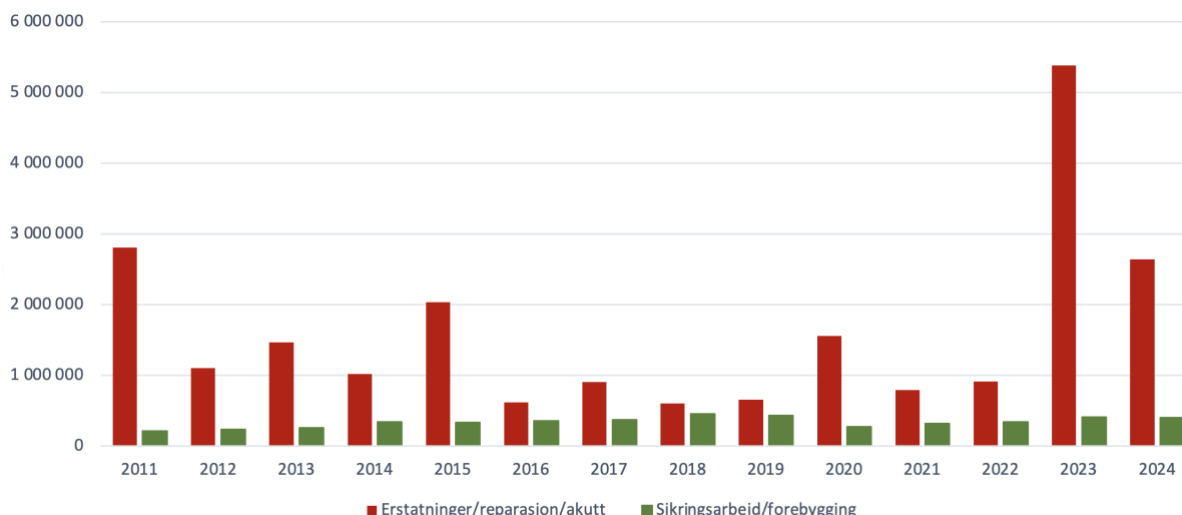
¹⁸ <https://www.naturskade.no/>

¹⁹ <https://soknadssenter.miljodirektoratet.no/VannmiljoSkjema/Startside/Index?id=88>

²⁰ <https://www.kbn.com/kunde/gronne-lan/>

²¹ Merk at sammenstillingen bygger på skadetall både for private og offentlige aktører. Tall for blant annet transportsektoren, både fylkeskommunal og statlig, er ikke inkludert i oversikten. Sammenstillingen er utarbeidet for å gi en indikasjon på forholdet mellom kostnader til forebygging og reparasjon. Se Status Kommune 2026:

<https://www.ks.no/fagomrader/statistikk-og-analyse/status-kommune/status-kommune-2026-der-folk-bor/>

Figur 9. Reparasjon versus forebygging for flom og skred i perioden 2011–2024, oppgitt i 1 000 kroner. Kilde: KS' sammenstilling av skadedata fra Naturskadepoolen (NASK), Statens naturskadeordning (Landbruksdirektoratet), skjønnsmidler (KDD) og regnskapstall for NVE i statsbudsjettet (KS, 2026c).

Kommunekommisjonen (NOU 2026: 1) påpekte at klimatilpasning er en oppgave kommunene ofte kan komme til å prioritere lavere enn det som er samfunnsøkonomisk lønnsomt (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2026). Kommisjonen bygger blant annet på vurderinger fra Naturrisiko-utvalget (NOU 2024: 2), som understreker behovet for bedre samfunnsøkonomiske vurderinger i arealplanleggingen. Kommisjonens vurdering er derfor at endrede rammebetingelser kan være nødvendig for å sikre at langsiktig samfunnssikkerhet blir prioritert i tilstrekkelig grad, og for å forhindre mistilpasning (maladaptation) og samfunnsøkonomisk suboptimale investeringer.

Regjeringens ekspertutvalg om klimatilpasning (Hjort, 2026) belyser de samfunnsøkonomiske konsekvensene, både positive og negative, for sentrale sektorer og regioner fram mot 2100. Rapportens hovedkonklusjon er at Norge står overfor betydelig økende klimarisiko, men at kostnadene kan reduseres gjennom tidlig, planmessig og samfunnsøkonomisk begrunnet klimatilpasning.

Det pekes på barrierer som manglende informasjon, uklar ansvarsfordeling, målkonflikter og svake insentiver, som kan føre til dårlige beslutninger for samfunnet som helhet. Den nasjonale klimatilpasningspolitikken bør derfor bygge på et skifte fra reaktiv skadehåndtering til proaktiv risikostyring og forebygging. Samfunnsøkonomiske analyser må i større grad vektlegge framtidige klimaskader og gevinstene av forebygging, slik at offentlige investeringer vurderes ut fra levetid og framtidig klimarisiko.

Utvalget peker også på at klimatilpasning er en felles samfunnsoppgave, der kommunene er sentrale i å planlegge og gjennomføre nødvendig tiltak, mens staten har ansvaret for nødvendige rammebetingelser. Selv om klimatilpasning bør skje innenfor sektorenes ansvarsområder, bør det også søkes løsninger som tar hensyn til ringvirkninger på andre områder. Utvalget *fraråder* at tilskuddordningene til natur og klima slås sammen ut fra at ordningene bør håndteres gjennom målrettede virkemidler.

Riksrevisjonens gjennomgang av klimatilpasningsarbeidet

Riksrevisjonen (2022) har undersøkt klimatilpasningsarbeidet for arealplanlegging og infrastruktur. Rapporten peker på betydelige svakheter i hvordan staten og kommunene håndterer klimarisiko. Hovedfunnene viser at klimatilpasningsarbeidet ikke er tilstrekkelig for å møte økt ekstremvær og langsiktige klimaendringer, blant annet fordi:

- Klimarisiko ikke i tilstrekkelig grad er integrert i arealplanleggingen.
- Det bygges fortsatt i områder med fare for flom, skred, stormflo og havnivåstigning.
- Statlige myndigheter ikke alltid gir tydelige nok føringer eller god nok veiledning.

- Det er svak koordinering mellom sektorer.
- Kunnskap om framtidig klima tas i for liten grad i bruk.

Riksrevisjonen (2025) har fulgt opp forvaltningsrevisjonen fra 2022, og vurderer at oppfølgingen av to anbefalinger om klimatilpasning fra rapporten i 2022 ikke har vært tilstrekkelig. Klima- og miljødepartementet bes om å forbedre rapporteringen til Stortinget. Justis- og beredskapsdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet og Energidepartementet bes også om å vurdere tiltak for å bedre kartleggingen av naturfare, både i statlig og kommunal regi, og sikre at kartleggingene i større grad tar høyde for framtidige klimaendringer. I Kontroll- og konstitusjonskomiteens behandling av Riksrevisjonens rapport ble det understreket behov for:

- Mer systematisk bruk av klimascenarioer i kommuner, basert på oppdaterte framskrivninger.
- Langsiktig og robust planlegging, der infrastruktur dimensjoneres for framtidens klima og at det tas høyde for usikkerhet i planforutsetninger.
- Styrket tverrsektoriell samordning, med både bedre samspill mellom forvaltningsnivåer og klarere ansvarsfordeling.

Omstilling til lavutslippssamfunnet

Stortinget støttet Klimautvalgets hovedlinje om at Norge må gjennom en «historisk stor omstilling» for å nå nullutslipp i 2050. I Meld. St. 25 (2024–2025) *Klimamelding 2035 – på vei mot lavutslippssamfunnet* legges det til grunn at UFF-rammeverket (jf. figur 3) skal benyttes i statlig politikkutvikling (Klima- og miljødepartementet, 2025a). Så langt synes det i liten grad å være utviklet statlige virkemidler rettet mot omstilling til lavutslippssamfunnet i tråd med UFF-rammeverket²². Forventningene til statlige sektorer og kommunene om å bidra til transformasjon og positive samspillseffekter er heller ikke uttrykt eksplisitt. For eksempel er det ikke konkretisert i de nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging at planleggingen skal rettes inn mot å søke samspillseffekter (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019; Kommunal- og distriktsdepartementet, 2023).

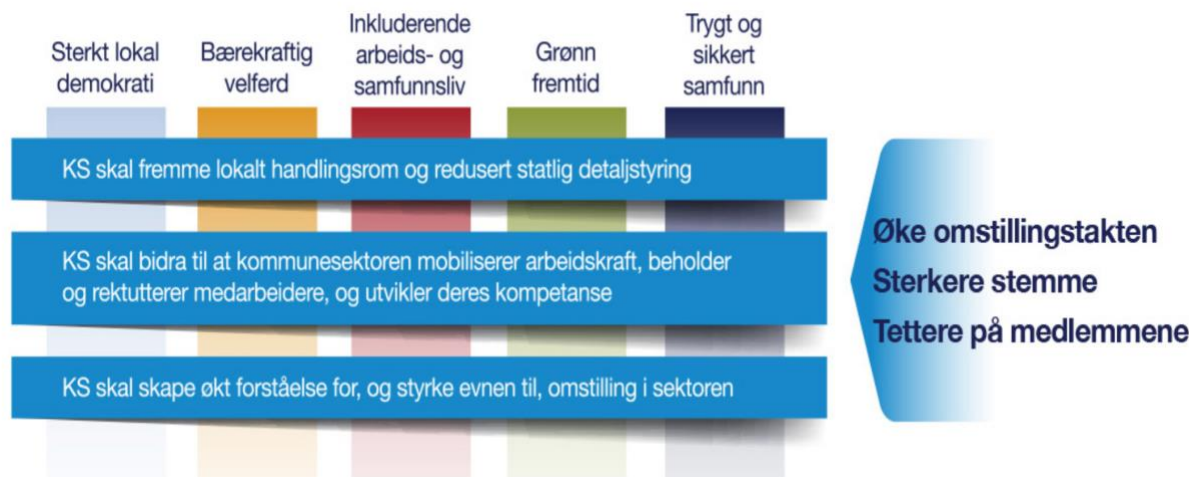
Kommunekommisjonen (NOU 2026: 1) påpeker at mange av de viktigste utfordringene kommunene står overfor i dag, er komplekse samfunnsfloker. Det framheves videre at den statlige styringen er sektorisert og fragmentert, og at det er behov for institusjonelt rammeverk som gjør statens styring mer samordnet og helhetlig. Videre legges det til grunn at slike komplekse utfordringer ikke kan løses innenfor tradisjonelle sektorsystemer hver for seg, men krever mer fleksibelt samarbeid på tvers av sektorer.

Kommisjonen understreker også at kommunene er sentrale samfunnsaktører som skal bidra til omstilling til lavutslippssamfunnet og klimatilpasning. Disse utfordringene krever at kommunene gis nødvendig handlingsrom og rammebetingelser som sikrer tilstrekkelig kapasitet og kompetanse til å være omstillingsaktører. Det fremheves at spillet mellom stat og kommune vil bli tematisert i kommisjonens videre arbeid.

²² Klimasats er en ordning som i noen grad støtter prosjekter basert på UFF-rammeverket.

5. Kommunesektorens arbeid med klimatilpasning

Kommunesektorens utgangspunkt er at samfunnet i dag står overfor store utfordringer som krever økt omstilling og omfattende endringer. På KS' Landsting i 2024 ble Kommunesektorens politiske prioriteringer for perioden 2024–2027 vedtatt (KS, 2024b). Her ble det tydeliggjort felles ambisjoner og forventninger til nasjonale myndigheter. KS skal være pådriver for at kommunene håndterer bredden av samfunnsutfordringer, sikres lokalt handlingsrom, utvikler nødvendig institusjonell kapasitet²³ og styrkes som omstillingsaktører (se figur 10).

Figur 10. KS' strategi for 2024–2027, der omstilling er et tverrgående perspektiv. Kilde: KS (2024f).

Kommunesektoren har vært en ledende aktør i omstillingen mot et mer bærekraftig samfunn. Dette har kommet til uttrykk gjennom flere viktige initiativer, blant annet miljøvernreformen (MIK-reformen) på 1980- og 1990-tallet, Lokal Agenda 21 (1998–2005), Livskraftige kommuner (2006–2010), Grønne Energikommuner (2007–2010), Framtidens byer (2010–2014), satsingen på klimatilpasning og omstilling til lavutslippssamfunnet fra 2008, samt den pågående satsingen på sirkulærøkonomi.

Kommunesektorens arbeid med klimatilpasning har gjort sektoren til en sentral dialog- og samarbeidspartner for statlige myndigheter. På flere områder har kommunene også vært pådriver i omstillingen til et klimatilpasset lavutslippssamfunn. KS har siden 2018 rettet sitt arbeid med klimatilpasning for kommunesektoren spesielt mot å:

- Videreutvikle et relevant og oppdatert kunnskapsgrunnlag
- Sikre god innsikt i kommunenes vurderinger av og arbeid med klimatilpasning
- Bidra til kompetanseutvikling og utvikle kommunenettverk
- Bidra til nødvendige rammebetingelser
- Sikre innsikt i og bidra til forståelse for kommunesektorens rolle og betydning i relevante internasjonale prosesser

²³ Begrepet «institusjonell kapasitet» lar seg ikke oversette direkte til norsk, ettersom kapasitet vanligvis forstås som noe kvantitativt. Her bygger vi på FNs definisjon av *capacity-building*: «Proessen med å utvikle og styrke ferdigheter, instinkter, evner, prosesser og ressurser som organisasjoner og lokalsamfunn trenger for å overleve, tilpasse seg og lykkes i en verden i rask endring. Et sentralt element i kapasitetsutvikling er transformasjon som skapes og opprettholdes over tid innenfra; en slik transformasjon handler om mer enn å utføre oppgaver – den innebærer å endre tankesett og holdninger.»

Kunnskapsgrunnlag

For kommunene er det avgjørende at arbeidet med omstilling til et klimatilpasset lavutslippssamfunn bygger på et forskningsbasert, oppdatert og relevant kunnskapsgrunnlag. Følgende områder har vært særlig viktige når det gjelder å styrke kommunes kunnskapsgrunnlag:

- Forebyggende klimatilpasningstiltak
- Samspillseffekter mellom klima og natur/kultur
- Areal- og naturregnskap
- Et helhetlig grep for overvann
- Klimasårbarhetsanalyser

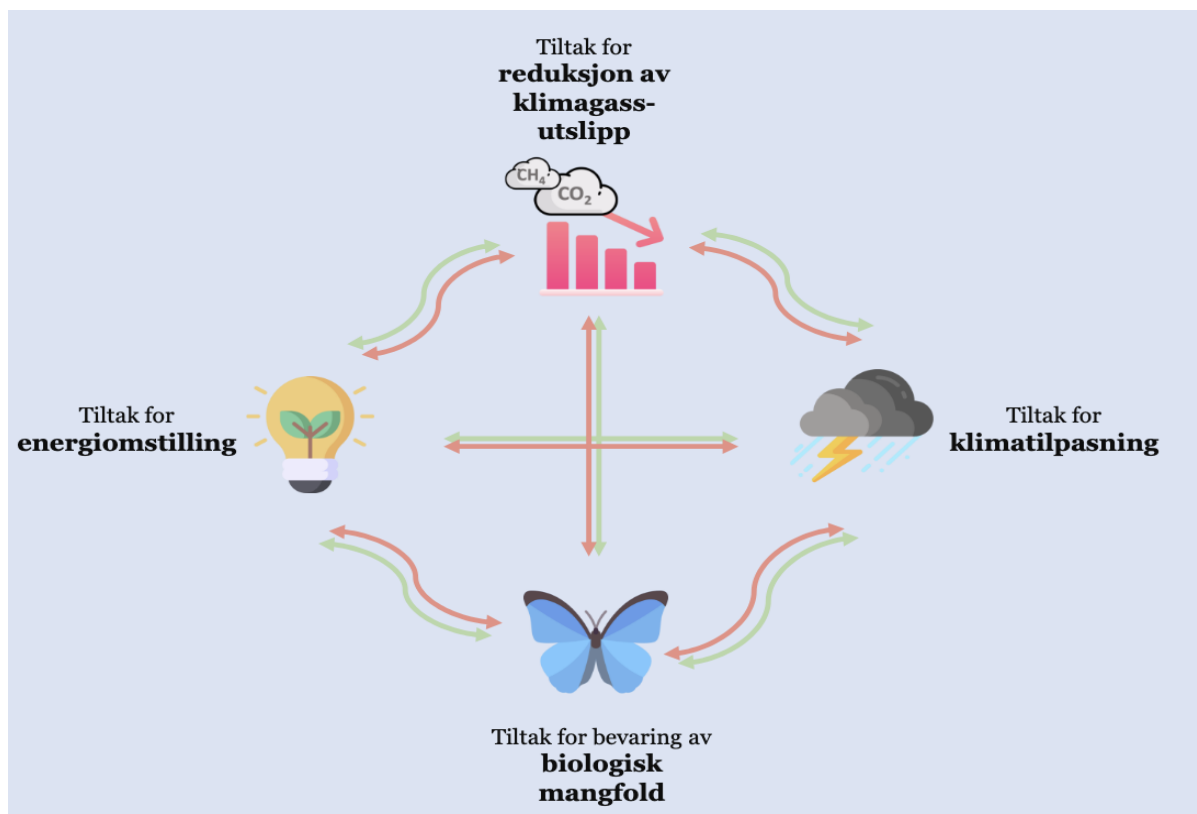
Forebyggende klimatilpasningstiltak

Aall m.fl. (2015) undersøkte på oppdrag fra KS hvordan kostnadene ved forebyggende klimatilpasning kan vurderes opp mot kostnadene ved å reparere eller gjenoppbygge infrastruktur etter naturskader. Et sentralt budskap i rapporten er at samfunnet fortsatt bruker langt mer ressurser på å reparere skader enn på å forebygge dem. Samtidig pekes det på at dagens økonomiske og institusjonelle rammer ofte gir sterkere insentiver til reparasjon enn til forebygging, fordi kostnadene kommer i dag, mens gevinstene først blir synlige langt fram i tid. Det konkluderes derfor med at det er behov for både økt statlige finansiering og ordninger som fremmer forebygging.

Samspillseffekter

På oppdrag fra KS har Stange m.fl. (2021) utarbeidet en sammenfatning av spesielt relevante spesialrapporter fra FNs to paneler for klima og natur. Et hovedfunn er at økt klimarobusthet krever gjennomgripende endringer (transformasjon) på tvers av økonomiske, sosiale, politiske og teknologiske områder. Stange m.fl. (2021) belyser sammenhengene mellom rapportene og hvordan funnene kan være relevante for kommuner og fylkeskommuner, særlig i rollen som planmyndighet. Det påpekes at arealbruken er en svært viktig indikator på hvilke underliggende drivkrefter og strukturer som får gjennomslag i lokale vedtak om arealbruk. Det vurderes derfor som nødvendig at beslutninger om arealbruk i større grad baseres på tverrfaglig, oppdatert og forskningsbasert kunnskap. Samtidig pekes det på at potensialet for transformasjon, regenerering og foredling av eksisterende byggeområder bør utforskes mer og løftes fram på dagsorden i kommunenes arealforvaltning.

Vestlandsforskning har, på oppdrag fra KS, gjennomført utredninger (Brendehaug m.fl., 2021) som belyser positive og negative samspillseffekter mellom tiltak rettet mot henholdsvis reduksjon av klimagassutslipp, klimatilpasning, biologisk mangfold og energiomstilling (se figur 11).

Figur 11. Tiltak på ett politikkområde kan ha positive eller negative effekter for andre politikkområder. Kilde: KS (2023f).

Rapportene viser at det er betydelig potensial for positive synergieffekter dersom ulike politikkområder i større grad koordineres og rettes inn mot en transformasjon til et klimarobust samfunn. Det vurderes derfor som viktig å utvikle strategier som bygger på en forebyggende og proaktiv tilnærming, med mål om å finne innovative løsninger på tvers av politikkområder og verdikretsløp. Samtidig bør det legges til rette for effektiviseringsgevinster innenfor de enkelte politikkområdene. Rapporten peker på at det kan oppstå negative synergieffekter, for eksempel dersom fornybar energiproduksjon reduserer naturverdier og biologisk mangfold.

Den generelle velstandsutviklingen forsterker slike utfordringer og dilemmaer, og øker behovet for å utvikle innovative samspillsløsninger (vinn-vinn). Det fremheves at omstillingen til fornybar energi krever at det søkes positive synergieffekter, for eksempel ved å utnytte allerede utbygde områder til energiproduksjon, som solparker på tak og grå arealer, kombinert med tiltak som «initierer eller akselererer gjenoppretting av et økosystem (naturrestaurering)». På bakgrunn av rapporten (Brendehaug m.fl. 2021) har KS fått utarbeidet et inspirasjonshefte (KS, 2023f) som belyser samspillseffektene og beskriver hvordan kommunene i praksis kan realisere positive synergieffekter (se figur 12).

Tiltak for klima og natur		Mulig konflikt	Mulig løsning
	Fortetting for å redusere utslipp	Kan hemme klimatilpasning og biomangfold	Gjøre om parkeringsareal til grøntområde, parkering under bakken, grønne tak og vegger
	Gang- og sykkelvei for å redusere utslipp	Kan føre til omdisponering av grøntareal	Redusere bilvei for å få areal til gang- og sykkelvei uten å ta grøntareal
	Etablering av solceller på tak for produksjon av fornybar energi	Reduserer mulighet for grønne tak for klimatilpasning og biomangfold	Kombinasjonsløsninger
	Nullvekstmål i byveksttaler mellom staten og kommuner	Ikke tilstrekkelig for å realisere ambisiøse klimamål innen 2030	Integrere klimamål i byvekstavtalene
	Etablere blågrønne strukturer for klimatilpasning og biomangfold	Krever areal som hemmer fortetting	Redusere areal til vei og parkeringsplasser
	Ivareta myr, skog og beiteområder for karbonlagring, klimatilpasning og biomangfold	Reduserer hyttebygging i distriktskommuner som trenger aktivitet	Prioritere natur fremfor hytter, bygge mindre hytter, utleiehytter
	Planting av monokulturskoger for å fange og lagre karbon	Reduserer biologisk mangfold og klimatilpasning (øker skredfare etter hogst)	Beholde og/eller drive fram natur- eller blandingsskog framfor treslagsskifte til ensaldret monokultur
	Krav til sikkerhet mot 1000-årsflom for kritiske samfunnsfunksjoner	Kan føre til klimagassutslipp og tap av biomangfold	En helhetlig vurdering vil se klima og miljø i sammenheng

Figur 12. Eksempler på negative og positive samspillseffekter knyttet til klimatilpasning. Figuren er hentet fra KS (2023f) og bygger på Brendehaug m.fl. (2021).

Inspirasjonsheftet viser til eksempler på kommuner som har kommet langt i arbeidet med å utnytte positive samspillseffekter og unngå negative, blant annet Rendalen, Nordre Follo, Drammen, Tønsberg og Oslo og flere kommuner i Lofoten. Disse kommunene har gjennomført prosjekter som blant annet omfatter reduksjon av arealer avsatt til byggeområder gjennom planvask, transformasjon av «grå» arealer, tilbakeføring og regenerering av natur, samt andre tiltak rettet mot effektivisering og foredling av arealbruken.

De siste årene har kommunene hatt økende oppmerksomhet på arealnøytralitet,²⁴ som innebærer at arealplanlegging tar utgangspunkt i å *unngå* nedbygging av naturområder og i stedet *foredle*²⁵ allerede bebygde områder.

Areal og naturregnskap

I KS' høringsvar til regjeringens arbeid med naturpolitikk og utvikling av naturregnskap støttes regjeringens mål om å klargjøre omfanget av forringede arealer og styrke innsatsen for naturrestaurering (KS, 2024d). Samtidig påpekes det at dette må konkretiseres og tydeliggjøres. Det understrekes at areal- og naturregnskap kan bli et viktig verktøy for kommunene. KS fremhever også at kommunene allerede har et omfattende ansvar for arealforvaltning, og at nye krav, som naturregnskap, må følges av tilstrekkelige ressurser. Videre påpekes det at dette krever en standardisert metodikk, slik at detaljerte rapporteringskrav kan unngås.

En sentral indikator for om kommunene lykkes med å oppnå positive samspillseffekter, er i hvilken grad arealbruken blir mer bærekraftig. KS samarbeider derfor med staten om et prosjekt (jf. kap. 4)

²⁴ Arealnøytralitet var nominert til årets nyord i 2021.

²⁵ Foredling kan både være kvantitative aspekter som fortetting og høyere bebyggelse, og kvalitative aspekter, som økt biologisk mangfold, styrkede sosiale kvalitet og arkitektonisk kvalitet. Foredling kan skje både i byer, mindre steder og i naturpregede områder, og kan også omfatte restaurering eller tilbakeføring av natur til villmark, ofte omtalt som *rewilding*, jf. for eksempel det tidligere skytefeltet på Dovrefjell.

som skal tydeliggjøre hovedelementene i et areal- og naturregnskap for planlegging, og vise hvordan dette kan bli et nyttig verktøy for kommunene (Haukland, 2024).

Et helhetlig grep for overvann

Furuseth m.fl. (2024) belyser bruken av naturbaserte løsninger i kommunale planer iblant annet Bodø, Indre Østfold, Stavanger og Trondheim, og konkluderer med at naturbaserte løsninger kan gi positive samspillseffekter. Mange av tiltakene er bidrag til overvannshåndtering og flomdemping. Rapporten presenterer en rekke konkrete tiltaksforslag der samarbeid på tvers av sektorer kan gi positive synergieffekter. Samtidig kan et unyansert fokus på «grønne» løsninger, for eksempel i forbindelse med industriutbygging eller energiproduksjon, også gi negative samspillseffekter, blant annet gjennom redusert naturmangfold.

Det pekes også på at kulturbaserte løsninger trolig har et verdifullt, men oversett potensiale i klimatilpasningsarbeidet. Slike løsninger bygger på lokale kulturelle ressurser, som forståelser, praksiser, kunnskap, sosiale strukturer og materielle uttrykk. Eksempler på dette er gjenoppretting av historiske vannløp, bruk av kunnskap om snø, vær og beiteforhold til å tilpasse reinsdrift, skjøtsel av lynghei, samt vanningssystemer. Det er også utviklet løsninger som både er natur- og kulturbaserte, for eksempel gjenåpning og foredling av Hovinbekken i Oslo.

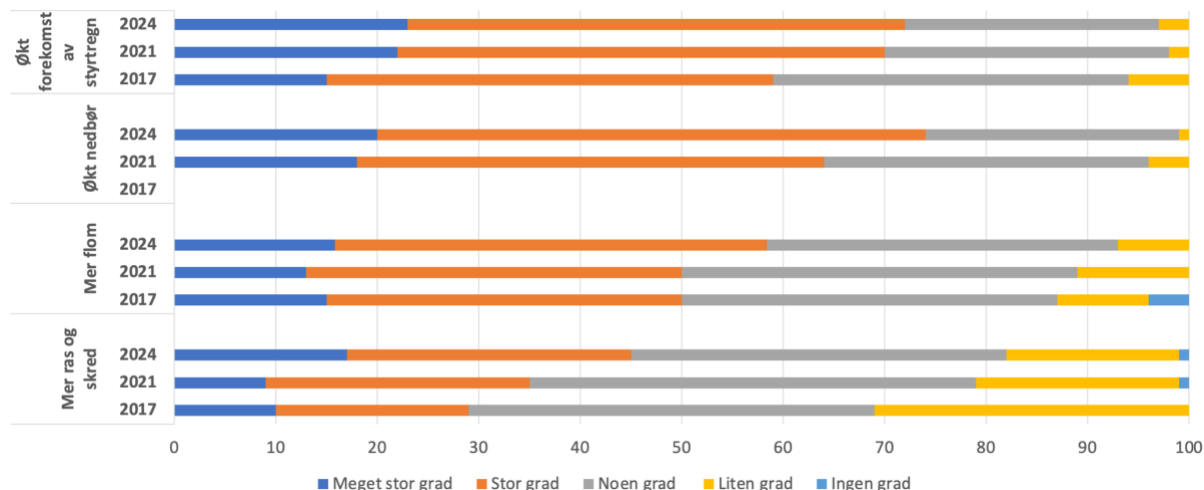
Klimasårbarhetsanalyser

Kommunene gjennomfører risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS) som fanger opp utfordringer knyttet til et klima i endring på tvers av ansvarsområder. Samtidig er det behov for analyser som går mer i dybden på klimarisiko og sårbarhet, gjennom lokale og regionale klimasårbarhetsanalyser. Plan- og bygningsloven (PBL) gir kommunene et betydelig handlingsrom til å utforme politikk og strategier, samt til å fastsette rammer for arealbruk og infrastruktur, både i bebygde områder og i områder med naturpreg. Fastsettelsen av slike rammer skal også bygge på vurderinger av naturfare.

KS' utgangspunkt er at nasjonale myndigheter må utvikle tiltak og virkemidler i hele klimatilpasningskjeden (KS, 2024a, 2025d) (se figur 1). Dette innebærer også at det bør legges til rette for lokale og regionale klimasårbarhetsanalyser. Slike analyser må ikke bare omfatte fysisk risiko, men også på gradvise endringer over tid og grenseoverskridende risiko som kan få lokale konsekvenser. De må også fange opp virkninger for natur, mennesker og næringsliv. Det betyr at fylkeskommuner og kommuner har behov for å utarbeide tilstrekkelig detaljerte og stedtilpassede klimasårbarhetsanalyser både på regionalt og lokalt nivå. Bergen kommune (2026) er et godt eksempel på hvordan en slik analyse kan gjennomføres og formidles.

Kommunenes arbeid med klimatilpasning

For å få god innsikt i hvordan klimautfordringene vurderes ute i kommunene, og hvilke tiltak som må gjennomføres, har KS gjennomført nasjonale spørreundersøkelser om klimatilpasning i 2017 (Wang, 2018), 2021 (Selseng m.fl., 2021) og 2024 (Tandberg & Selseng, 2024). Det planlegges også en spørreundersøkelse i 2027, noe som vil gi en tiårig tidsserie. I 2024 deltok 47 prosent av kommunene i spørreundersøkelsen. Dette er en økning på 5 prosentpoeng sammenlignet med undersøkelsen i 2021 og hele 15 prosentpoeng høyere enn i 2017. Figur 13 oppsummer resultatene fra de tre undersøkelsene og viser i hvilken grad kommunene mener ulike sider ved klimaendringer vil påvirke dem. Figuren illustrerer tydelig at andelen kommuner som vurderer at de vil bli påvirket i stor eller meget stor grad av klimaendringer, har økt betydelig.

Figur 13. Kommunenes vurdering av i hvilken grad de vil bli påvirket av ulike sider ved og virkninger av klimaendringene. Kilde: Tandberg & Selseng (2024).

Som et supplement til spørreundersøkelsen ble det i 2022–2023 gjennomført intervjuer med 16 fagpersoner og ledere fra ti norske kommuner som i denne perioden har deltatt i KS' Kommunenettsverk om klimatilpasning (Selseng, 2023).

Bevissthet og kunnskapsnivå

Kommunene har gjennomgående fått økt bevissthet om betydningen av å arbeide aktivt med klimatilpasning. De ser at klimatilpasning omfatter mange ulike områder, og at utfordringene blir stadig mer komplekse både lokalt og regionalt. I 2024 vurderer 65 prosent av den administrative ledelsen at de har meget stor eller stor kunnskap om forventede lokale konsekvenser av klimaendringer. Dette er en økning på 6 prosentpoeng fra 2021, og ytterligere 4 prosentpoeng sammenlignet med undersøkelsen i 2017.

Kompetanseutvikling, sterkere integrering av klimatilpasning i overordnede plan- og beslutningsprosesser samt bruk av nytte-kostnadsanalyser fremheves som virkemidler kommunene i større grad bør ta i bruk.

Organisering og samarbeid

I 2024 oppgir flest kommuner (39 prosent) at arbeidet med klimatilpasning inngår som en del av kommunenes klima- og energiplan, mens en fjerdedel svarer at det er organisert som et tverrfaglig satsingsområde. Hele 72 prosent oppgir at klimatilpasningsarbeidet i meget stor eller stor grad er integrert i risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS). Dette tilsvarer en økning på 9 prosentpoeng fra 2021, men kun 2 prosentpoengs økning fra 2017.

Mange kommuner peker på manglende rutiner for samarbeid og samordning, og mange opplever at kompetansen er fragmentert og at prosesser foregår isolert. Selv om klimatilpasning i begrenset grad er integrert i økonomiplan og budsjett (20 prosent), kommunikasjonsarbeid (18 prosent) og resultatoppfølging og rapportering (17 prosent), har integrasjon av klimatilpasning i kommunale styringsdokumenter økt betydelig siden 2017.

Interkommunalt samarbeid vurderes som den vanligste samarbeidsformen, og 42 prosent svarer at de i meget stor eller stor grad samarbeider med nabokommuner. Mange oppgir også at de deltar i nettverk for klimatilpasning, 39 prosent i stor eller meget stor grad.

Få kommuner oppgir at de samarbeider med utdanningsinstitusjoner (13 prosent) eller næringslivet (12 prosent), men det er en liten økning fra 2021. NVEs nettressurser benyttes i stor eller meget stor grad av 51 prosent. De regionale klimaprofilene til Norsk klimaservicesenter brukes også noe mer enn i 2021.

Undersøkelsen fra 2024 viser at klimatilpasningstiltak oftest sees i sammenheng med vern av naturområder og biologisk mangfold. 22 prosent av kommunene svarer at de i stor eller meget stor

grad tar i bruk naturbaserte løsninger for å håndtere overvann og andre naturfarer. 35 prosent av kommunene oppgir at det tas hensyn til naturmangfold og naturens evne til å håndtere klimaendringer når uberørt natur reguleres til utbygging.

Mange lederne opplever til dels motstridende signaler fra ulike statlige myndigheter, og mener at manglende statlig samordning utgjør en barriere i klimatilpassingsarbeidet. Lite kunnskap om den samfunnsøkonomiske nytten av tilpasningstiltak, samt begrenset kommunal oppmerksomhet og prioritering, oppfattes som vesentlige utfordringer i dette arbeidet.

Ressurser og virkemidler

Alle tre undersøkelsene viser at bemanning og økonomi oppleves som de største barrierene for å gjennomføre nødvendige klimatilpassingstiltak. Økt rammetilskudd til kommunene, styrkede statlige finansieringsordninger og statlige planretningslinjer (SPR) vurderes i 2024-undersøkelsen som de viktigste virkemidlene for å styrke arbeidet med klimatilpassing.

Selv om både engasjement og kompetanse er blitt styrket, har kommuneøkonomien de siste årene bidratt til et mer krevende utfordringsbilde. Innenfor sentrale ansvarsområder som energiforsyning, avløp og overvann samt kommuneplanlegging, oppleves klimatilpassing som en større utfordring i 2024 enn i 2021. Ressursmangel fører samtidig til redusert motivasjon. Mange kommuner opplever det også som krevende å oppnå politisk prioritering av klimatilpassingstiltak. En viktig årsak kan være at slike tiltak først og fremst oppfattes som en begrensning av kommunenes utviklingsmuligheter, snarere enn som samfunns- og kommunaløkonomiske lønnsomme investeringer.

Kompetanseutvikling

Seks av ti kommuner finner det vanskelig å rekruttere ingeniører og sivilingeniører. I tillegg mangler 35 prosent av kommunene planfaglig kompetanse ifølge KS' arbeidsgivermonitor fra 2023 (KS, 2023b). Mangelen på kompetanse innen områder som planlegging, geologi, hydrologi, økologi og VA-sektoren fører til nasjonale kapasitetsbegrensninger. De minste kommunene har som regel de største problemene med å få skaffe nødvendig kompetanse.

St. Meld. 26 (2022–2023) *Klima i endring* omtalte i liten grad kompetanseutfordringene som er knyttet til klimatilpassing (Klima- og miljødepartementet, 2023). KS har derfor arbeidet systematisk for å bidra til en mer effektiv organisering av samspillet mellom staten og kommunesektoren, samt for at det utvikles finansieringsordninger som gjenspeiler utfordringene med omstilling til et klimatilpasset lavutslippssamfunn.

Nettverk for klimatilpassing

Kommunene deltar i flere nettverk for klimatilpassing, som i stor grad er rettet mot å styrke kommunenes kompetanse innen klimatilpassing. Nettverkene har noe ulik innretning, og det er derfor en viss overlapping i deltakelse mellom dem. Det legges vekt på kompetanse innen nettverkleidelse, prosessledelse, fasilitering og koordinering, samt forankring hos de deltakende organisasjonene (Hauge m.fl., 2018). De viktigste nettverkene er:

- Nasjonale kommunenettverk driftet av KS
- Regionale nettverk driftet av fylkeskommune og/eller statsforvalter
- I Front-nettverket driftet av Miljødirektoratet

Nasjonale kommunenettverk

KS utviklet og testet i perioden 2015–2017 kurs i klimatilpassing, spesielt rettet mot ledere og ansatte med plan- og utviklingsoppgaver i kommuner og fylkeskommuner. I forlengelsen av dette etablerte KS tidsavgrensede kommunenettverk for klimatilpassing, hvor alle landets kommuner (fra 2026 også fylkeskommunene) har blitt invitert til å delta (KS, 2026b). Formålet med nettverkene er å styrke kommunesektorens kapasitet og kompetanse i arbeidet for et mer klimarobust samfunn. Sentrale temaer omfatter klimasårbarhetsanalyser, integrering av klimatilpassing i plan- og styringssystemer, verktøy og virkemidler, samt forankring og organisering av deltakernes interne arbeid med klimatilpassing (se figur 14).

I perioden 2015–2025 er det gjennomført fem nasjonale klimatilpasningsnettverk, hver med en varighet på om lag 9–10 måneder. Totalt har rundt 75 kommuner deltatt. Et sjettede nettverk ble etablert i 2026, med deltagelse fra ti kommuner og fem fylkeskommuner.

Figur 14. KS' kommunenettverk om klimatilpasning: arbeidsmodell. Kilde: Gjengitt fra KS (2024e).

Regionale nettverk

Fylkeskommunene er sentrale regionale utviklingsaktører og bidrar til å fremme samarbeid om kompetanseutvikling i kommunene. Fylkeskommunen har også et veiledningsansvar overfor kommunene og skal sikre at regional planlegging bidrar til god lokal arealdisponering. I enkelte fylker har statsforvalter og fylkeskommunen samarbeidet om klimatilpasningsarbeidet. Dette skyldes at statsforvalteren har ansvar for å koordinere statens virksomhet i fylkene og har relevant kompetanse innen ulike fagområder.

Siden 2017 har det vært etablert regionale nettverk for klimatilpasning i Rogaland og Trøndelag. I senere tid er det også opprettet nettverk i Innlandet og Østfold (Abrahamsen m.fl., 2026). Disse nettverkene fungerer som samarbeidsarenaer, og har deltagelse fra både plan- og teknisk avdeling, naturforvaltning, folkehelse, samfunnssikkerhet samt personer som arbeider med tverrfaglige prosjekter. Nettverkene organiseres som fysiske samlinger kombinert med digitale temamøter.

I Front-nettverket

Klimatilpasningsnettverket I Front ble etablert av Miljødirektoratet i 2015, og har i dag deltagelse fra 13 storbykommuner fra hele landet. Nettverket har bidratt til å frembringe ny kunnskap og videreutvikle klimatilpasningsarbeidet i Norge. En sentral hensikt har også vært at nettverkskommunene skulle bidra til kunnskaps- og kompetanseheving innen klimatilpasning i storbyenes egne regioner. Miljødirektoratet fasiliteterer nettverket, som har to fysiske samlinger hvert år.

Videreutvikling av nettverkene

På bakgrunn av Stortingets anmodningsvedtak om nettverk og kompetanseutvikling i forbindelse med behandlingen av St. Meld. 26 (2022–2023) (jf. kap. 4), har Asplan Viak (Abrahamsen m.fl., 2026), på oppdrag fra Miljødirektoratet, vurdert erfaringene fra de regionale klimatilpasningsnettverkene og I Front-nettverket, samt mulighetene for kompetanseprogram. Det er også vurdert hvordan nettverkene framover kan bidra til å styrke fagkompetansen blant ansatte og øke kommunenes samlede kapasitet for klimatilpasning.

Det understrekes at nettverkene blir oppfattet som viktige arenaer for erfaringsutveksling og «benchmarking», og at det letter kontakten mellom kommunene. Nettverkene bidrar til å sikre at arbeidet med klimatilpasning i kommunene får en god retning. I vurderingen legges det vekt på betydningen av strukturert organisering og ledelse, tilstrekkelige ressurser, integrering med arbeidet i egen kommune, samsvar mellom målgruppe og faglig fokus, samt viktigheten av å tilpasse opplegget til lokale behov.

Det anbefales å etablere regionale klimatilpasningsnettverk i alle fylker og videreføre I Front-nettverket. Det ansees å være behov for videreutvikling innen følgende områder:

- Institusjonalisering av nettverksarbeidet, for eksempel gjennom mer presise mål og forventninger, mekanismer for styrket samspill med egen organisasjon, utvikling av leder- og fasilitatorrollen, samt bedre samspill med fylkeskommunenes øvrige utviklings- og omstillingsarbeid.
- Samarbeid om prioriterte utfordringer og konkrete utviklingsprosjekter på tvers av kommunegrenser.
- Praktiske verktøy og metoder.
- Samsvar mellom deltakere/målgruppe og tematisk fokus.
- Prioritering og finansiering av regionalt samarbeid.

Når det gjelder utvikling av kompetansemoduler, foreslås det at disse utformes som korte, praksisnære og tverrfaglige opplæringsløp.

KS' arbeid med kommunesektorens rammebetingelser

KS har vært en aktiv bidragsyter både i prosessen fram mot og i oppfølgingen av St. Meld. 26 (2022–2023) *Klima i endring*. Dette avspeiles i meldingen, som understreker at kommuner og regioner har en avgjørende rolle i arbeidet med å sikre et klimarobust samfunn. I tråd med KS' innspill (KS, 2022b; KS, 2023c) ble behovet for å avklare det nasjonale ansvaret for havnivåstigning løftet fram. Videre ble behovet for et helhetlig grep på overvannsproblematikken, både når det gjelder organisering og finansiering, på nytt løftet fram (KS, 2020). Også behovet for samspill mellom naturforvaltning og klimatilpasning ble framhevet. Meldingen dannet samtidig grunnlag for Stortingets vedtak om kompetanseprogram og om evaluering og videreutvikling av regionale klimatilpasningsnettverk (jf. ovenfor).

Naturfare

KS (2022a) støttet hovedlinjene i NOU 2022: 3 *På trygg grunn* og var positiv til følgende:

- Nasjonal handlingsplan for håndtering av kvikkleirerisiko
- Tydeligere ansvar og rollefordeling
- Økt statlig finansiering av forebygging
- Styrket kartlegging av kvikkleireområder
- Økt kunnskap og kompetanse i kommunene blant annet gjennom styrket statlig veiledning
- Bedre evaluering og læring etter skredhendelser

Det ble særlig lagt vekt på at økt kommunalt ansvar følges opp gjennom økte statlige ressurser og andre nødvendige virkemidler. Samtidig gikk KS imot å lovfeste en utredningsplikt for kommunene og en plikt til å utarbeide en ROS-analyse ved utarbeidelse av kommuneplanen. KS støttet heller ikke at kommunen gis ansvar for den faglige oppfølgingen av et meldepliktsystem, eller at kommunene pålegges et tilsynsansvar.

Havnivåstigning

KS har i innspill til Meld. St. 26 (2022–2023) *Klima i endring* (KS, 2023c) og til Miljødirektoratets gjennomgang av arbeidet med en nasjonal håndtering av havnivåstigning, stormflo og bølgepåvirkning (KS, 2024a) lagt til grunn at kommunene trenger et tydeligere nasjonalt rammeverk, bedre kunnskapsgrunnlag og sterkere økonomiske virkemidler for å håndtere økende klimarisiko langs kysten. Det pekes også på at havnivåstigning er en utfordring som berører både eksisterende bebyggelse, kritisk infrastruktur og framtidig arealutvikling, og som mange kommuner ikke kan løse alene. Samtidig støttes bruk av naturbaserte løsninger, for eksempel restaurering av strandsoner, våtmarker og andre naturlige buffere.

Finansiering av forebyggende tiltak

Rusdal m.fl. (2019) viser at lokal innsats ofte utløses av negative hendelser, og at få små og mellomstore kommuner har frie inntekter til å dekke nødvendig egeninnsats ved kostnadskrevende tiltak. Et eksempel på betydningen av forebyggende tiltak er etableringen av flomvern i Trysil etter flommen i 1995 (Vesle-Ofsen), som rammet kommunesenteret Innbygda og førte til de største skadene på indre Østlandet målt per flateenhet. Flomvernet sto ferdig i 2009, er dimensjonert til å tåle noe over en 200-års flom og hadde en kostnad på ca. 19 millioner kroner. Da en ny storflom rammet Trysil i 2014, unngikk Innbygda å bli satt under vann igjen, og investeringen hadde åpenbart betalt seg. Imidlertid ble ingen beregninger foretatt for å tallfeste den empiriske nytteverdien av forebyggingen for samfunnet. Slike beregninger vil kunne bidra til å få fortgang i økte bevilgninger til forebyggende investeringer (KS, 2025e).

For å sikre at gjenoppbygging også ivaretar behovet for forebygging, har KS utredet en mulig ny forsikrings- og finansierungsordning for kommunal infrastruktur (Bull m.fl. 2017). Forslaget var et *eksempel* på hvordan kommunesektoren kan gjøres mer økonomisk robust ved at ordningen omfattet både skader som følge av naturskader, behov for styrket forebygging og gjenoppbygging til en standard som tar høyde for forventede klimaendringer.

Kommunal og moderniserings-departementet avviste forslaget i 2018, med begrunnelse om at dagens ordninger fungerer godt, og at kommunene gjennom inntektssystemet får tilstrekkelig med midler til også å håndtere gjenoppbygging etter naturskader (Wang & Grann, 2019).

Både Finans Norge (2026) og særlig ekspertutvalget om klimatilpasning (Hjort, 2026) underbygger KS' vurderinger av behovet for en mer samfunnsøkonomisk tilnærming og bedre organisering av arbeidet for et mer klimarobust Norge (se også rammestoff)²⁶.

Gjenoppbygging etter naturskade

Klimaendringene medfører at gjenoppbygging etter skader må utføres etter en standard tilpasset framtidens klima, for å sikre samfunnsøkonomisk lønnsomhet. I dag gjøres slik standardtilpasning ved

Kommunene har ansvaret – men ikke ressursene

Klimatilpasning skjer i stor grad lokalt, men kommunene som skal gjøre jobben står ofte uten tilstrekkelig kapasitet.

«Halvparten av kommunene i Norge har under 5000 innbyggere», forklarer Sorteberg.

«Problemet er jo at når kommunene er så små er det vanskelig å bygge opp nok kompetanse.»

Samtidig forventes det at kommunene håndterer stadig mer komplekse utfordringer. Det skaper et tydelig gap mellom ansvar og evnen til å levere.

«Alt er på en måte dyttet ned på kommunenivå», fortsetter Sorteberg.

«Resultatet er et system der gjennomføringen avhenger av tilfeldig lokal kapasitet, snarere enn en helhetlig nasjonal strategi».

Klimatilpasning handler ikke først og fremst om teknologi eller kunnskap alene, men om hvordan samfunnet organiserer seg. Når kunnskapsgrunnlaget er svakt, ansvarsforholdene uklare og insentivene kortsiktige blir resultatet et system som reagerer på kriser, men ikke forebygger dem.

Skal Norge lykkes bedre med klimatilpasning, krever det ikke bare flere tiltak, men endringer i hvordan beslutninger tas, ansvar fordeles og langsiktige hensyn vektlegges, konkluderer rapporten.

²⁶ Utdrag fra Bjerknessenterets omtale av ekspertutvalgets rapport, der professor Asgeir Sorteberg ved Geofysisk institutt, Universitetet i Bergen og Bjerknessenteret, siteres. <https://bjerknes.uib.no/aktuelt/ny-rapport-er-norge-forberedt-pa-fremtiden>

naturskade på statlig infrastruktur, som veg og jernbane. Det finnes imidlertid ikke ordninger som sikrer at kommuner, fylkeskommuner og andre aktører kan følge de samme prinsippene ved gjenoppbygging.

Et eksempel er tvillingbroene ved Ringebu (se figur 15), som begge ble gjenoppbygd etter flommen i 2023. Jernbanebroen ble reparert vesentlig raskere og oppgradert til en oppdatert standard for å tåle en 200-års flom, mens veibroen (fylkesvei) fikk forsterket fundament og erosjonssikring. Det er imidlertid uklart om veibroen ble oppgradert til samme standard som jernbanebroen (KS, 2025d).

Den lokale egenandelen til gjenoppbyggingsprosjekter i regi av NVE ble redusert fra 20 til 10 prosent fra 2025, og taket for egenandel ble satt til 40 millioner kroner per tiltak. Samtidig har prioriterte enkeltprosjekter, som i Nesbyen og Vågå, blitt svært kostbare og synliggjort at de samlede rammene for forebygging er svært begrenset sett opp mot behovet.

Det vurderes som urimelig for kommuner med få innbyggere at taket på egenandelen fastsettes uavhengig av kommunestørrelse. Endringene framstår dessuten som en omdisponering av den lokale egenandelen, snarere enn som en reell reduksjon. Forslaget sikrer heller ikke gjennomføring av samfunnsøkonomisk lønnsomme sikringsprosjekter under terskelverdien. KS er også skeptisk til at innsparte midler som følge av lavere egenandel skal inngå i og finansiere andre lokale sikringstiltak som NVE ikke lenger vil engasjere seg i (KS, 2023d; KS, 2024c).

Figur 15. Randkleiv jernbanebru ved Ringebu, til venstre, var ute av drift i 9,5 måneder etter flomskader i 2023, mens Randkleiv bilbru var ute av drift i 22,5 måneder. Dette skyldtes blant annet prioriteringer og praktiske lokale forhold. Foto: Ole Jørgen Grann, KS.

Vedlikehold fylkesveier

KS peker i et brev til Samferdselsdepartementet (KS, 2023e) på at vedlikeholdsetterslepet på fylkesveier har økt fra størrelsesorden 45–75 milliarder kroner i 2013 til 85–95 milliarder kroner i 2022. Samtidig er den gjennomsnittlige risikoen for å bli drept eller hardt skadd per kjøretøykilometer på fylkesveinettet nær 90 prosent høyere enn på riksveinettet. Det pekes videre på at veinettets kvalitet forringes ytterligere av økt nedbør, ras og flom knyttet til klimaendringer. Dette har konsekvenser for samfunnsikkerhet og beredskap. Riksveinettet har imidlertid betydelig større midler til drift og vedlikehold enn fylkesveinettet. KS legger derfor til grunn at det er behov for å vurdere hva som er den mest samfunnsøkonomiske prioriteringen, uavhengig av forvaltningsnivå og veieier.

Et helhetlig grep for overvannshåndtering

KS' utgangspunkt er at overvannshåndtering handler om å håndtere til dels store vannmengder, og at dette i hovedsak *ikke* er et forurensningsproblem. KS mener det er nødvendig å avklare det nasjonale ansvaret for overvannshåndtering, og har anbefalt at det opprettes en egen overvannsmyndighet. Videre legger KS til grunn at det er behov for gebyrfinansiering som stimulerer til bedre håndtering av overvann (KS, 2020, 2022c, 2023c).

KS (2025f) vurderer derfor at Miljødirektoratets forslag til nytt regelverk (Miljødirektoratet, 2025a) ikke bygger på tilstrekkelig forståelse av hvordan overvannshåndtering skjer i praksis. KS mener

derfor at forslaget til regelverk for overvannshåndtering bør knyttes til kommunenes arbeid med vann og avløp (vass- og avløpsanleggslova), for å sikre bedre integrasjon med VA-virksomheten. Dette vil samtidig styrke grunnlaget for å etablere naturbaserte løsninger, og dermed redusere innblanding av overvann i spillvann som sendes til renseanlegg. KS (2025f) påpeker også at forslaget:

- Gjør det utfordrende å sikre nødvendig finansiering av forebyggende tiltak.
- Kan gjennom krav om overvannsplan for tettsteder, forsinke innføringen, føre til store kostnader og kapasitetsutfordringer og skape vanskeligheter med å avklare hva som regnes som tettsteder.
- Kan oppleves som både komplisert og urimelig, og gi utfordringer knyttet til legitimitet og datagrunnlag.
- Ikke er knyttet sammen med nødvendig statlig støtte og et felles teknisk grunnlag, noe som gjør at kommunene må bære både kostnadene og risikoen ved innføringen.

Internasjonale prosesser

Klimatilpasning og klimaomstilling er globale utfordringer som krever internasjonalt samarbeid der også kommuner og regioner er representert. KS og større norske byer har siden 1980-tallet vært aktive i internasjonale prosesser innen miljø, klima og bærekraftig utvikling.

FNs klimaforhandlinger

Siden 2008 har KS, en av få kommuneorganisasjoner i Europa, fulgt FNs internasjonale klimaforhandlinger (COP) årlig. Der arbeider KS sammen med Local Government and Municipal Authorities (LGMA) som er kommunesektorens felles kontaktpunkt mot FN i klimaforhandlingene. Det har blitt lagt stadig større vekt på at lokalsamfunn, byer og regioner har en selvstendig og ledende rolle i å fremme klimatransformasjon og gjennomføre konkrete foregangsprosjekter. Kommuner og regioner fungerer derfor ikke bare som iverksettere av internasjonale eller nasjonale føringer, men bidrar aktivt i samarbeid og politikkutforming på alle nivå.

De store internasjonale organisasjonene for klima- og miljøarbeid i kommunesektoren inngår nå et tettere og mer formalisert samarbeid for å få større gjennomslag i FNs klimaforhandlinger (KS, 2026a). Samtidig som koordinatorrollen opprettholdes, legges det til rette for sterkere felles innsats gjennom en egen styringskomite for LGMA, med representanter for:

- C40 Cities
- The European Committee of the Regions
- FMDV, The Global Fund for Cities Development
- The Global Covenant of Mayors for Climate & Energy
- ICLEI – Local Governments for Sustainability
- Regions 4
- UCLG, United Cities and Local Governments
- Under 2 Coalition

Under klimaforhandlingene (COP 30) i Brasil i 2025 ble det lansert en plan for forsterket flernivåstyring (The Plan to Accelerate the Solution on Multilevel Governance), samt en opptrappingsplan for koalisjonen for statlig-kommunalt klimasamarbeid, The Coalition for High Ambition Multilevel Partnerships²⁷. Koalisjonen skal styrke koordinering av nasjonale ambisjoner og lokale tiltak, og omfatter 77 land, inkludert Norge. I tillegg har EU sluttet seg til planen (KS, 2025a). Vedtaket på COP 30 om rettferdig klimaomstilling, «[The Belém Action Mechanism](https://www.ituc-csi.org/belem-action-mechanism-on-just-transition)»²⁸, regnes av kommuneorganisasjonene som det viktigste resultatet av toppmøtet. Dette er også knyttet til at

²⁷ <https://iclei.org/champ/>

²⁸ <https://www.ituc-csi.org/belem-action-mechanism-on-just-transition>

midlene til klimatilpasning i fattige land skal tredobles innen 2035 (IISD, 2025; KS, 2025c;). Det ble på COP 30 også vedtatt en foreløpig tekst om klimatilpasning med en oversikt over 59 indikatorer som det skal arbeides videre med.

Kommende klimaforhandlinger (COP 31) avholdes i Antalya i Tyrkia i november 2026 og arrangeres i samarbeid med Australia, der landene henholdsvis er vertsnasjon og har forhandlingsledelsen. I den sammenheng forbereder kommuneorganisasjonene nå blant annet et underlag for å styrke CHAMP-initiativet som skal bidra til økt samarbeid mellom forvaltningsnivåene.

Til FNs syvende hovedrapport, som vil foreligge i 2029, skal FNs klimapanel, IPCC, utarbeide en spesialrapport om klimaendringer og byer. Denne rapporten, som vil være den første i sitt slag, vil omfatte så å si alle spørsmål om bysamfunn og klima, fra utslippskutt og tilpasning til styring, planlegging, finansiering, nye løsninger, samarbeid med stat og lokale aktører og en rekke andre temaer. Den skal publiseres i mars 2027 (KS, 2026d).

Rapporten vil baseres på forskningsresultater fra hele verden. Samtidig vil dette være den første IPCC-rapporten hvor aktører med praktisk erfaring fra kommunesektoren kan påvirke sluttresultatet. Som akkreditert observatør til FN har kommunesektorens felles organisasjon ICLEI også kunnet nominere tre av hovedforfattere av rapporten, alle forskere. Flere av de til sammen rundt 100 forfatterne fra 56 land har også erfaring fra kommunesektoren.

International Council for Local Environmental Initiatives (ICLEI)

KS var i 1990 med å stifte The International Council for Local Environmental Initiatives (ICLEI) og var politisk aktivt i ICLEIs styre i perioden 1990–2004. Fra 1995 ble ICLEI et samlingspunkt for Local Governments and Municipal Authorities (LGMA) i oppfølgingen av FNs klimakonvensjon (UNFCCC), der KS var involvert fra starten og fram til i dag har vært akkreditert som observatør under UNFCCC. KS har deltatt aktivt i utviklingen av en rekke ICLEI-initiativ, blant annet Lokal Agenda 21, program for vannforvaltning og ICLEIs klimaprogram. KS har også fulgt arbeidet i Resilient Cities, ICLEIs internasjonale initiativ som skal fremme klimarobuste byer og lokalsamfunn (KS, 2021).

I dag er ICLEI en sterk, global medlemsorganisasjon med mer enn 2 500 byer, kommuner og regioner i over 125 land, og organisasjonen har hatt sterk vekst de siste årene. De viktigste strategiske satsinger er lavutslippsutvikling, naturbasert utvikling, sirkulær utvikling, robust («resilient») utvikling og rettferdig og inkluderende utvikling. KS er fortsatt medlem av ICLEI.

Europeisk samarbeid

KS er medlem av CEMR, Rådet for europeiske kommuner og regioner, som er den største felleseuropeiske paraplyorganisasjonen for lokale og regionale myndigheter i Europa. CEMR er en politisk organisasjon som representerer over 100 000 kommuner og regioner gjennom sine nasjonale medlemsforeninger, inkludert KS.

European Environment Agency (2024a) og European Court of Auditor (2024) viser at det er meget svak sammenheng mellom statenes og kommunesektorens arbeid med å møte klimautfordringene i Europa. Dette har ført til at EU-kommisjonen (European Commission, 2024) peker på at nasjonalstatene har kommet relativt kort i klimatilpasningsarbeidet, og at det er behov for en sterkere koordinering mellom nasjonalt og regional/lokalt nivå.

CEMR (2026) har nylig utarbeidet et policydokument, *Adapting Together*, som innspill til EU-kommisjonens pågående arbeid med å utvikle et integrert rammeverk for klimarobusthet og risikostyring. Utgangspunktet for CEMRs arbeid er at de aller fleste klimatilpasningstiltak gjennomføres av lokale og regionale myndigheter, og at det lokale og regionale nivået er best egnet til å gjøre konkrete vurderinger av både klimarisiko, klimasårbarhet og hvilke tiltak som er nødvendige. CEMR understreker samtidig at betydningen av det lokale og regionale nivået ikke er tilstrekkelig anerkjent eller støttet verken i EU eller i nasjonale strategier.

Innspillet legger vekt på å tilby EU en tidsriktig mulighet til å sikre at byer og regioner ikke bare er iverksettere, men også strategiske partnere når det gjelder utforming, finansiering og oppfølging av klimarobuste tiltak. Et tett samarbeid vil kunne bidra til at EU kan omsette klimatilpasning fra et

politisk mål til konkret lokal handling. EUs rammeverk skal etter planen være ferdig i løpet av 2026 og sikre at EU får en helhetlig og integrert tilnærming til klimarobusthet og beredskap (European Environment Agency, 2024b).

EUs pågående arbeid er for øvrig en konkret oppfølging av den reviderte klimatilpasningsstrategien fra 2021 (European Commission, 2021; Miljødirektoratet, 2021), som CEMR ga innspill til (CEMR, 2020), og der KS også var involvert. Målet er nå å føre arbeidet videre fra planlegging til praktisk gjennomføring i Europa.

KS leder også EU-nettverket for klimatilpasning (2025–2027), hvor kommuner, forskningsmiljøer og næringsaktører deltar (KS, 2025b). Klimatilpasning er definert som et samfunnsoppdrag (mission) i EU, og arbeidet med klimarobusthet har derfor en bred tilnærming. Nettverket skal bidra til økt norsk deltakelse og finansiering gjennom EUs forsknings- og innovasjonsprogram Horisont Europa. KS arbeider dessuten for et tettere samarbeid mellom det nasjonale virkemiddelapparatet og kommunal sektor, slik at støtteordninger i Horisont Europa blir bedre tilpasset kommuner og fylkeskommuner.

Nordisk samarbeid

KS deltar også i et nordisk nettverk for klima og miljø, der kommuneorganisasjonene i Norden – med unntak av Island – er representert. Nettverket har to årlige møter, hvorav ett arrangeres fysisk på rundgang mellom landene. Fokus ligger på informasjonsutveksling, kunnskapsutvikling og i noen grad utvikling av nordiske innspill til CEMRs strategiske policyarbeid innen klima, energi og miljø. Hvert møte inkluderer også en EU-sekvens der det orienteres om, og utveksles informasjon om, pågående høringer av lover og forskrifter i EU som har betydning for de nordiske landene.

6. Veien videre

Som vist ovenfor har kommunesektoren siden 2008 hatt en sentral rolle i Norges klimatilpasningsarbeid. Mange kommuner har planlagt og gjennomført viktige klimatilpasningstiltak, og kommunenes samlede kapasitet for klimatilpasning er styrket. KS har bidratt til at kommunesektoren har et relevant og oppdatert kunnskapsgrunnlag, og til at kommunenes erfaringer og innsikter gjenspeiles i nasjonal politikk. Samtidig øker avstanden mellom kommunenes utfordringer på den ene siden og nødvendig statlig finansiering på den andre siden. Det forventes sterkere klimaendringer framover. Dette vil få konsekvenser for kommuneøkonomi, samfunnssikkerhet, naturgrunnlag og sosialt utsatte grupper. Klimaendringene representerer også økt risiko for næringslivet.

Framover vil det være viktig å styrke samspillet mellom politikkområder og forvaltningsnivåer. Klimatilpasningsarbeidet gir samtidig muligheter for å utløse positive samspillseffekter mellom klimatilpasning, reduksjon av klimagassutslipp, energiomstilling, naturforvaltning, samfunnssikkerhet og kommunenes arealplanlegging. Følgende satsingsområder peker seg ut for kommunesektorens videre arbeid med klimatilpasning:

- Økt systematikk og helhet i kommunenes arbeid med utgangspunkt i klimatilpasningskjeden
- Videreutvikling av regionalt samarbeid
- Utvikling av mer samfunnsøkonomiske rammebetingelser
- Nye modeller og bedre rammebetingelser for overvannshåndtering
- Videreutvikling av det internasjonale samarbeidet

Systematikk og helhet

For kommuner og fylker legges det til grunn at arbeidet med klimatilpasning baseres på *klimatilpasningskjeden*. Dette sikrer både systematikk og helhet, ved at alle relevante aspekter inngår, samtidig som arbeidet bygger på kontinuerlig læring. Utvikling av lokale og regionale *klimasårbarhetsanalyser* vil da danne grunnlag for strategier og prioriteringer.

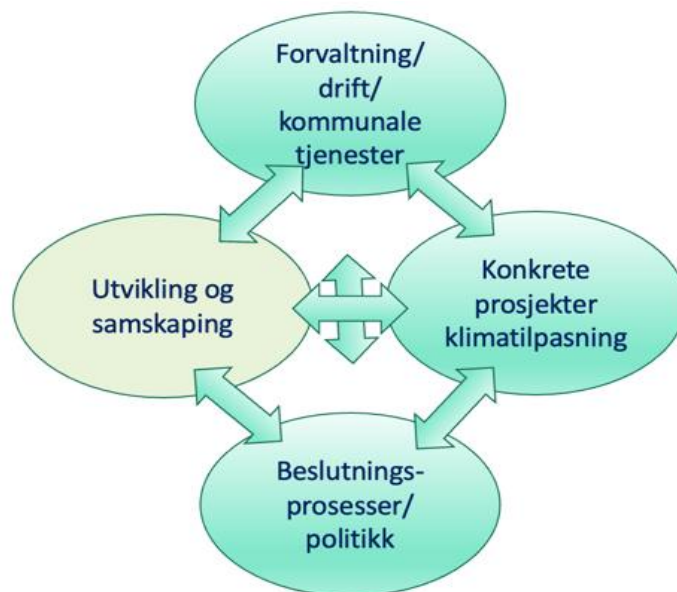
Klimasårbarhetsanalyser vil være sektorovergripende, inkludere både fysiske, økonomiske og sosiale konsekvenser og være tett knyttet til arealplanlegging, samfunnssikkerhet og kommunal beredskap.

Regionalt samarbeid

Det vurderes som viktig at dagens klimatilpasningsnettverk videreutvikles, og at fylkeskommunene i samarbeid med KS og staten, etablerer regionale arenaer eller plattformer for klimatilpasning i alle fylker. Dette innebærer at fylkeskommunene tar et hovedansvar for å koble aktører, bidra til oppskalering og spredning av gode løsninger, for eksempel natur- og kulturbaserte løsninger, bidra til samarbeid om kompetanseutvikling, fremme samspill mellom politikk- og fagområder samt trekke på næringsliv og andre ressurser (Røiseland, 2025). Det vil også være naturlig å samarbeide om formidling og bruk av klimaprofiler, utvikle lokale klimasårbarhetsanalyser, bruk av Klimakverna for innhenting av klimascenarioer og andre forhold knyttet til lokalt og regionalt klimatilpasningsarbeid.

Regionale arenaer kan også bidra til et mer hensiktsmessig samspill mellom ulike typer prosesser og aktører, og dermed gjøre det lettere å håndtere kompleksitet. Dette kan forebygge potensielt ressurskrevende konflikter og unødvendig tids- og ressursbruk, for eksempel i beslutninger om arealbruk. Gjennom regionale prosesser kan det sikres god kobling til lokale og regionale forutsetninger, samtidig som det tas høyde for at fylkene har ulike tematiske behov, blant annet når det gjelder kompetanseutvikling.

Et viktig utgangspunkt for regionale arenaer er å styrke dialogbaserte prosesser (Wang m.fl., 2016). Regionale plattformer for klimatilpasning kan også bidra til bedre samspill mellom ulike prosesser og organisatoriske arbeidsformer. Eikeland (2022) fremhever at dette kan styrkes gjennom systematisk samspill mellom utviklingsprosesser, arbeid med konkrete prosjekter, beslutningsprosesser og politikk samt løpende forvaltning og drift (se figur 16).

Figur 16. Samspill mellom ulike prosesser og organisatoriske arbeidsformer (modus) i regioner og kommuner. Figuren er basert på Eikeland (2022).

Utvikling av regionale arenaer bør også sees i sammenheng med Klima- og miljødepartementets arbeid med å videreutvikle regionale klimatilpasningsnettverk (jf. kap. 5).

Samfunnsøkonomiske rammebetingelser

Det er behov for å utvikle rammebetingelser som sikrer mer samfunnsøkonomisk riktige prioriteringer i arbeidet med klimatilpasning, og dermed et mer klimarobust Norge. Utgangspunktet er at det i større grad bør gjennomføres forebyggende tiltak, at gjenoppbygging tar høyde for framtidens klima, og at prioritering av tiltak skjer uavhengig av tiltakshaver. Det er også godt dokumentert (jf. kap. 4 og 5) at nivået på statlig finansering av klimatilpasning i dag ligger langt under det som er samfunnsøkonomisk optimalt, og at presset på kommuneøkonomien kan svekke kommunenes kapasitet for klimatilpasning.

Det anbefales at det etableres et samarbeid, i form av et prosjekt, mellom staten og KS i forlengelsen av arbeidet til det statlige ekspertutvalget om klimatilpasning (Hjort, 2026). Samarbeidet bør rettes inn mot hvordan investeringer i større grad kan bygge på samfunnsøkonomiske vurderinger, og hvordan staten kan bidra med økt finansering. Samarbeidet bør også sees i sammenheng med Kommunekommisjonens vurdering av behovet for øremerking til satsinger som i dag ikke kan prioriteres av hensyn til kommuneøkonomien, samt forslaget om å slå sammen tilskuddsordninger innenfor klimautslipp, klimatilpasning og natur (jf. kap. 4).

Modeller for overvannshåndtering

Miljødirektoratets forslag til regelverk for overvannsgebyr, jf. kap. 4 og 5, vurderes som hemmende for kommunenes arbeid med klimatilpasning. For kommunesektoren bør det derfor utvikles og testes ut helhetlige konsepter for roller, ansvar, finansering/gebyr og overvannsløsninger som er framtidsrettede og praktiske. Det vurderes som særlig viktig å sikre god integrasjon med vann- og avløpsvirksomhetene, fremme natur- og kulturbaserte løsninger, og forhindre tilførsel av overvann til avløpssystemet. En større uttesting kan legge grunnlag for gode rammer for kommunenes overvannshåndtering.

Det anbefales derfor at KS, i samarbeid med kommuner og relevante statlige myndigheter etablerer et foregangsprogram for overvannshåndtering. Et slikt program kan også sees i sammenheng med vannressursforvaltning, jf. EUs vanddirektiv, der klimatilpasning trolig vil få økt oppmerksomhet, samt EUs arbeid for styrket vannrobusthet (water resilience). Et foregangsprogram kan også sees i sammenheng med I Front-nettverket, eventuelt som en videreutvikling av I Front.

Internasjonalt samarbeid

Kommunesektoren har utviklet et stadig sterkere internasjonalt samarbeid knyttet til klimautfordringene. Samarbeidet vurderes å bli enda viktigere framover, særlig på bakgrunn av den økte oppmerksomheten byer og lokalsamfunn har fått i FNs prosesser knyttet til både utslippsreduksjoner og klimatilpasning. ICLEI, der KS og noen norske kommuner er medlemmer, har en nøkkelrolle i dette arbeidet.

Det vurderes som viktig at KS viderefører deltakelsen i relevante internasjonale prosesser (ICLEI, FN, EU og Norden). Dette vil sikre at kommunesektorens arbeid med klimatilpasning er forankret i internasjonale erfaringer og utviklingstrekk, og at norsk kommunesektor fortsatt tilfører viktige innsikter og impulser til det internasjonale samarbeidet.

7. Referanser

Referansene er inspirert av APA-referansesystemet, men tilpasset norsk rapportspråk og rapportens formål²⁹. I løpende tekst brukes «m.fl.» for norske og nordiske kilder, mens «et al.» brukes for internasjonale kilder. Referanselisten følger i hovedsak APA-prinsipper, men kan inneholde noe utvidet informasjon om dokumenttype, saksnummer, rapportnummer og dato der dette er relevant for etterprøvbarehet og bruk i offentlig forvaltning.

Abrahamsen, N. S., & Garthe, S. H. (2026). *Erfaringer fra klimatilpasningsnettverk: En erfaringsinnhenting om kommuners klimatilpasningsarbeid gjennom regionale klimatilpasningsnettverk og i-Front-nettverket*. [Rapport utarbeidet for Miljødirektoratet med oppdragsnummer 650949, versjon 02.1]. Asplan Viak.

<https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2026/april-2026/erfaringer-fra-klimatilpasningsnettverk/>

Asplan Viak & CICERO Senter for klimaforskning. (2025). *Kartlegging av kombinerte klimafarer* [Rapport, versjon 3, 24.10.25, 69 s. samt vedlegg]. Bergen kommune.

<https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V70102894>

Berg, A., & Wang, L., (2019). *Klima, risiko og bærekraftig utvikling i norske kommuner*. CICERO Senter for klimaforskning / Kommunalbanken.

<https://klimarisiko.kbn.com/globalassets/media/dokumenter/klimarisiko-i-kommunen.pdf>

Bergen kommune. (2026). *Klimasårbarhetsanalyse for Bergen kommune*. [Upublisert rapport]. Bymiljøetaten.

Brendehaug, E., Groven, K., Selseng, T., & Aall, C. (2021). *Samspeleffektar i lokal miljø- og klimapolitikk: Synergier og konflikter ved tiltak for reduksjon av klimagassutslipp, varetaking av biologisk mangfold, klimatilpassing og energiomstilling*. [Vestlandsforskning-rapport 4-2021, 169 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning.

www.ks.no/contentassets/13805bfa2b74404a85620b3c7ca7ba41/VF-Rapport-4-2021-Sampel.pdf

Bull, H. J., Flyen, C., & Riise, C. (2017). *Forslag til finansierings- og forsikringsordninger for kommunal infrastruktur*. [UiO, BI og Sintef (KS FoU), 19s. (KS-FoU)].

<https://nva.sikt.no/registration/0198cc541e4e-53d96f41-92bc-4fb2-903d-b6ce0f633feb>

CEMR. (2020). *CEMR response to the open consultation on the New EU Strategy on Adaptation to Climate Change*. [EU registry number: 81142561702-61]. Belgium: CEMR.

https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2024/04/CEMR_climate_adaptation_consultation_August_2020.pdf

CEMR. (2026). *Adapting Together. A territorial approach to resilience and risk management*³⁰.

Belgium: Council of European Municipalities and regions (CEMR). <https://ccre-cemr.org/wp-content/uploads/2026/02/CEMR-Position-paper-on-climate-adaptation-2026-EN.pdf>

²⁹ I etterkant av skrivearbeidet har det vært brukt Microsoft Word Agent/Copilot i Word til å gjennomgå teksten med følgende prompt: *Rediger avsnittet for bedre språk og setningsbygning uten å endre innholdet. Legg den endrete teksten under originalteksten i word-dokumentet slik at jeg kan sammenligne endringene før godkjenning*. Avslutningsvis ble det brukt manuell korrekturlesning av hele rapporten.

³⁰ Input to the ongoing EU process on European Climate resilience and Risk management – Integrated Framework (Climate Change Adaptation).

- Dahle, K. K., & Plathe, E. (2026). *Underveisrapport 2025, delprosjekt H6 og H7. KS FoU Areal- og naturregnskap i kommunal planlegging 2024–2026* [Oppdragsnummer: 643780-01]. Asplan Viak.
<https://www.ks.no/contentassets/76d93e3d52d54cf39a73605997679d1d/underveisrapport-2025-delprosjekt-h6-og-h7.pdf>
- Delta Commissioner. (2024). *Delta Programme 2024: Continuing the work on the delta*. Government of the Netherlands. <https://english.deltaprogramma.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2023/09/19/delta-programme-2024-english/DP2024%2BENG.pdf>
- Dyrrdal, A.V., Bakke, S.J., Hanssen-Bauer, I., Mayer, S., Nilsen, I.B., Nilsen, J.E.Ø., Paasche, Ø., Saloranta, T., Årthun, M. [redaktører]. (2025). *Klima i Norge – Kunnskapsgrunnlag for klimatilpasning oppdatert i 2025*. NCCS-rapport 1/2025, 259 s. + litteraturliste og appendiks. doi: [10.60839/4rgq-nn84](https://doi.org/10.60839/4rgq-nn84).
- Eikeland, O. (2022). *På sporet av en syvende forfatning: Aristoteles og den norske samarbeidsmodellen - makt, dialog og organisasjonslæring*. New Deal Publishing.
<https://www.newdeal.no/pa-spoet-av-en-syvende-forfatning/>
- Energi og Klima. (2026). *Klimatilpasning i kommunene: Kan ikke være avhengig av tilskudd*. [Publisert på nettsiden 02.02. 2026]. <https://www.energiogklima.no/nyhet/klimatilpasning-i-kommunen-kan-ikke-vaere-avhengig-av-tilskudd>
- Energi- og miljøkomiteen. (2023). *Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Klima i endring: Sammen for et klimarobust samfunn (Innst. 161 S (2023–2024))*. Oslo: Stortinget.
<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2023-2024/inns-202324-161s/>
- Energidepartementet. (2024). *Tryggare framtid – førebudd på flaum og skred* (Meld. St. 27 (2023–2024)). Oslo: Energidepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-27-20232024/id3041181/>
- Europaparlamentet og Rådet. (2000, 23. oktober). *Direktiv 2000/60/EF om fastsettelse av rammer for fellesskapstiltak for vannpolitikk (vanndirektivet)*. [De Europeiske Fellesskaps Tidende, L 327, 1–73. europa.eu]. <https://europolov.no/rettsakt/vanndirektivet-eus-rammedirektiv-for-vann/id-1>
- European Commission. (2021). *Forging a climate-resilient Europe: The new EU strategy on Adaptation to Climate Change*. [Document 52021DC0082. COM/2021/82 final]. Brussel: European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021DC0082>
- European Commission. (2024). *Replies of the European Commission to the European Court of Auditors' special report – Climate adaptation in the EU – Action not keeping up with ambitions*. [Note, 7 pp]. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECARepplies/COM-Replies-SR-23-04/COM-Replies-SR-23-04_EN.pdf
- European Court of Auditors. (2024). *Climate adaptation in the EU. Action not keeping up with ambitions*. [Special report, 64 pp]. Luxembourg: ECA
https://www.eca.europa.eu/ECAPublications/SR-2024-15/SR-2024-15_EN.pdf
- European Environment Agency. (2024a). *European climate risk assessment: Executive summary*. [EEA Report No 1/2024, 28 pp. DOI 10.2800/204249]. Copenhagen: EEA.

- <https://horizoneuropencportal.eu/sites/default/files/2024-06/eea-european-climate-risk-assessment-2024.pdf>
- European Environment Agency. (2024b). *Results of the public consultation on the European climate resilience and risk management integrated framework*. Climate-ADAPT. <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/news-archive/results-of-the-public-consultation-on-the-european-climate-resilience-and-risk-management-integrated-framework>
- Finans Norge. (2026). *Finans Norges klimarapport 2026*. Oslo: Finans Norge. <https://www.finansnorge.no/siteassets/dokumenter/brosjyrer-og-publikasjoner/finans-norges-klimarapport-2026.pdf>
- Furuseth, I.S., Di Marino, M., Enge, C., Barkved, L., & Solli, G.S. (2024). *Naturbaserte løsninger i kommunale planer*. [NIVA-rapport 7948-2024, 82. s + vedlegg]. Oslo: NIVA. <https://www.niva.no/prosjekter/naturbaserte-losninger-i-kommunale-planer>
- Gjerdrum-utvalget. (2021). *Årsakene til kvikkleireskredet i Gjerdrum 2020*. [Rapport til Olje- og energidepartementet 29. september 2021, 170 s]. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. (Publikasjonskode: Y-0128 B). <https://www.regjeringen.no/contentassets/3dad8f7fad94608861163fa524023c0/no/pdfs/arsaken-e-til-kvikkleireskredet-i-gjerdrum-2020.pdf>
- Granlund, C., Lausund, K. B., Lausund, R., Klepper, K. B., Pedersen, M. N., & Voie, Ø. A. (2022). *Konsekvenser av klimaendringer og klimatilpasninger for Forsvaret fram mot 2040: Rapport til Forsvarskommisjonen*. [FFI-rapport 22/02438, 52 s]. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI). <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/konsekvenser-av-klimaendringer-og-klimatilpasninger-for-forsvaret-fram-mot-2040-rapport-til-forsvarskommisjonen>
- Grünfeld, L. A., & Mellbye, C. S. (2019). *Klimaomstilling i norsk næringsliv*. Menon Economics. https://zero.no/wp-content/uploads/2024/08/Menon-publikasjon-95-2019_final.pdf
- Hauge, Å. L., Hanssen, G. S., Flyen, C., & Strømø, E.-B. (2018). *Klima2050 Nettverk for å lære klimatilpasning: Hvorfor og hvordan?* [Klima 2050 Report No. 9] - 2018. SINTEF. <https://www.sintef.no/siste-nytt/2018/bli-bedre-pa-klimatilpasning-gjennom-nettverk/>
- Haukland, A. K. (2024). *Prosjektplan FoU-prosjektet areal- og naturregnskap i kommunesektoren* (Versjon 02). Asplan Viak. <https://www.ks.no/contentassets/3b187de270c244bc94cc9b347ab1519d/Prosjektplan-FoU-prosjektet-areal-og-naturregnskap-i-kommunesektoren.pdf>
- Helsedirektoratet. (2025). *Veikart mot en bærekraftig, lavutslipps og klimatilpasset helse- og omsorgstjeneste*. Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/veikart-mot-en-baerekraftig-lavutslipps-og-klimatilpasset-helse-og-omsorgstjeneste>
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2023). *Meld. St. 5 (2023–2024). En motstandsdyktig helseberedskap: Fra pandemi til krig i Europa*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20232024/id3015776/>
- Hessen, D. O., & Milkoreit, M. (2025). *Norge må være en pådriver – bort fra farlige vippepunkter og mot de gode*. [Artikkel publisert på Aftenposten nett 05.11.2025]. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/739nzV/klima-vippepunkter-truer-ikke-bare-miljoet-men-ogsaa-global-stabilitet>

- Hjort, I. (leder). (2026). *Norge i hardt vær: Kunnskapsgrunnlag og utfordringer for klimatilpasning i Norge*. [Rapport fra Ekspertutvalget om klimatilpasning]. Klima- og miljødepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/norge-i-hardt-var/id3166099/>
- IISD. (2025). *Summary of the 2025 Belém Climate Change Conference: 10-22 November 2025 (COP 30 Final)*. [Earth Negotiations Bulletin. Vol. 12, no. 888]. The Earth Negotiations Bulletin (ENB). enb12888e.pdf
- IPBES. (2024a). *Summary for Policymakers of the Thematic Assessment Report on the Underlying Causes of Biodiversity Loss and the Determinants of Transformative Change and Options for Achieving the 2050 Vision for Biodiversity of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. O'Brien, K., Garibaldi, L., Agrawal, A., Bennett, E., Biggs, R., Calderón Contreras, R., Carr, E., Frantzeskaki, N., Gosnell, H., Gurung, J., Lambertucci, S., Leventon, J., Liao, C., Reyes García, V., Shannon, L., Villasante, S., Wickson, F., Zinngrebe, Y., and Perianin, L. (eds.). Germany: IPBES secretariat, Bonn. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11382230>
- IPBES. (2024b). *Thematic Assessment Report on the Interlinkages among Biodiversity, Water, Food and Health of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Harrison, P. A., McElwee, P. D., and van Huysen, T. L. (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany. DOI: <https://www.ipbes.net/nexus-assessment>
- IPBES-IPCC. (2021). *Biodiversity and Climate Change*. [Co-sponsored Workshop report, 26 pp]. Tyskland: IPBES secretariat, Bonn. https://files.ipbes.net/ipbes-web-prod-public-files/2021-06/20210609_workshop_report_embargo_3pm_CEST_10_june_0.pdf
- IPCC. (2022a). *Health, Wellbeing and the Changing Structure of Communities*. In: *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*, pp 1860-1865. *Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (H.-O. Pörtner, D. C. Roberts, M. Tignor, E. S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, & B. Rama, Red.). United Kingdom: Cambridge University Press. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/chapter-13/>
- IPCC. (2022b). *Summary for policy makers*. In: *Climate Change 2022. Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. United Kingdom: Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781009325844.001> [summary]. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/downloads/report/IPCC_AR6_WGII_FullReport.pdf
- IPCC. (2023). *Summary for policymakers*. In *Core Writing Team, H. Lee, & J. Romero (Eds.), Climate change 2023: Synthesis report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 1–34). UK: IPCC, Cambridge University Press, <https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.001>
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2025). *Meld. St. 9 (2024–2025). Totalberedskapsmeldingen: Forberedt på kriser og krig*. Regjeringen.no. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-9-20242025/id3082364/>
- Kato, T., & Ellis, J. (2016). *Communicating progress in national and global adaptation to climate change*. [OECD/IEA Climate Change Expert Group Papers, No. 2016/01]. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/5jlww009v1hj-en>

- Klima- og miljødepartementet. (2023). *Meld. St. 26 (2022–2023). Klima i endring: Sammen for et klimarobust samfunn*. [Regjeringen.no]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-26-20222023/id2985027/>
- Klima- og miljødepartementet. (2024). *Meld. St. 35 (2023–2024) Bærekraftig bruk og bevaring av natur: Norsk handlingsplan for naturmangfold*. [Regjeringen.no]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-35-20232024/id3054780/>
- Klima- og miljødepartementet. (2025a). *Meld. St. 25 (2024–2025). Klimamelding 2035: På vei mot lavutslippssamfunnet*. [regjeringen.no]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-25-20242025/id3095592/>
- Klima- og miljødepartementet. (2025b). *Regjeringens klimastatus og -plan for 2026*. (Særskilt vedlegg til Prop. 1 S (2025-2026)). [Kap. 5 Norge forbereder seg på og tilpasser seg klimaendringene, s. 133 – 150]. Oslo: Klima- og miljødepartementet. [Regjeringens klimastatus og -plan for 2026](#)
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2023). *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2023–2027*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/contentassets/d71a3e61e774485fb4a98cab9255e53f/no/pdfs/nasjonale-forventninger-2023-2027-bokmaal.pdf>
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2024). *Statlig planretningslinjer for klima- og energiplanlegging*. I Lovdata (FOR-2024-12-20-3359). <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2024-12-20-3359>
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2025). *Statlige planretningslinjer for arealbruk og mobilitet*. Fastsatt ved kgl.res. 24. januar 2025. <https://lovdata.no/forskrift/2025-01-24-69>
- Kommunal- og distriktsdepartementet. (2026). *Prop. 94 S (2025–2026). Kommuneproposisjonen 2027* (Proposisjon til Stortinget). [Regjeringen.no]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-94-s-20252026/id3159220/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2019). *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019–2023*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/vedtak-av-nasjonale-forventninger-til-regional-og-kommunal-planlegging/id2645335/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021). *Mål med mening: Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030* (Meld. St. 40 (2020–2021)). [Regjeringen.no]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-40-20202021/id2862554/>
- KS. (2018). *Utfordringsbilder for kommunal sektor framover: KS om 5 år*. [HST sak 43/18]. 23.08 18.
- KS. (2020). KS' høringsvar (administrativt) til Kommunal- og moderniseringsdepartementet om Forslag til endringer; Regler om håndtering av overvann. (Dok.nr. 20/00780-5). 28.05.20. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-endringer-i-plan.-og-bygningsloven---handtering-av-overvann/id2691854/?uid=3c15f587-8afa-4fa2-8ede-1d053ec528d4>
- KS. (2021). *KS' involvement with ICLEI 1990-2021*. Notat, 1 s. (Dok nr. 26/01194-1).
- KS. (2022a). *KS' høringsuttalelse til NOU 2022: 3 På trygg grunn: Forslag til bedre håndtering av kvikkleirerisiko til OED*. (Dok. nr. 22/01115-3). 18.08.22. [HST-sak 22/43 (Dok.nr. 2201115-2)]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-nou-2022-3-pa-trygg-grunn/id2907802/?uid=eead907b-aeef-4ac1-9004-b52dd45020d7>

- KS. (2022b). *KS' innspill (skriftlig) i forkant av ny stortingsmelding for klimatilpasning*. (Dok. nr. 22/02625-2). 17.11.22. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/innspill-til-stortingsmeldingen-om-klimatilpasning/>
- KS. (2022c). *KS' uttalelse til Prop. 125 (2021–2022). Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak); Endringer i plan- og bygningsloven (reglar om handtering av overvatn i byggjesaker mv.) til Kommunal- og forvaltningskomiteen på Stortinget* (Dok. nr. 20/00785-5). 03.10.22. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/visning-av-skriftlig-innspill/?dnid=26875&h=10004632>
- KS. (2023a). *Debattheft I – 2023. Evne og kraft til å bære*. Oslo: Kommunesektorens organisasjon, KS. <https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/lokaldemokrati/22377-KS-Debattheft-2023-Del-1-F42.pdf>
- KS. (2023b). *Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2023: Status og trender for arbeidslivet i kommunesektoren*. [Heft, 64 s]. [Kommunesektorens organisasjon \(KS\) - Arbeidsgivermonitoren 2023](#)
- KS. (2023c). *KS' innspill (skriftlig) til Energi- og Miljøkomiteens høring av Meld. St. 26 (2022-2023) Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn den 9. november 2023*. (Dok. nr. 26/01195-1). 02.11.23. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=37100&h=10004946>
- KS. (2023d). *KS' innspill til pågående arbeid med Stortingsmeldingen om flom og skred*. [Brev av 10. oktober 2023 fra OED, og innspillsmøte på Hamar 27. oktober 2023]. (Dok. nr. 23/03369-3). 03.11.23.
- KS. (2023e). *Nasjonal transportplan 2025 – 2036: Vedlikeholdsetterslep på fylkesvei langt dyrere å vedlikeholde*. [Brev til Samferdselsdepartementet]. (Dok. 23/00292-6). 30.08.2023.
- KS. (2023f). *Synergier og konflikter i lokal miljø- og klimapolitikk*. [Heft basert på Vestlandsforskings rapport *Samspeleffektar i lokal miljø- og klimapolitikk*, VF-4/21]. Kommunesektorens organisasjon. www.ks.no/contentassets/e4afc658b225402c808d8fc57201fe19/Samspillseffekter-Inspirasjonshfte-2023.pdf
- KS. (2024a). *Innspill til Miljødirektoratets gjennomgang av arbeidet med en nasjonal håndtering av havnivåstigning, stormflo og bølgepåvirkning – deloppgave 1*. [Notat 2 s]. (Dok. 26/01196-2). 15.11.2024.
- KS. (2024b). *Kommunesektorens politiske prioriteringer 2024 – 2027*. (Dok. nr. 23/ 04743-3). <https://www.ks.no/om-ks/ks-styrende-dokumenter/kommunesektorens-politiske-prioriteringer-2024-2027/>
- KS. (2024c). *KS' høringsnotat til Stortingets energi- og miljøkomiteen på Meld. St. 27 (2023-2024) Tryggare framtid – førebudd på flaum og skred*. (Dok. nr.23/03369-4). 12.11.24 <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=52455&h=10005204>
- KS. (2024d). *KS' høringsuttalelse til NOU 2024: 2. I samspill med naturen – Naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge til KLD*. (Dok. nr. 24/00999-4). 19.06.24. [HST 34/24, (dok. nr. 24/01004-42)]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-nou-2024-i-samspill-med-naturen-naturrisiko-for-naringer-sektorer-og-samfunn-i-norge/id3028357/?uid=6defbf5e-a905-469a-952f-b1e358bab645>.

- KS. (2024e). *KS-kommunenettverk for klimatilpasning 2024-2025 (5.0)*. (Dok. nr. 23/04988-21). 26.06.2025. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/ks-inviterer-kommuner-til-a-delta-i-nettverk-om-klimatilpasning/>
- KS. (2024f). *Strategi for KS 2024 – 2027*. [Publikasjon, 12 s]. Oslo: KS. <https://www.ks.no/contentassets/3da8c89cf1a6442eb5577ed0e4208e24/KS-Strategi-24-27-12s-A4.pdf>
- KS. (2025a). *COP 30: Flere initiativer for økt statlig-kommunalt samarbeid*. ks.no. 14.11.25 <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/initiativer-statlig-kommunalt-samarbeid/>
- KS. (2025b). *EU-nettverk for klimatilpasning (2025-2027)*. (Dok. nr. 24/02773-5). ks.no. 10.01.25 <https://www.ks.no/fagomrader/forskning-og-utvikling-fou/eu-nettverk-for-klimatilpasning/om-eu-nettverk-for-klimatilpasning/>
- KS. (2025c). *Hovedmålene fra COP 30 ble ikke oppnådd*. ks.no. 24.11.25. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/hovedmalet-for-cop-30-ble-ikke-oppnadd/>
- KS. (2025d). *KS' innspill til Nasjonal klimasårbarhetsanalyse avholdt i nasjonal medvirkningsworkshop arrangert av Miljødirektoratet 25. september 2025*. Notat 2 s. (Dok. nr. 25/02688-1). 25.09.25.
- KS. (2025e). *KS' innspill til nasjonalt ekspertutvalg for klimatilpasning (sosialøkonomiske konsekvenser) basert på digitalt innspillsmøte med Klima- og miljødepartementet 11. desember 2025*. [Notat, 5 s.]. (Dok. nr. 25/03414-3). 16.12.25 . <https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/sites/579/2025/12/KS-Kommunesektorens-organisasjon-.pdf>
- KS. (2025f). *KS' høringsuttalelse til forslag til endringer i vass- og avløpslova og forurensningsforskriften om innføring av overvannsgebyr*. (Dok. nr. 25/01749-2). 10.09.25. <https://hoering.miljodirektoratet.no/hoering/3536/uttalelse/a6b72920-6283-4fcc-870a-39fbb0425ec1>
- KS. (2026a). *Kommunesektoren inngår tettere klimasamarbeid for å påvirke FN*. ks.no. 19.05.26. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/kommunesektoren-inngar-tettere-klimasamarbeid-for-a-pavirke-fn/>
- KS. (2026b). *KS-nettverk for klimatilpasning 2026-2027 (6.0)*. (Dok.nr. 23/04988-48). 02.02.2026. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/ks-inviterer-til-nettverk-om-klimatilpasning-i-2026/>
- KS. (2026c). *Omstille til klimatilpasset lavutslippssamfunn*. [Om naturskader, nedbørrelatert påvirkning og overvann]. I: *Status kommune 2026: Der folk bor*, s. 140 – 143. Oslo: Kommunesektorens organisasjon, KS. ks.no. 21.05.26. <https://www.ks.no/globalassets/myter-og-fakta/26010-KS-Status-kommune-2026-WEB2.pdf>
- KS. (2026d). *Ønsker innspill til klimarapport om byer*. ks.no. 08.05.26 <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/onsker-innspill-til-klimarapport-om-byer/>

- Kunnskapsdepartementet. (2022). *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023–2032* (Meld. St. 5 (2022–2023)). Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-5-20222023/id2931400/>
- Lenton, T. M., et al. (2025). *The Global Tipping Points Report 2025*. [Rapport]. United Kingdoms: University of Exeter. <https://global-tipping-points.org/resources-gtp/>
- McCauley, D., Heffron, R. J., Stephan, H., & Jenkins, K. (2013). *Advancing energy justice: The triumvirate of tenets*. [International Energy Law Review, 32(3), 107–110]. <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/handle/10023/6078>
- Menon Economics. (2024). *Ansvar, finansiering og incentiver: Utredning av virkemidler for økt forebygging mot vær- og naturfare i Norge*. [Menon-publikasjon nr. 4/2024, 127 s.]. Oslo: Menon Economics med NGI som underleverandør. <https://www.ngi.no/globalassets/dokumenter/aktuelt/menon-ngi-rapport---ansvar-finansiering-og-insentiver.pdf>
- Miljødirektoratet. (2021). *EUs nye klimatilpasningsstrategi. Gjennomgang og vurderinger av mulig betydning for Norge. September 2021*. [Underlagsdokument kan kun fås ved henvendelse til direktoratet]. Oslo: Miljødirektoratet.
- Miljødirektoratet. (2024). *Vurdering av behovet for en nasjonal overvannsmyndighet* (Vår ref: 2023/10204). [Brev til Klima- og miljødepartementet, datert 21. august 2024].
- Miljødirektoratet. (2025a). *Forslag til endringer i vass- og avløpsanleggslova og forurensningsforskriften om etablering av overvannsgebyr* [Høringsnotat, 12. juni 2025]. [Nasjonal høring - forslag om å gi kommunene adgang til å etablere overvannsgebyr - miljodirektoratet.no](https://miljodirektoratet.no/Nasjonal_horing_-_forslag_om_a_gi_kommunene_adgang_til_a_etablere_overvannsgebyr_-_miljodirektoratet.no)
- Miljødirektoratet. (2025b). *Nasjonal klimasårbarhetsanalyse*. <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/for-myndigheter/klimatilpasning/klimatilpasning-krever-kunnskap/nasjonal-klimasarbarhetsanalyse/>
- Miljødirektoratet. (2025c). *Vurdering og anbefaling til hvordan nasjonale myndigheters arbeid med å håndtere havnivåstigning, høy vannstand og bølgepåvirkning kan forbedres – deloppdrag 2*. [Notat til KLD, 55 s.]. Oslo: Miljødirektoratet. 9.12.2025.
- Naturfareforum. (2021). *Finansiering av forebygging mot naturskade for eksisterende bebyggelse og infrastruktur*. [Brev til Justis- og beredskapsdepartementet, 05.03.2021, NVE; ref. nr. 201602137-38]. Oslo: Naturfareforum. <https://naturfareforum.com/wp-content/uploads/2021/03/finansiering-av-forebygging-mot-naturskade-for-eksisterende-bebyggelse-og-infrastruktur.pdf>
- Norges forskningsråd. (2025). *Transport 2050 – Senter for transportforskning*. <https://www.forskningsradet.no/utlysninger/2025/transport-2050-senter-transportforskning/#results>
- Norsk klimaservicesenter. (2024). *Sea-level rise and extremes in Norway: Observations and projections based on IPCC AR6* [KSS-rapport nr. 1/2024, 128 s.]. Oslo: Norsk klimaservicesenter. <https://www.miljodirektoratet.no/publikasjoner/2024/april-2024/sea-level-rise-and-extremes-in-norway/>

- NOU 2015: 16. *Overvann i byer og tettsteder: Som problem og ressurs*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Informasjonsforvaltning.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-16/id2465332/>
- NOU 2018: 17. *Klimarisiko og norsk økonomi*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-17/id2622043/>
- NOU 2022: 3. *På trygg grunn: Bedre håndtering av kvikkleirerisiko*. Olje- og energidepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2022-3/id2905694/>
- NOU 2023: 3. *Mer av alt – raskere: Energikommisjonens rapport*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-3/id2961311/>
- NOU 2023: 25. (2024a). *Omstilling til lavutslipp: Veivalg for klimapolitikken mot 2050*. [Versjon 21]. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-25/id3006059/>
- NOU 2024: 2. (2024b). *I samspill med naturen: Naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2024-2/id3024887/>
- NOU 2026: 1. *En bærekraftig kommunesektor: Kommunekommisjonens første delutredning*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon. Teknisk redaksjon. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2026-1/id3145481/>
- NVE. (2021). *Flom og skred – Sikringsbehov for eksisterende bebyggelse (FOSS)*. [NVE rapport nr. 20/2021, 87s.]. Oslo: Norges vassdrags- og energidirektorat. https://publikasjoner.nve.no/rapport/2021/rapport2021_20.pdf
- NVE. (2023a). *Forvaltningsregimet for naturfarer i Norge – Statlig fagansvar*. [NVE rapport nr. 2023: 21, 104 s.]. Oslo: Norges vassdrags- og energidirektorat. https://publikasjoner.nve.no/rapport/2023/rapport2023_21.pdf
- NVE. (2023b). *Organisatoriske flomsikringstiltak. Utredning av forslag om å åpne for organisatoriske flomsikringstiltak*. [NVE rapport nr. 9/2023, 48 s.]. Oslo: Norges vassdrags- og energidirektorat. https://publikasjoner.nve.no/rapport/2023/rapport2023_09.pdf
- NVE. (2023c). *Organisatoriske skredsikringstiltak. Drøfting av muligheter for å åpne for organisatoriske skredsikringstiltak*. [Rapport er uten rapport-nr., 44 s.]. Oslo: Norges vassdrags- og energidirektorat. [ORGANISATORISKE SKREDSIKRINGSTILTAK \(PDF\)](https://publikasjoner.nve.no/rapport/2023/rapport2023_09.pdf)
- Pedersen, S., Winther-Larsen, S. G., Amari, M. S., Hamnes, C. T., Bratteng, E., Ødegaard, T. S., Inderberg, T., & Dalen, T. (2025). *Utredning av Norges handlingsrom i EUs reviderte avløpsdirektiv – definisjonen av tettbebyggelse: En juridisk og samfunnsøkonomisk utredning*. Oslo: Menon Economics [på oppdrag fra KS, i samarbeid med Berngaard og Norconsult]. <https://menon.no/prosjekter/utredning-av-norges-handlingsrom-i-eus-reviderte-avlopsdirektiv-definisjonen-av-tettbebyggelse>
- Pelling, M., O'Brien, K., & Matyas, D. (2015). *Adaptation and transformation*. In: *Climatic Change* **133**, 113–127 (2015). Germany: Springer Nature link. <https://www.researchgate.net/profile/Mark->

- [Pelling/publication/269776027_Adaptation_and_transformation/links/54afaf6e0cf2b48e8ed681d1/Adaptation-and-transformation.pdf](https://www.pelling.no/publication/269776027_Adaptation_and_transformation/links/54afaf6e0cf2b48e8ed681d1/Adaptation-and-transformation.pdf)
- Riksantikvaren. (2021). *Klimastrategi for kulturmiljøforvaltning 2021–2030*. https://riksantikvaren.no/content/uploads/2021/08/RA_Klimastrategi_2021.15.08-oppslag_150dpi.pdf
- Riksrevisjonen. (2022). *Riksrevisjonens undersøkelse av myndighetenes arbeid med å tilpasse infrastruktur og bebyggelse til et klima i endring*. [Dokument 3:6 (2021-2022), 170 s. + vedlegg]. Oslo: Riksrevisjonen. <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2021-2022/undersokelse-av-myndighetenes-arbeid-med-klimatilpasning-av-bebyggelse-og-infrastruktur/>
- Riksrevisjonen. (2025). *Riksrevisjonens oppfølging av forvaltningsrevisjoner som er behandlet av Stortinget*. [Dokument 3:1 (2025-2026), 135 s. + vedlegg]. Oslo: Riksrevisjonen. <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2025-2026/oppfolging-av-forvaltningsrevisjoner-2025/>
- Rockström, J., et al. (2021). Identifying a safe and just corridor for people and the planet. *Earth's Future*, 9(4), e2020EF001866. <https://doi.org/10.1029/2020EF001866>
- Rusdal, T., Aall, C., & Brendehaug, E. (2019). *Kartlegging av erfaringer fra arbeidet med klimatilpasning i små og mellomstore kommuner*. [VF-rapport nr. 4/2019, 39 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. https://www.vestforsk.no/sites/default/files/2020-01/VF-notat%202019_0.pdf
- Rødland, E. K., Nerhus, K. A., Brasfield, D. V., & Shelil, M. E. A. (2023). *Klimaendringer: Sårbarhet og tilpasningsbehov i helse- og omsorgssektoren i Norge*. Oslo: Folkehelseinstituttet. <https://www.fhi.no/publ/2023/klimaendringer---sarbarhet-og-tilpasningsbehov-i-helse--og-omsorgssektoren-/>
- Røiseland, A. (2025). *Delegasjon, innovasjon og plattform – tre perspektiver på velferdstjenester*. I A.-H. Bay & A. Røiseland (Red.), *Offentlige eller private velferdstjenester? Politiske spenninger og faglige nyanser* (s. 51–69). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/cdf.243.ch3>
- Samferdselsdepartementet. (2024). *Nasjonal transportplan 2025–2036* (Meld. St. 14 (2023–2024)). [Regjeringen.no. https://www.regjeringen.no/no/tema/transport-og-kommunikasjon/nasjonal-transportplan/id2475111/](https://www.regjeringen.no/no/tema/transport-og-kommunikasjon/nasjonal-transportplan/id2475111/)
- Selseng, T. (2023). «Ambisjonane er høgare, men me får det ikkje heilt til». Intervju med leiarar og fagfolk i kommunene: Oppfølging av spørjeundersøkinga om klimatilpasning i 2021. [VF-rapport nr. 5/2023, 72 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. <https://www.vestforsk.no/sites/default/files/2023-04/Kommuneundersokinga%202023%20rapport.pdf>
- Selseng, T., Skogvang, B.J., & Aall, C. (2021). *Spørreundersøkelse til norske kommuner om status for 2021 i arbeidet med klimatilpasning: En undersøkelse på oppdrag fra KS av situasjonen i 2021 med sammenligning av undersøkelsen i 2017*. [VF-rapport nr. 10/2021, 67 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. www.vestforsk.no/sites/default/files/2021-12/R-KS-kommuneundersokelsen2021.pdf
- Simensen, T., Winge, N., Holth, F., Stange, E., Barton, D. N., & Sandkjær Hanssen, G. (2022). *Bærekraftig arealbruk innenfor rammen av lokalt selvstyre*. [KS FoU-prosjekt nr. 214006.

- Rapport, 47 s.] Oslo: Kommunesektorens organisasjon, KS.
<https://www.ks.no/contentassets/d6808fa016bf45d185e397b865f86d3c/Berekraftig-arealbruk.pdf>
- Skjelland, E., Glærum, S., Nyhamar, T., & Sendstad, C. (2025). *Forsvarsanalysen 2025: Utvidet sammendrag av FFI-rapport 25/006*. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt.
<https://www.ffi.no/publikasjoner/utvidet-sammendrag/forsvarsanalysen-2025--utvidet-sammendrag>
- Stange E., Aamaas B., Barkved L., Bartonova A., Orderud G. & Hanssen G. S. (2021). *En sammenfatning av tre internasjonale rapporter om natur og klima: Hva betyr det for norsk kommunesektor?* [CIENS rapport 2-2021, 30 s.]. Oslo: CIENS Forskningssenter for miljø og samfunn. www.ks.no/globalassets/fagomrader/miljo/CIENSrapport2021.pdf
- Tandberg, B. K. R., & Selseng, T. (2024). *Status for kommunal klimatilpasning i 2024: En spørreundersøkelse på oppdrag fra KS om arbeidet med klimatilpasning i 2024, sammenlignet med status fra 2021 og 2017*. [Vestlandsforskningsrapport nr. 4/2024, 79 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. https://www.vestforsk.no/sites/default/files/2024-06/VF_rapport%204-2024.pdf
- Taubøll, S. (2018). *Skybruddfare og uklare prioriteringsprinsipper*. I: *Kart og Plan* Vol 78. s 79-82.
<https://juridika.no/tidsskrifter/kp>
- United Nations Environment Programme. (2025). *Adaptation gap report 2025: Running on empty*. unep.org. <https://www.unep.org/resources/adaptation-gap-report-2025>
- Wang, L. (2018). *Klimatilpasning i kommunene – Nasjonal spørreundersøkelse for KS høsten 2017*. [Rapport, 24 s.]. Drammen: insam AS. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/ma-fa-storre-fart-i-klimatilpasningsarbeidet/>
- Wang, L., & Grann O. J. (2019). *KS' arbeid med klimatilpasning i kommunesektoren (2008-2018): Et grunnlag for å drøfte veien videre*. [insam rapport 20.03.2019, 38 s.]. Drammen: insam as. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/hva-gjor-vi-med-klimaendringene-klimatilpasning-i-praksis/ks-rapport-om-klimatilpasning/>
- Wang, L., Westskog, H., Selvig, E., Amundsen, H., & Mygland, R. (2016). *Kortreist kvalitet. Hva betyr omstilling til et lavutslippssamfunn for kommunesektoren?* [KS-FoU rapport (Prosjekt 154025), 89 s.]. Drammen: insam AS i samarbeid med Cicero, Civitas AS og KS. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/kortreist-kvalitet-avgjorende-i-kommunenes-omstillingsarbeid/>
- World Economic Forum. (2026). *Global Risks Report 2026: An age of competition and growing uncertainty*. [Insight report, 21st Edition, 101 pp.]. Switzerland: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2026/>
- World Meteorological Organization. (2026). *State of the Global Climate 2025* (WMO-No. 1350). Geneva: World Meteorological Organization (WMO). <https://wmo.int/publication-series/state-of-global-climate/state-of-global-climate-2025>
- WWF. (2024). *Living Planet Report 2024: A System in Peril*. WWF, Gland, Switzerland. <https://www.wwf.no/dyr-og-natur/truede-arter/living-planet-report>

- Aall, C., Baltruszewicz, M., Groven, K., Almås, A.-J., & Vagstad, F. (2015). *Føre-var, etter-snar eller på-stedet-hvil. Hvordan vurdere kostnader ved forebygging opp mot gjenoppbygging av fysisk infrastruktur ved naturskade og klimaendringer?* [VF-rapport nr. 4/2015, 127 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. (KS-FoU). <https://www.vestforsk.no/nn/publication/fore-var-etter-snar-eller-pa-stedet-hvil>
- Aall, C. (Red.), Aamaas, B., Aaheim, A., Alnes, K., van Oort, B., Dannevig, H., & Hønsi, T. G. (2018). *Oppdatering av kunnskap om konsekvenser av klimaendringer i Norge* [M-1209 / Cicero rapport 2018:14]. [CICERO Senter for klimaforskning](#) og Vestlandsforskning. [Oppdatering av kunnskap om konsekvenser av klimaendringer i Norge](#)

8. Underlagsmateriale

KS-referanser og KS-FoU prosjektreferanser i kapittel 7 er tatt inn her for å komplettere underlagsmaterialet for KS, hovedsakelig for perioden 2019–2026.

KS FoU-prosjekter

- Bull, H. J., Flyen, C., & Riise, C. (2017). *Forslag til finansierings- og forsikringsordninger for kommunal infrastruktur*. [UiO, BI og Sintef (KS-FoU), 19 s.].
<https://nva.sikt.no/registration/0198cc541e4e-53d96f41-92bc-4fb2-903d-b6ce0f633feb>
- Dahle, K. K., & Plathe, E. (2026). *Underveisrapport 2025, delprosjekt H6 og H7. KS FoU Areal- og naturregnskap i kommunal planlegging 2024–2026* [Oppdragsnummer: 643780-01]. Asplan Viak.
<https://www.ks.no/contentassets/76d93e3d52d54cf39a73605997679d1d/underveisrapport-2025-delprosjekt-h6-og-h7.pdf>
- Haukland, A. K. (2024). *Prosjektplan FoU-prosjektet areal- og naturregnskap i kommunesektoren* (Versjon 02). Asplan Viak.
<https://www.ks.no/contentassets/3b187de270c244bc94cc9b347ab1519d/Prosjektplan-FoU-prosjektet-areal-og-naturregnskap-i-kommunesektoren.pdf>
- Pedersen, S., Winther-Larsen, S. G., Amari, M. S., Hamnes, C. T., Bratteng, E., Ødegaard, T. S., Inderberg, T., & Dalen, T. (2025). *Utredning av Norges handlingsrom i EUs reviderte avløpsdirektiv – definisjonen av tettbebyggelse: En juridisk og samfunnsøkonomisk utredning*. Oslo: Menon Economics [på oppdrag fra KS, i samarbeid med Berngaard og Norconsult].
<https://www.ks.no/fou-sok/2025/254060/>
- Simensen, T., Winge, N., Holth, F., Stange, E., Barton, D. N., & Sandkjær Hanssen, G. (2022). *Bærekraftig arealbruk innenfor rammen av lokalt selvstyre*. [KS FoU-prosjekt nr. 214006. Rapport, 47 s.]. Oslo: KS FoU.
<https://www.ks.no/contentassets/d6808fa016bf45d185e397b865f86d3c/Bærekraftig-arealbruk.pdf>
- Stange, E., & Bakkestuen, V. (2026). *Underveisrapport 2025 for Delprosjekt 3 og 4. KS FoU-prosjekt: Areal og naturregnskap i kommunal planlegging 2024-2026* (NINA Prosjektnotat). Norsk institutt for naturforskning / KS.
<https://www.ks.no/contentassets/541d4150e98d49eea034581b79938a76/nina-2025-arsrapport-delprosjekt-3-og-4.pdf>
- Wang, L., Westskog, H., Selvig, E., Amundsen, H., & Mygland, R. (2016). *Kortreist kvalitet. Hva betyr omstilling til et lavutslippssamfunn for kommunesektoren?* [KS-FoU rapport (Prosjekt 154025), 89 s.]. Drammen: insam AS i samarbeid med Cicero, Civitas AS og KS.
<https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/kortreist-kvalitet-avgjorende-i-kommunenes-omstillingsarbeid/>
- Aall, C., Baltrusiewicz, M., Groven, K., Almås, A.-J., & Vagstad, F. (2015). *Føre-var, etter-snar eller på-stedet-hvil. Hvordan vurdere kostnader ved forebygging opp mot gjenoppbygging av fysisk infrastruktur ved naturskade og klimaendringer?* [VF-rapport nr. 4/2015, 127s.]. Sogndal:

Vestlandsforskning. (KS-FoU). <https://www.vestforsk.no/nn/publication/fore-var-etter-snar-eller-pa-stedet-hvil>

Øvrige rapporter (for KS)

Brendehaug, E., Groven, K., Selseng, T., & Aall, C. (2021). *Samspeleffektar i lokal miljø- og klimapolitikk: Synergier og konflikter ved tiltak for reduksjon av klimagassutslepp, varetaking av biologisk mangfold, klimatilpassing og energiomstilling*. [Vestlandsforskning-rapport 4-2021, 169 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. www.ks.no/contentassets/13805bfa2b74404a85620b3c7ca7ba41/VF-Rapport-4-2021-Sampel.pdf

Rusdal, T., Aall, C., & Brendehaug, E. (2019). *Kartlegging av erfaringer fra arbeidet med klimatilpassing i små og mellomstore kommuner*. [VF-rapport nr. 4/2019, 39 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. https://www.vestforsk.no/sites/default/files/2020-01/VF-notat%202019_0.pdf

Selseng, T. (2023). «Ambisjonane er høgare, men me får det ikkje heilt til». Intervju med leiarar og fagfolk i kommunene: Oppfølging av spørjeundersøkinga om klimatilpassing i 2021. [VF-rapport nr. 5/2023, 72 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. <https://www.vestforsk.no/sites/default/files/2023-04/Kommuneundersøkinga%202023%20rapport.pdf>

Selseng, T., Skogvang, B. J., & Aall, C. (2021). *Spørreundersøkelse til norske kommuner om status for 2021 i arbeidet med klimatilpassing: En undersøkelse på oppdrag fra KS av situasjonen i 2021 med sammenligning av undersøkelsen i 2017*. [VF-rapport nr. 10/2021, 67 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. www.vestforsk.no/sites/default/files/2021-12/R-KS-kommuneundersøkelsen2021.pdf

Tandberg B. K. R. og Selseng, T. (2024). *Status for kommunal klimatilpassing i 2024: En spørreundersøkelse på oppdrag fra KS om arbeidet med klimatilpassing i 2024, sammenlignet med status fra 2021 og 2017*. [Vestlandsforskingsrapport nr. 4/2024, 79 s.]. Sogndal: Vestlandsforskning. https://www.vestforsk.no/sites/default/files/2024-06/VF_rapport%204-2024.pdf

Publikasjoner

KS. (2023a). *Debattheft I – 2023: Evne og kraft til å bære*. [Heft 24 s.]. Kommunesektorens organisasjon. <https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/lokaldemokrati/22377-KS-Debattheft-2023-Del-1-F42.pdf>

KS. (2023b). *Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2023: Status og trender for arbeidslivet i kommunesektoren*. [Heft 64 s.]. [Kommunesektorens organisasjon \(KS\) - Arbeidsgivermonitoren 2023](https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/lokaldemokrati/22377-KS-Arbeidsgivermonitoren-2023.pdf)

KS. (2023f). *Synergier og konflikter i lokal miljø- og klimapolitikk*. [Heft basert på Vestlandsforskings rapport *Samspeleffektar i lokal miljø- og klimapolitikk*, VF-4/21]. Kommunesektorens organisasjon. www.ks.no/contentassets/e4afc658b225402c808d8fc57201fe19/Samspillseffekter-Inspirasjonsheft-2023.pdf

KS. (2024f). *Strategi for KS 2024–2027*. [Publikasjon, 12 s]. Kommunesektorens organisasjon. <https://www.ks.no/contentassets/3da8c89cf1a6442eb5577ed0e4208e24/KS-Strategi-24-27-12s-A4.pdf>

KS. (2026c). *Omstille til klimatilpasset lavutslippssamfunn*. [Om naturskader, nedbørrelatert påvirkning og overvann]. I: *Status kommune 2026: Der folk bor*, s. 140 – 143. Kommunesektorens organisasjon (KS). <https://www.ks.no/globalassets/myter-og-fakta/26010-KS-Status-kommune-2026-WEB2.pdf> 21.05.26.

Høringsuttalelser

Klimatilpasning

KS' innspill (muntlig) i forkant av ny stortingsmelding for klimatilpasning fremført i møte med KLD 28.10.2022. (Dok. nr. 22/02729-1). 26.10.22.

KS. (2022b). *KS' innspill (skriftlig) i forkant av ny stortingsmelding for klimatilpasning*. (Dok. nr. 22/02625-2). 17.11.22. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/innspill-til-stortingsmeldingen-om-klimatilpasning/>

KS. (2023c). *KS' innspill (skriftlig) til Energi- og Miljøkomiteens høring av Meld. St. 26 (2022-2023), Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn den 9. november 2023*. (Dok. nr. 26/01195-1). 02.11.23. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=37100&h=10004946>

Muntlig innspill avholdt under høringen i Stortingets Energi- og miljøkomiteen den 9.11.2023. (Dok. nr. 26/01195-2). 7.11.23.

KS. (2024a). *Innspill til Miljødirektoratets gjennomgang av arbeidet med en nasjonal håndtering av havnivåstigning, stormflo og bølgepåvirkning – deloppdrag 1*. [Notat 2 s.]. (Dok. nr. 26/01196-2). 15.11.24.

KS' tilbakemelding på Vurdering og anbefaling til hvordan nasjonale myndigheters arbeid med å håndtere havnivåstigning kan forbedres – delrapport 2. [Innspill i skjema, 6 s.]. (Dok. nr. 26/01196-4). 22.09.25.

KS. (2025d). *KS' innspill til Nasjonal klimasårbarhetsanalyse avholdt i nasjonal medvirkningsworkshop arrangert av Miljødirektoratet 25. september 2025*. [Notat 2 s.]. (Dok. nr. 25/02688-1). 25.09.25.

KS. (2025e). *KS' innspill til nasjonalt ekspertutvalg for klimatilpasning (sosialøkonomiske konsekvenser) basert på digitalt innspillsmøte med Klima- og miljødepartementet 11. desember 2025*. [Notat, 5 s.]. (Dok. nr. 25/03414-3). 16.12.25. <https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/sites/579/2025/12/KS-Kommunesektorens-organisasjon-.pdf>

Natur

KS. (2024d). *KS' høringsuttalelse til NOU 2024: 2, I samspill med naturen – naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge til KLD*. (Dok. nr. 24/00999-4). [HST-sak 34/24 (dok. nr. 24/01004-42). 19.06.24. Møtedato 16.05.24]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-nou-20242-i-samspill-med-naturen-naturrisiko-for-naringer-sektorer-og-samfunn-i-norge/id3028357/?uid=6defbf5e-a905-469a-952f-b1e358bab645>.

Notat til Energi- og miljøkomiteen på Stortinget om Meld. St. 35 (2023-2024), Bærekraftig bruk og bevaring av natur. (Dok. nr. 24/03150-2). 07.11.24. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=52485&h=10005205>

Naturfare

Høringssvar NOU 2019: 4, Organisering av norsk naturskadeforsikring – Om Norsk naturskadepool. (Dok. nr. 17/01095-3). 11.06.19. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing--nou-2019-4-organisering-av-norsk-naturskadeforsikring--om-norsk-naturskadepool/id2632561/?uid=f1cb51b5-fd75-498d-a0e2-4734372f0273>

KS. (2022a). KS' høringsuttalelse til NOU 2022: 3, På trygg grunn – forslag til bedre håndtering av kvikkleirersiko til OED. (Dok. nr. 22/01115-3). 18.08.22. [HST-sak 22/43 (dok. nr. 2201115-2)]. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-nou-2022-3-pa-trygg-grunn/id2907802/?uid=eead907b-aeef-4ac1-9004-b52dd45.020d7>

Høring – pliktig innmelding av grunnundersøkelser og naturfareutredninger til KDD. (Dok. nr. 23/02227-2). 08.06.23. <https://www.regjeringen.no/contentassets/fbec57e020664a4fa8b24d17d970f547/ks.pdf?uid=KS>

KS. (2023d). KS' innspill til pågående arbeid med Stortingsmeldingen om flom og skred. [jf. brev av 10. oktober 2023 fra OED og innspillsmøte på Hamar 27. oktober 2023]. (Dok. nr. 23/03369-3). 03.11.23.

Høringsuttalelse – Forslag til ny naturskadeforsikringslov. (Dok. nr. 24/02037-2). 26.09.24. https://www.regjeringen.no/contentassets/8f5302ee6782467e82e8f0174abed857/kommune/ks-kommunesektorens-organisasjon.pdf?uid=KS_-_Kommunesektorens_organisasjon

KS. (2024c). KS' høringsnotat til Stortingets Energi- og miljøkomité på Meld. St. 27 (2023-2024) Tryggare framtid – forebudd på flaum og skred. (Dok. nr. 23/03369-4). 12.11.24. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=52455&h=10005204>

Høringssvar – Forslag til endringer i TEK 17 om organisatoriske sikringstiltak for flom, stormflo og skred. (Dok. nr. 25/01697). 18.09.25. <https://www.ks.no/contentassets/f55a348366dc4b3399ba55c802b9828e/horingsuttalelse-organisatoriske-sikringstiltak.pdf>

Overvann

KS. (2020). KS' høringsssvar (administrativt) til Kommunal- og moderniseringsdepartementet om Forslag til endringer; Regler om håndtering av overvann. (Dok. nr. 20/00780-5). 28.05.20. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing---forslag-til-endringer-i-plan.-og-bygningsloven---handtering-av-overvann/id2691854/?uid=3c15f587-8afa-4fa2-8ede-1d053ec528d4>

KS. (2022c). KS' uttalelse til Prop. 125 (2021–2022). Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak); Endringer i plan- og bygningsloven (reglar om handtering av overvatn i byggjesaker mv.) til Kommunal- og forvaltningskomiteen på Stortinget (Dok. nr. 20/00785-5). 03.10.22. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/visning-av-skriftlig-innspill/?dnid=26875&h=10004632>

KS. (2025f). *KS' høringsuttalelse til forslag til endringer i vass- og avløpslova og forurensningsforskriften om innføring av overvannsgebyr*. (Dok. nr. 25/01749-2). 10.09.25. <https://hoering.miljodirektoratet.no/hoering/3536/uttalelse/a6b72920-6283-4fcc-870a-39fbb0425ec1>

Plan

KS' hørings svar til nye statlige planretningslinjer. (Felles uttalelse for SPR for arealbruk og mobilitet og for SPR for klima og energi og klimatilpasning). [HST-sak 35/24 (Dok. nr. 24/00998-2)]. 03.05.24. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-forslag-til-nye-statlige-planretningslinjer-for-arealbruk-og-mobilitet/id3027719/?uid=7e5b305c-70a1-422f-9f57-2e1bc1eef41e>

Andre høringer

Høringssvar. Totalberedskapskomisjonen – NOU 2023:17 – Nå er det alvor. (Dok. nr. 23/03246-2). 22.08.23. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=54538&h=10005262>

Høringssvar om Perspektivmeldingen 2024. (Dok. nr. 26/01378-1). 2024. <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/Horing/horingsinnspill/?dnid=52586&h=10005206>

Andre brev til departement og komiteer, m.m.

Naturfare

Klimaendringene krever økt satsing på forebygging av naturskade. [Fellesbrev fra KS, Finans Norge, m.fl. til Stortingets energi- og miljøkomité datert 17. oktober 2022 som innspill til statsbudsjett for 2023]. (Dok. nr. 23/03369-5). <https://www.ks.no/fagomrader/okonomi/statsbudsjettet-2023/klimaendringene-krever-okt-satsing-pa-forebygging-av-naturskader/>

Klimaendringene krever økt satsing på forebygging av naturskade. [Fellesbrev fra KS, Finans Norge, m.fl. til Stortingets energi- og miljøkomité datert 11. oktober 2023 som innspill til statsbudsjett for 2024]. (Dok. nr. 23/03369-6). <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/klimaendringene-krever-okt-satsing-pa-forebygging-av-naturskader/>

Andre brev mm

KS. (2023e). *Nasjonal transportplan 2025–2036: Vedlikeholdsetterslep på fylkesvei langt dyrere å vedlikeholde*. (Dok. nr. 23/00292-6). Brev til Samferdselsdepartementet. 30.08.23.

Synergier og konflikter i lokal miljø- og klimapolitikk – hefte til inspirasjon og bruk i lokal forvaltning. [Notat sendt alle landets kommuner, fylkeskommuner, statsforvalterne og relevante direktorater.]. (Dok. nr. 23/02369-1). 30.03.23.

Satsingsforslag – Innspill til statsbudsjett 2023. [Brev til Olje- og energidepartementet med anbefaling om at departementet fremmer et satsingsforslag om en betydelig økning av tilskudd til skred- og flomforebyggende tiltak]. (Dok. nr. 22/00045-2). 14.01.23.

KS' innspill til energi- og miljøkomiteen – statsbudsjett 2026. (Dok. nr. 25/02912-4). 14.10.25.

Andre dokumenter, notater, nettartikler mm.

Grunnlag for tillit. Nasjonale utfordringer – lokale løsninger (Stortingsperioden 2017–2021).

[Publikasjon, 20 s.]. Oslo: Kommunesektorens organisasjon, KS. 2019.

www.ks.no/contentassets/c54d9409bf294d7e8f348c40c4cb6574/ks-brosjyre-grunnlag-for-tillit-f34.pdf

Mange bekker små. Politiske prioriteringer for perioden 2020–2023. [Dokument 38 s., vedtatt på landstinget 2020]. (Dok. nr. 25/02490-1). Oslo: Kommunesektorens organisasjon, KS. 2020.

Langtidsstrategien for KS 2020–2023. [Dokument 32 s.]. (Dok. nr. 25/02490-2). Oslo: Kommunesektorens organisasjon, KS; 2020.

KS. (2021). *KS' involvement with ICLEI 1990–2021*. [Notat, 1 s.]. (Dok nr. 26/01194-1).

KS. (2024b). *Kommunesektorens politiske prioriteringer 2024–2027*. (Dok. nr. 23/04743-3).

<https://www.ks.no/om-ks/ks-styrende-dokumenter/kommunesektorens-politiske-prioriteringer-2024-2027/>

Hovedfunn fra KS' spørreundersøkelse om klimatilpasning i 2024. [Notat, 2 s.]. (Dok. nr. 24/02179-1). 03.07.24.

Notat om klimatilpasning til bruk under Arendalsuka 2024. [Notat, 3 s.]. (Dok. nr. 24/02179-2). 03.07.24.

KS. (2025a). *COP 30: Flere initiativer for økt statlig-kommunalt samarbeid*. ks.no. 14.11.25.

<https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/initiativer-statlig-kommunalt-samarbeid/>

KS. (2025c). *Hovedmålene fra COP 30 ble ikke oppnådd*. ks.no. 24.11.25

<https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/hovedmalet-for-cop-30-ble-ikke-oppnadd/>

KS. (2026a). *Kommunesektoren inngår tettere klimasamarbeid for å påvirke FN*. ks.no. 19.05.26

<https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/kommunesektoren-inngar-tettere-klimasamarbeid-for-a-pavirke-fn/>

KS. (2026d). *Ønsker innspill til klimarapport om byer*. ks.no. 08.05.26.

<https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/onsker-innspill-til-klimarapport-om-byer/>

Vi trenger sterkere samspill når nasjonale mål møter lokal virkelighet. ks.no. 27.02.26.

<https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/samspill-nasjonale-mal-lokal-virkelighet/>

KS nettverk for klimatilpasning

KS-kommunenettverk for klimatilpasning 2019–2021 (3.0). (Dok. nr. [19/00499-1](#)). 03.06.22.

KS-kommunenettverk for klimatilpasning 2022–2023 (4.0). (Dok. nr. 23/04988-10). 08.02.25.

<https://www.ks.no/fagomrader/forskning-og-utvikling-fou/kvalitetsutvikling/ks-tilbyr-nytt-nettverk-om-klimatilpasning-i-2022--2023/>

KS. (2024e). *KS-kommunenettverk for klimatilpasning 2024–2025 (5.0)*. (Dok. nr. 23/04988-21). 26.06.25. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/ks-inviterer-kommuner-til-a-delta-i-nettverk-om-klimatilpasning/>

KS. (2025b). *EU-nettverk for klimatilpasning (2025–2027)*. (Dok. nr. 24/02773-5). 04.03.26. <https://www.ks.no/fagomrader/forskning-og-utvikling-fou/eu-nettverk-for-klimatilpasning/om-eu-nettverk-for-klimatilpasning/>

KS. (2026b). *KS-nettverk for klimatilpasning 2026–2027 (6.0)*. (Dok. nr. 23/04988-48). 02.02.26. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/ks-inviterer-til-nettverk-om-klimatilpasning-i-2026/>

Hovedstyresaker

KS. (2018). *Utfordringsbilder for kommunal sektor framover: KS om 5 år*. [HST-sak 43/18]. 23.08.18.

KS på FNs klimatoppmøte (COP28). [HST-sak 31/23 (Dok. nr. 23/04094-3)]. Møtedato 09.11.23.

LGMA Constituency. (2023, 30. november). *Position of LGMA towards UNFCCC COP28: Multilevel Action Delivers in action [Posisjonsnotat]*. *Cities and Regions Pavilion*. [Vedlegg til Dok. nr. 04094-3 ovenfor]. https://www.cities-and-regions.org/wp-content/uploads/lgma-cop28-position-paper_en.pdf

FNs klimatoppmøte COP28 ga nye føringer for statlig–kommunalt klimasamarbeid. [HST-sak 9/24 (Dok. nr. 23/04094-6)]. Møtedato 14.03.24. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/norge-og-andre-land-forplikter-seg-til-okt-klimasamarbeid-med-kommunene/>

COP28 Presidency. (2023). *Coalition for High Ambition Multilevel Partnerships (CHAMP) for Climate Action [Pledge document]*. [Vedlegg til Dok. nr. 23/04094-6 ovenfor]. https://www.globalcovenantofmayors.org/wp-content/uploads/2023/12/COP28_CHAMP_Pledge_FINAL.pdf.

Oppsummering av FNs klimatoppmøte COP 29. [HST-sak 2/25 (Dok. nr. 23/04094-9)]. Møtedato 17.01.25.]. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/ingen-gjennomslag-for-kommunene-pa-cop-29/>

Svakt gjennomslag for kommunesektoren på klimatoppmøtet COP 30. [HST-sak 32/25 (Dok. nr. 25/03464-1)]. Møtedato 16.12.25.]. <https://www.ks.no/fagomrader/samfunnsutvikling/klima/hovedmalet-for-cop-30-ble-ikke-oppnadd/>

LGMA Constituency. (2025). *LGMA COP30 Joint Position: A United Vision to Make COP30 a Success*. *Cities and Regions Pavilion*. [Posisjonsdokument i forkant av COP30]. <https://www.cities-and-regions.org/wp-content/uploads/lgma-cop30-position-paper-1.pdf>

KS-landsting/Landsstyrevedtak

KS Landsting: Tettere samarbeid om totalberedskapen (14.02.2024). <https://www.ks.no/om-ks/hva-gjor-vi/landstinget-2024/ks-landsting-staten-og-kommunesektoren-ma-samarbeide-tettere-om-totalberedskapen/>

Flom og skred, pandemi, flyktningstrøm fra Ukraina og dataangrep er eksempler på ulike typer krisehendelser som har rammet kommuner de siste årene. En ny virkelighet med flere

sikkerhetstrusler krever langt større oppmerksomhet om beredskap enn tidligere. De alvorligste truslene kommer fra klimaendringer og en spent sikkerhetspolitisk situasjon i Europa.

Klimaendringene vil føre til mer flom, skred og ras i årene framover. KS' Landsting mener det haster med en kraftig nasjonal opptrapping av fysiske tiltak for å forebygge ødeleggende naturhendelser.

Landsstyret om statsbudsjettet for 2019 (1.11.2018). <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/landsstyret-om-statsbudsjettet-2019/>

Landsstyret mener det er uheldig at bevilgningene til flom- og rassikring ikke økes betraktelig i neste års budsjett. Med tanke på hendelsene som følge av været vi har hatt i Norge de senere årene, mener Landsstyret at vi trenger en kraftig opptrapping i flom- og skredforebyggingen. Dette er også viktig med hensyn til beredskap. NVEs forslag til en økt satsing utover dagens nivå med 200 mill. kroner i en 10-årsperiode kunne vært en start.

Landsstyret om behov for offensive klima- og miljøtiltak (8.11.2019). <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/landsstyret-om-behov-for-offensive-klima--og-miljotiltak/>

Tross flere værhendelser med omfattende flom- og skredskader innebærer forslaget til statsbudsjett for 2020 ingen reell økning i midlene til forebygging mot og håndtering av flom og skred. NVE har på sin side økt sitt anslag over behovet for slike tiltak fra 2,5 til nesten fire milliarder kroner. På grunnlag av denne godt dokumenterte vurderingen, ber KS' landsstyre regjeringen om å øke midlene til flom- og skredsikring med 400 millioner kroner årlig utover ordinære bevilgninger.

Landsstyrets uttalelse om Nasjonal transportplan (NTP) 2022-2033 (10.11.2020).

<https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/landsstyrets-uttalelse-om-nasjonal-transportplan-ntp-2022-2033/>

Klimaendringene innebærer at vi må ruste oss for enda mer uvær og skred i fremtiden. Behovet for skredsikring av riks- og fylkesvegene er enormt. Stengte veier og uforutsigbar transport har store konsekvenser for samfunnet. Landsstyret ber dagens rammer økes for å redusere de mest kritiske raspunktene i løpet av planperioden for NTP.

Landsstyret: Kommuneproposisjonen 2022 og revidert nasjonalbudsjett 2021 (28.5.2021).

<https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/landsstyret-kommuneproposisjonen-2022-og-revidert-nasjonalbudsjett-2021/>

Infrastruktur: I forslaget til revidert nasjonalbudsjett foreslår regjeringen å øke bevilgningene til vedlikehold av riksveier med 250 millioner kroner. Landsstyret er skuffet over at regjeringen i revidert nasjonalbudsjett ikke har funnet rom for en satsing på fylkesveiene, der vedlikeholdsbehovet er langt større. Det ville kunne ses som en delvis forskuttering av styrkingen på 600 mill. kroner som må legges inn i statsbudsjettet 2022 dersom regjeringens forslag i NTP 2022-33 vedtas og følges opp. KS' landsstyre merker seg ellers at regjeringen i revidert nasjonalbudsjett ikke har fulgt opp vedtaket fra Stortinget om overføring av garantiansvar på riksveier fra fylkeskommunene til staten. Landsstyret vil peke på at det også er behov for varig styrking av flere infrastrukturtiltak, også ut over veinettet. Dette gjelder særlig tilskudd til utbygging av bredbånd og forebygging av flom og skredulykker i eksisterende bebyggelse.

Landsstyret – Vedtok KS' posisjoner til Hurdalsplattformen (2.11.2021). <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/vedtok-ks-posisjoner-til-hurdalsplattformen/>

Grønn omstilling - Klima og natur: Naturressurser og biologisk mangfold kan kun sikres gjennom en kombinasjon av et godt nasjonalt regelverk og langsiktig lokal forvaltning. Samtidig som er det behov for å drøfte hvordan kommunene kan få en bedre basis for å forebygge mot følger av ekstremvær og naturskader. Det vil også være nødvendig å få på plass en nasjonal handlingsplan for klimatilpasning. KS legger til grunn at en slik plan vil følge av regjeringsplattformens varsling av å «planmessig styrke arbeidet for å forebygge mot fremtidige ekstremhendelser, og øke NVE og kommunenes mulighet til å forsere dette arbeidet.»

KS vil understreke at varsling av en betydelig opptrapping over tid av bevilgninger til forebyggende flom- og skredsikring må inngå i en slik plan, etter mønster fra varslingen av økonomiske rammer i Nasjonal Transportplan. Det er også svært viktig at staten får på plass lovverk som gir kommunene sterkere virkemidler for etablering av nødvendige tiltak for å håndtere overvann som følge av styrtregn.

Landsstyret: Bruk kommunesektoren til nødvendig klimaomstilling (2.11.2021).

<https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/landsstyret-bruk-kommunesektoren-til-nodvendig-klimaomstilling/>

Kommunene og fylkeskommunene må settes i stand til å håndtere konsekvensene av et klima i endring. Det må bevilges vesentlig mer til forebygging mot flom og skred, slik NVE anbefaler. Det må også utarbeides en opptrappingsplan for overvann, der ansvarsforhold og finansiering avklares. I tillegg må det utarbeides en nasjonal handlingsplan for klimatilpasning.

Landsstyret: Statsbudsjett 2023 (11.11.2022). <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/statsbudsjettet-2023/>

Forebyggende flom- og skredsikringstiltak er lønnsomme. *Det er anslått at 210 000 boliger befinner seg i risikoutsatte områder for flom og skred, og klimaendringene øker sannsynligheten for slike hendelser. Det er også tidligere vist at svært mange forebyggende skredsikringstiltak er samfunnsøkonomisk lønnsomme. Selv innenfor et stramt budsjettopplegg bør det derfor være rom for å øke innsatsen for å forebygge flom og skredhendelser som utgjør stor fare for liv og helse.*

Uttalelser fra landsstyret 10. november (10.11.2023). <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/uttalelser-fra-landsstyret-10.-november>

Beredskap: *KS' landsstyre mener det trengs et taktskifte for å styrke beredskap og klimatilpasning. Innsatsen til forebyggende sikringstiltak mot flom, ras og skred må økes betydelig i de årlige bevilgningene over statsbudsjettet.*

KS' landsstyre mener at staten må bidra mer til klimatilpasning, og til forebyggende sikring av infrastruktur og jordbruksareal.

Uttalelser fra landsstyret 23. mai (23.5.2025). <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/uttalelser-fra-landsstyret-23.-mai>

*Uttalelse om forventninger til nytt Storting: **Samferdsel, plan, energi, klima og miljø.***

- *Bidreg med verkemiddel og verktøy for meir klimarobuste lokalsamfunn, og styrkjer kapasiteten staten har til å kartleggja og gjennomføra førebyggjande tiltak for tilpassing til endra klima.*
- *Setje kommunane i stand til å styrkje beredskapen mot ekstremvær, flom og andre klimaendringar, og sikre at beredskapsplanar inkluderer klimarisiko og sosial sårbarheit.*

Uttalelser fra landsstyret i november (14.11.2025) <https://www.ks.no/uttalelser-fra-landsstyret/uttalelser-fra-landsstyret-14.-november>

Den sivile beredskapen må rustes opp. *...Klimaendringene er en annen type alvorlig trussel mot samfunnssikkerheten, som vi sist opplevde med ekstremværet Amy. Mer ekstremvær krever økt beredskap og tiltak mot flom, ras og skred. Landsstyret i KS forventer at staten bidrar med både kompetanse og økonomiske ressurser, jf. Klimasats og Natursats, for å sette kommunene i stand til å ta sin del av utfordringene.*

Klimatilpasning som tema i konsultasjonsordningen med regjeringen 2019 - 2025

Årstall som ikke er oppført i perioden, betyr at det ikke foreligger relevante saker med de respektive departementene for disse årene.

Energidepartementet (ED)/Olje- og energidepartementet (OED)

ED 2025

- *Konsultasjonsmøte mellom KS og ED – referat.* (Dok. nr. 24/04054-32). Møtedato 28.11.25.
- Flom og skredtiltak – organisatoriske tiltak

Statsråden orienterte kort om arbeidet med å åpne for organisatoriske sikringstiltak i byggeteknisk forskrift og viste til at høringsinnspillene nå vurderes i samarbeid med KDD. KS uttrykte at de i utgangspunktet er positive til større bruk av organisatoriske tiltak, og viste til sitt høringsinnspill som tar opp flere utfordringer det blir viktig å følge opp videre.

ED 2024

- *Bilateralt konsultasjonsmøte med Energidepartementet.* (Dok. nr. 23/04925-66). Møtedato 13.01.25. [Opprinnelig 3.12.24].
- Flom og skred

De store utfordringene er knyttet til allerede utbygde områder som ligger utsatt til for naturskader. Ifølge NVE bor mer enn 300 000 mennesker i slike områder. KS har i flere år etterlyst et varig takttskifte i forebyggende flom og skredsikring.

OED 2023

- *Bilateralt konsultasjonsmøte med Olje- og energidepartementet – flak og referat.* (Dok. nr. 23/03880-33). Møtedato 01.12.23.
- Forebyggende tiltak mot flom og skred

Kostnadene for kommunesektoren forbundet med uværet «Hans» ligger så langt på 1,7 mrd. kr. Legger vi til skader innmeldt til forsikringsselskapene (Norsk naturskadepool) på 1,8 mrd. kr. vil skadeomfanget beløpe seg til om lag 3,5 mrd. kr. I tillegg kommer kostnader for skader i landbruket (statens naturskadeordning), på statlig infrastruktur samt indirekte konsekvenser av hendelsen bl.a. for avbrudd innen transportnæringen (gods og persontrafikk). I tillegg til de store materielle ødeleggelsene som følge av ekstremværhendelser vet vi at disse også medfører betydelige menneskelige belastninger med frykt for liv og helse. KS etterlyser et varig takttskifte i forebyggende flom- og skredsikring.

OED 2022

- *Bilateralt konsultasjonsmøter høsten 2022 – prioriterte tema.* (Dok. nr. 21/02788-31). [Dokument datert 23.09.22 fra SPM til konsultasjonsgruppen. Omtaler også forslag til KLD, LMD og SD]. Møtedato 02.12.22.

Naturfare: Gjerdrum-utvalget har i år kommet med sin innstilling som KS nylig har gitt sitt høringssvar til og som bør følges opp. Utvalget har foreslått en rekke tiltak for å fremme forebyggende sikringstiltak i eksisterende bebyggelse mot naturfare generelt, men med særlig vekt på kvikkleireskred. Utvalget støtter seg på Fosserapporten når det gjelder behov for økte bevilgninger.

Mer enn én million nordmenn har allerede kjent på frykt for liv og helse som følge av ekstremvær (jf. brukerundersøkelse - If skadeforsikring).

KS har tatt til orde for og foreslått at det må utarbeides en nasjonal handlingsplan for klimatilpasning, sist nå som innspill til klimatilpasningsmeldingen som skal komme i 2023. I en slik handlingsplan vil det være naturlig å ta opp hvordan vi som samfunn samlet møter konsekvensene av de kommende klimaendringene. Her bidrar kommunesektoren gjerne.

OED 2021

- *Bilaterale konsultasjonsmøter 2021 – oppsummeringsdokument.* (Dok. nr. 20/03082-32). Møtedato 20.12.21.
 - Forebyggende tiltak mot flom og skred (KS). Oppfølging av regjeringsplattformen: Planmessig styrking av forebyggende sikringsarbeid.

OED 2020

- *Bilateralt konsultasjonsmøte med olje- og energidepartementet - Covernotat.* (Dok. nr. 19/03072-37). Møtedato 30.11.20.
 - Økt satsing på nødvendig forebyggende sikringsarbeid mot flom og skred

NVE har fire år på rad bedt om en årlig ekstraordinær bevilgning på 200 millioner kroner uten å ha fått gjennomslag. Dette til tross for at det i snitt kalkuleres med en nytte på 3 for de tiltakene som planlegges gjennomført. Med utgangspunkt i at NVEs liste over nødvendige sikringstiltak over 5 millioner ble oppjustert fra 2,5 til 3,9 milliarder kroner, har KS' landsstyre bedt om en økning på 400 millioner ekstra utover dagens ordinære bevilgninger. KS stiller seg derfor fullt ut bak NVEs ønske om ekstra satsing.

OED 2019

- *Bilateralt konsultasjonsmøte mellom OED og KS 16.12.19 – internt covernotat* (Dok. nr. 18/03435-41). Møtedato 16.12.19.
- Forsering av flom- og skredforebygging er god økonomi og gir økt trygghet lokalt.

KS registrerer at regjeringens forslag også for 2020 betyr tilnærmet på stedet hvil i innsatsen mot økte naturskader. Dette innebærer at kommunene fortsatt ikke får den nødvendige satsingen som bedre kunne sikret innbyggerne mot konsekvensene av et klima i endring. Mange lokalsamfunn vil derfor fremdeles oppleve betydelige skader og farer for liv og helse som i større grad kunne vært unngått gjennom en forsert satsing.

Klima- og miljødepartementet (KLD)

KLD 2025

- *Bilateralt konsultasjonsmøte med klima- og miljødepartementet.* (Dok. nr. 24/04054-18). Møtedato 24.11.25.

*I en undersøkelse gjennomført av Norsk klimamonitor på oppdrag for KS, fremgår det at hele 86 prosent av kommunene mener at **økt rammetilskudd** til kommunene og tilsvarende, **styrking av statlige finansieringsordninger** (også 86 prosent) er de viktigste statlige og regionale virkemidlene. I dag finnes det kun en liten tilskuddsordning gjennom Miljødirektoratet. Tilskuddsordningen må økes betraktelig for å muliggjøre en reell innsats mot klimaendringene.*

Ordningen må bli utvidet til også å kunne omfatte konkrete klimatilpasningstiltak, ikke bare til kunnskapsoppbygging og utredninger om hvilke tiltak som må iverksettes, som er tilfelle i dag.

- *Oppsummering av hovedpunkter fra bilateralt møte mellom kommunesektorens organisasjon KS og Klima- og miljødepartementet.* (Dok. nr. 24/04054-33). Møtedato 24.11.25.
- *Virkemidler for å gjennomføre utslippsreducerende klimatiltak, klimatilpasningstiltak og omstilling til sirkulærøkonomi i kommuner og fylkeskommuner. (Sak 1). [Delen om klimatilpasning utgikk på grunn av mangel på tid].*

KLD 2023

- *Invitasjon og dagsorden – Bilateralt konsultasjonsmøte mellom KS og Klima- og miljødepartementet 2023.* (Dok. nr. 23/03880-31). Møtedato 20.12.23.
- *Meld. St. 35 (2023-2024) om nasjonal handlingsplan for natur.*

- *Meld. St. 26 (2022-2023) Klima i endring- sammen for et klimarobust samfunn.*
- *Gebyr for overvannshåndtering.*

KLD 2022

- *Bilateralt konsultasjonsmøte mellom Klima- og miljødepartementet og KS. (Dok.nr. 21/02788-69). Møtedato 12.12.22.*
 - *Samarbeid mellom KS og miljøforvaltningen i arbeidet med et areal-/naturregnskap.*

KLD 2021

- *Bilateralt konsultasjonsmøte med KLD 7.1.2022 håndnotat. (Dok. nr. 20/03082-29). Møtedato 07.01.22.*
 - Arealforvaltning
 - Nasjonal handlingsplan for klimatilpasning
 - Evaluering og helhetlig gjennomgang av Statlig planretningslinje – klima- og energiplanlegging og klimatilpasning
- *Bilaterale konsultasjonsmøter 2021 – oppsummering. (Dok. nr. 20/03082-32, orienteringssak).*
 - Nasjonal handlingsplan for klimatilpasning

Det er behov for å utvikle planverket for klimatilpasning på flere nivåer også her i landet. Dette arbeidet bør begynne med en nasjonal handlingsplan for klimatilpasning, slik KS' styrende organer har etterlyst. Det er viktig å få avklart ansvarsforhold knyttet til klimatilpasning og å få avklart behovet for kapasitet og kompetanse til å forebygge og håndtere effekter av klimaendringene.

Bevilgningene til forebyggende tiltak mot flom og skred må økes betydelig, slik det går fram av NVEs analyser om dette. KS formidlet ønske om å drøfte med regjeringen hvordan kommunenes arbeid med slike forebyggende tiltak kan forseres.

Overvann er et betydelig problem i kommunene. KS viste i møtet til den faglige utredningen av en hjemmel til kommunene for å innføre et eget overvannsgebyr som skal kunne finansiere samfunnsøkonomisk fornuftige tiltak som vil avlaste kommunale overvannsanlegg. KS ba om avklaring på hvordan departementet ser for seg den videre framdriften i denne saken.

KLD 2019

- *Bilaterale konsultasjonsmøter 2019 – oppsummering. (Dok. nr. 18/03435-50). Møtedato 29.11.19.*
 - Sak 4. Norsk deltakelse i EUs miljø- og klimaprogram LIFE (saken meldt inn av KS)
 - Sak 7. KLDs oppfølging av forslag utredet av Miljødirektoratet til lovendringer for overvannshåndtering jfr. NOU 2015:16 Overvann i byer og tettsteder (saken meldt inn av KS)
- *Bilateralt konsultasjonsmøte mellom Klima- og miljødepartementet og KS – internt covernotat. (Dok. nr. 18/03435-46).*

Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD) / Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD).

KDD 2023

- *Bilateralt konsultasjonsmøte med KDD – referat. (Dok. nr. 23/03880-26). Møtedato 13.11.23.*
- *Nødvendig standardheving av anlegg som istandsettes etter naturskade må finansieres.*

Ekstraordinære skjønnsmidler som tildeles etter ekstremværhendelser beregnes ut fra hva det vil koste å reparere anlegg tilbake til opprinnelig standard. Mye av ødeleggelsene skyldes at anlegg ikke er dimensjonert til å tåle dagens ekstremvær. Nødvendig standardheving bør derfor gjennomføres ved istandsetting etter skade. Med dagens prinsipper for beregning av skjønnsmidlene, mangler kommunene nødvendig finansiering.

KMD 2019

- *Referat fra det 2. konsultasjonsmøtet 24. april 2019. (Dok. nr. 18/03434-7). Møtedato 24.04.19.*
 - Klimatilpasning:
 - opptrappingsplan for finansiering av klimatilpasning herunder større overvannstiltak.
 - økt finansiering av forebyggende sikringstiltak for eksisterende boliger
 - ønsker samarbeid om å finne fram til en bedre forsikrings- og finansieringsordning for kommunal infrastruktur.

Landbruks- og matdepartementet (LMD)

LMD 2024

- *Bakgrunnsnotat til bilateralt konsultasjonsmøte mellom Landbruks- og matdepartementet. (Dok. nr. 23/04925-17). Møtedato 03.12.24.*

Avveiningene av hvordan ressursene som finnes på landareal skal brukes blir stadig mer krevende, blant annet i lys av de pågående krisene for klima og natur. I rapporten Bærekraftig arealbruk ble utfordringene knyttet til bærekraftig arealbruk tatt opp, blant annet innenfor temaet kunnskap.

KS ser at data som gjelder landbrukssektoren også er en del av dette bildet. Fragmentert kunnskapsgrunnlag og forvaltning, gir i sum for svak kvalitet på kunnskapen til folkevalgte. KS har derfor engasjert seg for å bidra til å legge til rette for bedre areal- og naturregnskap, som kan brukes i kommunal planlegging. KS, fire fylkeskommuner, Kommunal- og distriktsdepartementet og Miljødirektoratet leder nå i samarbeid et FoU-prosjekt om areal- og naturregnskap i kommunal planlegging. Prosjektet startet opp i 2024 og skal gå ut 2026.

- *Referat fra bilateralt møte med Landbruks- og matministeren. (Dok. nr. 23/04925-21). Møtedato 03.12.24.*
 - Areal- og naturregnskap, og data fra landbrukssektoren, behov for innsats og for videreutvikling og tilrettelegging av data (KS) (sak 4).

LMD 2023

- *Bilateralt møte mellom KS og Landbruks- og matdepartementet – bakgrunnsnotat. (Dok. nr. 23/03880-23). Møtedato. 01.12.23.*

Klima, naturskade, avlingssvikt og klimatilpasning (KS). Hyppigheten av ekstremvær som kan knyttes til klimaendringene er i ferd med å ramme lokalsamfunn og landbruket landet over hardt. Årets sesong ble preget av tørke på forsommeren, som ble etterfulgt av flommene Hans I og II. Disse ferske hendelsene er uttrykk for en trend, der ekstremværhendelser bare øker i omfang, frekvens og intensitet. Vi vet at disse utfordringene vil øke, og at klimaendringer gir utslag i alle deler av landet, på litt ulikt vis. Gode, forutsigbare finansieringsordninger ved naturskade er da viktig for KS. KS ønsker å diskutere videreutvikling av langsiktige og forutsigbare systemer for både forebygging, beredskap og reparasjon/naturskadeerstatning.

- *Referat fra bilateralt møte med Landbruks- og matdepartementet. (Dok. nr. 23/023880-29). Møtedato 01.12.23.*

Landbruks- og matministeren pekte bl.a. på at flomsikring av dyrket mark ikke er like høyt prioritert som flomsikring av bebyggelse i dag. Han var opptatt av at vi nå har gjort oss erfaringer det er viktig å bygge videre på, og at tematikken ikke må glemmes når flommen er borte.

Utfordringer med klimatilpasning i jordbruket viser at klimatilpasning er noe vi må tenke på i alle deler av samfunnet, påpekte KS. KS framhevet også at forebygging, beredskap og reparasjon må inngå på helhetlig vis i arbeidet med klimatilpasning. Utfordringene varierer og ulike deler av landet må kunne finne sine løsninger, som samtidig settes i system og har standarder. KS framhevet at i det varslede utvalgsarbeidet for klimatilpasning i landbruket må kommunesektoren være godt representert.

Samferdselsdepartementet (SD)

SD 2021

- Bilaterale konsultasjonsmøter 2021 – oppsummeringsdokument. (Dok. nr. 20/03082-32). Møtedato 01.12.21.
- Nasjonal gjennomføringsplan for ras- og skredsikring på fylkesvei (sak meldt inn av KS)

Klimaendringene fram mot 2100 gjør at norske kommuner og fylkeskommuner står overfor et stadig mer krevende risiko- og sårbarhetsbilde når det gjelder naturgrunnlag, sosiale forhold, lokal verdiskaping og kommuneøkonomi.

Klimatilpasning har vært et prioritert arbeidsområde i kommunesektoren siden 2008. KS har utviklet et bredt og relevant kunnskapsgrunnlag og bidratt aktivt til å forme nasjonal politikk for klimatilpasning. Selv om kommunene har gjennomført en rekke klimatilpasningstiltak, øker avstanden mellom utfordringene og kommunenes ressurser. Det vil derfor være stort behov for en nasjonal opprustning av klimatilpasningsarbeidet på alle forvaltningsnivåer, blant annet for å sikre mer samfunnsøkonomiske rammebetingelser og skape trygghet for det norske folk.

Det blir stadig viktigere å forstå klimatilpasning som en kompleks og økende utfordring i takt med klimaendringene. Det vil derfor være nødvendig å finne fram til positive samspillseffekter mellom politikkområdene klimatilpasning, omstilling til lavutslippssamfunnet (utslippskutt), naturforvaltning, arealplanlegging og samfunnssikkerhet. Kommunene bør kunne videreutvikle systematikken i klimatilpasningsarbeidet og ta hovedansvaret for samhandling med lokale aktører, statlige myndigheter og andre relevante interessenter. Fylkeskommunen vurderes å ha et betydelig potensial gjennom utvikling av regionale arenaer for klimatilpasning.

Denne rapporten retter seg særlig mot politisk og administrativ ledelse i kommunesektoren, samt fagpersoner med ansvar for klimaspørsmål. Rapporten er også relevant for statlige myndigheter, FoU-miljøer, næringsaktører og organisasjoner som arbeider med klimautfordringene.